T.C.
SÜLEYMÂN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

HATTAT YAHYA HİLMİ EFENDİ'NİN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

Hasan ADSAN
1930208008

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yusuf BİLEN

ISPARTA-2021

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Hattat Yahya Hilmi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hasan ADSAN

01.10.2021

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	**Hasan ADSAN**
Öğrenci Numarası	**1930208008**
Enstitü Ana Bilim Dalı	**İslam Tarihi ve Sanatları**
Programı	**İslam Tarihi ve Sanatları**
Programın Türü	**(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora**
Danışmanının Unvanı, Adı-SOYADI	**Doç. Dr. Yusuf BİLEN**
Tez Başlığı	**Hattat Yahya Hilmi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri**
Turnitin Ödev Numarası	**1529628151**

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **271** sayfalık kısmına ilişkin olarak, **30/09/2021** tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesininin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% **12** 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

01/10/2021
(İmza)
Doç. Dr. Yusuf BİLEN

(ADSAN Hasan, *Hattat Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021)

ÖZET

Hat sanatında 19. yüzyılın önemli hattatları arasında sayılan Yahyâ Hilmî Efendi, özellikle sülüs ve nesih yazıda fevkalâde kudretli bir hattat idi. Küçük yaşlarda dinî ilimlere ve hat sanatına olan merâkı sebebiyle Mehmed Hâşim, Halîl Zühdî ve Hüseyin Lütfî gibi hocalardan sülüs-nesih dersleri almıştır. Henüz on beş yaşlarında başladığı ve ömrünün çoğunu geçirdiği Bâb-ı Seraskerî'deki kâtip olarak memuriyeti nedeniyle hat sanatına ağırlık veremese de Osmanlı hat sanatında sülüs ve nesih yazılarıyla dönemin en meşhur hattatları arasında yer alan ve devrin en büyük sülüs-nesih üstâdlarından Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Mehmed Şevkî Efendi'den sonra zikredilmektedir.

Şeyh Hamdullâh'ın yazmaya başlayıp yarım bıraktığı Mushaf-ı Şerîfi 350 yıl sonra aynı üslupla tamamlaması ve yine Ramazan-ı Şerîf'te 26 gün gibi kısa sürede bir Mushaf-ı Şerîf yazması, Yahyâ Hilmî Efendi'nin kaleminin sür'atine ve nesih yazıda ne kadar mâhir olduğunu göstermektedir. Mustafa Rakım şîvesi taşıyan sülüs-nesih yazılarıyla pek çok eser ortaya koymuştur. Âhir ömrüne kadar birbirinden değerli talebeler yetiştirmiş, talebesi olmayanların ise icâzetnamelerinde musaddık olarak katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hat, Hattat, Yahyâ Hilmî Efendi, Sülüs, Nesih

(ADSAN, Hasan, *Life, Art and Works of Calligrapher Yahyâ Hilmî Efendi,* Master Thesis, Isparta, 2021)

ABSTRACT

Yahyâ Hilmî Efendi was considered among the most important calligraphers of the 19th. century of his time in calligraphy, and he was a fantastically tremendous calligrapher, especially in thuluth and naskh writings. Because of his interest in Islamic sciences and calligraphy at an early age, he took thuluth-naskh lessons from teachers such as Mehmed Hashim, Khalîl Zuhdi and Huseyin Lütfî. Although he can not give weight to calligraphy due to his official position as a secretary scribe in Bâb-ı Seraskerî (Office of Chief of General Staff), where he started at the age of fifteen and spent most of his life, he is mentioned in Ottoman calligraphy literature after Kazasker Mustafa Izzet Efendi and Mehmed Shevki Efendi, who were among the most famous calligraphers of the period with their thuluth and naskh writings.

His completion of the Mushaf-ı Sharif 350 years later in the same style that Sheikh Hamdullâh had started its writing and left incomplete, and again his own writing of a Mushaf-ı Sharif in 26 days during the month of Ramadan shows how talented Yahyâ Hilmî Efendi is especially in fast writing and naskh. He has produced many works with thuluth-naskh writings bearing the style of Mustafa Rakım. He trained talented students until the end of his life, and participated as certifiers in the diplomas of those who became students of other caligraphers.

Anahtar Kelimeler: Calligraphy, Calligrapher, Yahyâ Hilmî Efendi, Thuluth, Naskh

ÖN SÖZ

İslâm sanatında, özellikle Osmanlı dönemi hat sanatı çok mühim bir yer tutmaktadır. Türk hattatları, İslâm yazısına yeni bir ufuk açmış, renk katmış ve güzel sanatların en önemli şubesi haline getirmişlerdir.

19. yüzyıl hat sanatının meşhur hattatları arasında yer alan Yahyâ Hilmî Efendi, özellikle sülüs ve nesih yazılarında fevkalâde kudretiyle hattatlar ve alanında uzman kişiler tarafından tasdîk edilmiştir. Gerek şahsiyeti gerekse de sanatı açısından incelenmeye değer bir sanatkâr olan Hilmî Efendi, tamamı tespit edilememekle beraber birçok talebe yetiştirmiş ve günümüze çok sayıda eser bırakmıştır. Günümüze ulaşan eserleri arasında özellikle nesih yazıları büyük öneme sahiptir.

Tez konumuza geçmeden evvel giriş kısmında Yahyâ Hilmî Efendi'nin sülüs-nesih hattatı olmasından ötürü kısaca Osmanlı hat sanatı tarihi seyrine dair bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Yahyâ Hilmî Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, ailesi, hocaları ve talebeleri, ikinci bölümde tespit edebildiğimiz eserleri, üçüncü bölümde ise sanatı ele alınmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında maddi-manevi emeği geçen başta danışmanım ve hat hocam Doç. Dr. Yusuf Bilen'e, engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Prof. M. Uğur Derman'a, hat arşivini benden esirgemeyen Prof. Dr. Faruk Taşkale, Mehmed Özçay, Dr. Öğr. Üyesi Fatih Elcil, Öğr. Gör. Talip Mert, Nurullah Özdem, Abdurrahman Depeler, İsmail Orman ve Mustafa Parıldar'a, koleksiyonlarından istifade ettiğim Zeki Cemal Özen, Sâmi Tokgöz, Ebubekir Mete, Albayrak Medya ve Sinan Uluant'a, hattatlarımız M. Nuri Çelikkaya, Cemali Gündoğdu, Ahmet Koçak, İzzet Elitaş, Yusuf Mazı, Birsen Atlı'ya, tüm müze ve kütüphâne müdürleri ve çalışanlarına, tezin yazım ve başvuru kısımlarında yardımlarını esirgemeyen Ziya Çeçen'e, burada adını sayamadığım fakülte içinden ve dışından arkadaşlarıma, çalışmanın her aşamasında beni destekleyen sevgili anne ve babama yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Hasan ADSAN

Isparta – 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI ..... **i**
YEMİN METNİ ..... **ii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xvi**
GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
HATTAT YAHYÂ HİLMÎ EFENDİ

1. HAYATI **4**
2. ŞAHSİYETİ **12**
3. AİLESİ **13**
3.1. Halîl Naîm Efendi (Dalkılıç) 16
3.2. Emine Güzin Duran 19
3.3. İbrahim Feyhaman Duran 21
4. VEFATI **24**
5. HOCALARI **25**
5.1. Mehmed Hâşim Efendi 26
5.2. Şumnulu Halîl Zühdî Efendi 27
5.3. Hüseyin Lütfî Zağravî Efendi 28
6. TALEBELERİ **29**
6.1. Mehmed Şefîk Seyfi Efendi 29
6.2. Galatalı Mehmed İzzet Efendi 30
6.3. Hasan Rızâ Efendi 32
6.4. Ahmed Sıdkî Efendi 33
6.5. Abdülkadîr Şükrî Efendi 35
6.6. Mehmed Rıf'at Efendi (Yazgan) 36
6.7. Tasdîk Ettiği İcâzetnâmeler 38
6.7.1. Mehmed Ziyâ'eddîn Efendi 38
6.7.2. Hafız İbrahim Edhem Efendi 39
6.7.3. Seyyid Ömer Hilmî Efendi 40
6.7.4. Bakkal Ahmed Ârif Efendi 40
6.7.5. Mehmed Said Nailî Efendi 41
6.7.6. Hafız Mehmed Şevkî Efendi 42

6.7.7. Ömer Fevzî Efendi 43
6.7.8. Hasan Fevzi Efendi 44

2. BÖLÜM
HATTAT YAHYÂ HİLMÎ EFENDİ'NİN ESERLERİ

1. KUR'ÂN-I KERİMLER 47
2. CÜZ'LER, DELÂ'İLÜ'L HAYRÂT, DUÂ KİTABI 80
3. CELÎ YAZILAR 114
4. KIT'ALAR 128
5. NESİH YAZILAR 159
6. MEŞK MURAKKAALARI 168
7. HİLYE-İ ŞERÎFELER 171

3. BÖLÜM
HATTAT YAHYÂ HİLMİ EFENDİ'NİN SANATI

1. HAT SANATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ 224
2. İMZALARI 231

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 235
KAYNAKÇA 240
ÖZGEÇMİŞ 249

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Sayfa

Fotoğraf 1: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Doğduğu Süleymâniye Semti'nden Genel Görünüm 4
Fotoğraf 2: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Halîl Zühdî Efendi'den Aldığı 1263/1847 Tarihli İcâzetnâme 5
Fotoğraf 3: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hüseyin Lütfî Efendi'den Aldığı 1263/1847 Tarihli İcâzetnâme 6
Fotoğraf 4: Bâb-ı Seraskerî Binasının (İç Kısmının) Günümüzdeki Görünümü 7
Fotoğraf 5: Bâb-ı Seraskerî Binasının (Dış Kısmının) Günümüzdeki Görünümü 7
Fotoğraf 6: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1304/1886 Tarihli Piyade Dâiresi İkinci Şubesi Jurnal Kısmı Mümeyyizi Terfii 8
Fotoğraf 7: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1305/1887 Tarihli Piyade Dâiresi İkinci Şubesi Jurnal Kısmı Mümeyyizi Terfii 9
Fotoğraf 8: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hayatı ve Memuriyeti'nin Sicill-i Ahval Defteri'ndeki Kayıtlı Belgesi 10
Fotoğraf 9: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1964 Yılında Feyhaman Duran Tarafından Târiflere Göre Çizilen Resmi 12
Fotoğraf 10: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Turan Sevgili Tarafından Tariflere Göre Çizilen Resmi 13
Fotoğraf 11: Naciye Dalkılıç Hânımefendi'nin Portresi 14
Fotoğraf 12: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Fatih/Süleymâniye'deki Evi 15
Fotoğraf 13: 1960 Tarihinde Çengelköy Sırtları 16
Fotoğraf 14: Halîl Naim Efendi'nin 1300/1883 Tarihli Sülüs-Nesih Yazı Meşki 17
Fotoğraf 15: Halîl Naîm Dalkılıç Efendi'nin Hayatı ve Memuriyeti'ne Dair Sicill-i Ahval Defteri'ndeki Kayıtlı Belgesi 17
Fotoğraf 16: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Yazı Odası-Solda: Emine Güzin Hânım Sağda: Hayat Arkadaşı İbrahim Feyhaman Duran 20
Fotoğraf 17: Güzin Duran'ın Yazı Resimlerinden Ney Çalan Mevlevî Dedesi 21
Fotoğraf 18: Güzin Duran'ın Suluboya Karagöz Çalışması 21
Fotoğraf 19: Feyhaman Duran'ın 1365/1946 Tarihli Celi Sülüs Levhası 22
Fotoğraf 20: Feyhaman Duran'ın 1364/1945 Tarihli Hat Levhalı Natürmort 23
Fotoğraf 21: Fatih/Süleymâniye Câmii Haziresi 24
Fotoğraf 22: Mehmed Hâşim Efendi'nin 1261/1845 Tarihli Kabir Kitâbesi 27
Fotoğraf 23: Mehmed Hâşim Efendi'nin Abdülmecid Han bin Mahmud Han Tuğrası 27
Fotoğraf 24: Mehmed Hâşim Efendi'nin 1244/1828 Tarihli Celî Sülüs Levhası 27
Fotoğraf 25: Halîl Zühdî Efendi'nin 1287/1870 Tarihli Mushaf'ın Serlevha ve Ketebe Kaydı 27

Fotoğraf 26: Hüseyin Lütfî Efendi'nin 1261/1845 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfası 28
Fotoğraf 27: Mehmed Şefik Seyfi'nin 1314/1896 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 30
Fotoğraf 28: Galatalı Mehmed İzzet Efendi'nin 1319/1901 Tarihli Celi Sülüs Levhası 31
Fotoğraf 29: Hasan Rızâ Efendi'nin 1330/1911 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası..... 33
Fotoğraf 30: Ahmed Sıdkî Efendi'nin Yahyâ Hilmî Efendi'den Aldığı 1294/1877 Tarihli İcâzetnamesi 34
Fotoğraf 31: Abdülkadîr Şükrî Efendi'nin Tarihsiz Sülüs-Nesih Hilyesi 35
Fotoğraf 32: Mehmed Rıf'at Efendi'ye Ait 1296/1879 Tarihli Sülüs- Nesih İcâzetnâme..... 37
Fotoğraf 33: Mehmed Rıf'at Yazgan'ın Feyhaman Duran Tarafından Çizilen Resmi..... 38
Fotoğraf 34: Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin 1286/1869 Tarihli İcâzetnâmesi 39
Fotoğraf 35: İbrahim Edhem Efendi'nin 1295/1878 Tarihli İcâzetnâmesinin Tasdîk Kısmı 40
Fotoğraf 36: Seyyid Ömer Hilmî Efendi'nin 1295/1878 Tarihli Sülüs-Nesih İcâzetnâmesi 40
Fotoğraf 37: Bakkal Ahmed Ârif Efendi'nin 1301/1884 Tarihli Hilye Şeklindeki Sülüs- Nesih İcâzetnâmesi 41
Fotoğraf 38: Mehmed Said Nailî Efendi'nin 1301/1884 Tarihli Sülüs-Nesih İcâzetnamesi 42
Fotoğraf 39: Hafız Mehmed Şevkî Efendi'nin 1305/1888 Tarihli Sülüs- Nesih Şeklindeki İcâzetnâmesi 43
Fotoğraf 40: Ömer Fevzî Efendi'nin 1306/1889 Tarihli İcâzetnamesi..... 44
Fotoğraf 41: Hasan Fevzi Efendi'nin 1312/1894 Tarihli Hilye Şeklindeki Sülüs-Nesih İcâzetnâmesi 45
Fotoğraf 42: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Bağlı Bulunduğu Hüsn-i Hat Silsilesi..... 46
Fotoğraf 43: 1271/1855 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası 49
Fotoğraf 44: Mushaftan (Yasin Sûresi, 22-23. Cüz) Karşılıklı İki Sayfa 50
Fotoğraf 45: Mushaf'ın Ketebe Kaydı..... 50
Fotoğraf 46: Hayriye Hânım Sultân Tarafından Babası Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa Ruhu İçin (Annesi Âdile Sultân) Türbesine Vakfeyledikleri Mushaf'ın Kaydı 51
Fotoğraf 47: Mehmed Ali Paşa'nın Fotoğrafı..... 51
Fotoğraf 48: Âdile Sultân'ın Fotoğrafı 51
Fotoğraf 49: Eyüp / Sultân Reşat Caddesinde Bulunan Âdile Sultân Türbesi 52
Fotoğraf 50: Mushafın İlk Sayfasında Kütüphâne Kaydı ve Aynı Sayfanın Altında Sülüs-Nesih Besmele Yazılı Kâğıt Yer Alır 54
Fotoğraf 51: 1274/1858 Tarihli Mushaf'ının Serlevhası 54
Fotoğraf 52: 1274/1858 Tarihli Mushaf'tan (Nûr Sûresi) Karşılıklı İki Sayfa..... 55
Fotoğraf 53: Mushaf'ın Ferâğ ve Vakıf Kaydı 55

Fotoğraf 54: Mushafın Cilt Kapağı 56
Fotoğraf 55: Mushafın Dış Kutu Kapağı 56
Fotoğraf 56: 1277/1861 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası 58
Fotoğraf 57: Mushaf'tan Bir Sayfa (Kehf Sûresi) Örneği 59
Fotoğraf 58: Mushaf'ın Ferâğ ve Vakıf Kaydı 59
Fotoğraf 59: Mushafın İlk Sayfasında Bağış Kaydı, Noter Mührü ve Aynı Sayfanın Altında "Ya Kebikeç" Yazılı Kâğıt Yer Alır 62
Fotoğraf 60: Şeyh Hamdullâh Efendi Tarafından Yazılan Mushaf'ın Serlevhası 63
Fotoğraf 61: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile Mâide Sûresi 97-109. Âyetler Olan Sayfalar 63
Fotoğraf 62: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi, Solda Şeyh Hamdullâh Efendi'nin Hattı ile A'raf Sûresi 97-123. Âyetler Olan Sayfalar 64
Fotoğraf 63: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile İbrahim Sûresi 14-29. Âyetler Olan Sayfalar 64
Fotoğraf 64: Yahyâ Hilmî Efendi'ye Ait 1289/1872 Tarihli Mushaf'tan Karşılıklı İki Sayfa 65
Fotoğraf 65: Mushaf'ın Tasdîk ve Tezhip Kayıtları 65
Fotoğraf 66: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı 66
Fotoğraf 67: Kur'ân-ı Kerîm'in Yazma Alt Kabı 66
Fotoğraf 68: 1293/1876 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası 68
Fotoğraf 69: Mushaftan Karşılıklı (Enfâl Sûresi) İki Sayfa 69
Fotoğraf 70: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı 69
Fotoğraf 71: Mushaf'ın Ön ve Arka Kapağı 70
Fotoğraf 72: 1303/1886 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası 72
Fotoğraf 73: Mushaf'tan Bir Sayfa (Nebe' Sûresi) Örneği 72
Fotoğraf 74: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı 73
Fotoğraf 75: Kur'ân-ı Kerîm'in Cilt Kapağı 73
Fotoğraf 76: 1306/1888 Tarihli Mushaf'ının Serlevhası 76
Fotoğraf 77: Mushaf'tan (Yasin Sûresi) Karşılıklı İki Sayfa 76
Fotoğraf 78: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı 77
Fotoğraf 79: Mushafın Cilt Kapağı 77
Fotoğraf 80: Mushaf'tan (Ra'd Sûresi 4-17. Âyet) Karşılıklı İki Sayfa 79
Fotoğraf 81: Mushaf'tan (Taha Sûresi 128-135. Âyet ile Enbiyâ Sûresi 1-11. Âyet) Karşılıklı İki Sayfa 79
Fotoğraf 82: 1268/1852 Tarihli Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 82
Fotoğraf 83: Cüz'den Karşılıklı İki Sayfa 82
Fotoğraf 84: Cüz'ün Ketebe ve Vakıf Kaydı 83
Fotoğraf 85: Cüz'ün Cilt Kapağı 83
Fotoğraf 86: 1272/1855 Tarihli Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 84

Fotoğraf 87: Cüz'ün Ketebe Kaydı 85
Fotoğraf 88: 1279/1863 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 86
Fotoğraf 89: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ketebe Kaydı 87
Fotoğraf 90: 1282/1866 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfası 88
Fotoğraf 91: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ketebe Kaydı 89
Fotoğraf 92: 1306/1889 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 90
Fotoğraf 93: 1306/1889 Tarihli Delâilü'l-Hayrât'tan Karşılıklı İki Sayfa 91
Fotoğraf 94: Delâ'ilü'l-Hayrât'tan Haremü'ş-Şerîf ve Ravzatü'n-Nebi Tasvirleri 91
Fotoğraf 95: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ferâğ Kaydı 92
Fotoğraf 96: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Cilt Kapağı 92
Fotoğraf 97: 1284/1867 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 94
Fotoğraf 98: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa 94
Fotoğraf 99: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 95
Fotoğraf 100: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı 95
Fotoğraf 101: 1284/1867 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 97
Fotoğraf 102: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa 97
Fotoğraf 103: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 98
Fotoğraf 104: 1285/1868 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 99
Fotoğraf 105: Amme Cüz'ünden İnşirah Sûresi 100
Fotoğraf 106: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 100
Fotoğraf 107: 1285/1868 Tarihli Amme Cüz'ünden İlk Sayfa 102
Fotoğraf 108: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa 102
Fotoğraf 109: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 103
Fotoğraf 110: 1305/1887 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 104
Fotoğraf 111: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 105
Fotoğraf 112: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı 105
Fotoğraf 113: Amme Cüz'ün (Tarihsiz) Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 107
Fotoğraf 114: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa 107
Fotoğraf 115: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 108
Fotoğraf 116: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı 108
Fotoğraf 117: Amme Cüz'ün (Tarihsiz) Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası 110
Fotoğraf 118: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı 110
Fotoğraf 119: 1314/1896 Tarihli Duâ Kitabı'nın Karşılıklı İki Sayfası 112

Fotoğraf 120: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Duhân Sûresi 55. âyetine kadar olan varak, Solda Şeyh Hamdullâh Efendi Hattı ile Son Dört Âyeti ile Fetih Sûresi Olan Sayfalar 113
Fotoğraf 121: Duâ Kitabı'nın Ferâğ Kaydı 113
Fotoğraf 122: 1276/1860 Tarihli Celî Sülüs Levha 115
Fotoğraf 123: 1303/1885 Tarihli Celi Sülüs Levha 116
Fotoğraf 124: 1306/1888 Tarihli Celî Sülüs Levha 118
Fotoğraf 125: 1310/1892 Tarihli Celî Sülüs Levha 120
Fotoğraf 126: 1314/1896 Tarihli Celî Sülüs Levha 121
Fotoğraf 127: 1317/1899 Tarihli Sülüs Sayfa 122
Fotoğraf 128: 1318/1900 Tarihli Celî Sülüs Levhası 123
Fotoğraf 129: Tarihsiz Celî Sülüs Levha 124
Fotoğraf 130: (?) Tarihli Sülüs Levha 126
Fotoğraf 131: Yahyâ Hilmî Efendi Tarafından Kitâbesi Yeniden Yazılan Ali Paşa (Sürmeli) Çeşmesi 127
Fotoğraf 132: 1105/1693 Tarihli Ali Paşa (Sürmeli) Çeşme Kitâbesi 128
Fotoğraf 133: 1279/1863 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 129
Fotoğraf 134: 1286/1869 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 131
Fotoğraf 135: 1292/1875 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 133
Fotoğraf 136: 1302/1884 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 135
Fotoğraf 137: 1305/1887 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 137
Fotoğraf 138: 1306/1888 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 139
Fotoğraf 139: 1307/1889 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 141
Fotoğraf 140: 1309/1892 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 143
Fotoğraf 141: 1309/1891 Tarihli Muhakkak-Nesih-Sülüs Kıt'a 145
Fotoğraf 142: 1309/1891 Tarihli Aşere-i Mu'cizât 147
Fotoğraf 143: 1310/1892 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 149
Fotoğraf 144: 1319/1901 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 151
Fotoğraf 145: Üstte Ali Efendi'nin, Altta Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1319/1901 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası 153
Fotoğraf 146: 1320/1902 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası 155
Fotoğraf 147: 1321/1903 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 157
Fotoğraf 148: 1324/1906 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a 159
Fotoğraf 149: 1281/1865 Tarihli Nesih Levha 161
Fotoğraf 150: 1282/1866 Tarihli Nesih Sayfa. 162
Fotoğraf 151: 1302/1884 Tarihli Nesih Levha 164
Fotoğraf 152: 1312/1894 Tarihli Nesih Levha 166
Fotoğraf 153: 1313/1895 Tarihli Nesih Levha 168
Fotoğraf 154: 1292/1875 Tarihli Meşk Murakka'ından Bir Sayfa 169
Fotoğraf 155: 1299/1881 Tarihli İki Sayfalık Meşk Murakkaası 171
Fotoğraf 156: Klasik Hilye-i Şerif Formu 172
Fotoğraf 157: 1281/1865 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye 175

Fotoğraf 158: 1285/1869 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye 178
Fotoğraf 159: 1285/1869 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 180
Fotoğraf 160: 1288/1871 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye 182
Fotoğraf 161: 1289/1872 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 184
Fotoğraf 162: 1300/1883 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 186
Fotoğraf 163: 1300/1883 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye 188
Fotoğraf 164: 1301/1883 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 190
Fotoğraf 165: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 192
Fotoğraf 166: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 194
Fotoğraf 167: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 196
Fotoğraf 168: 1303/1885 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 198
Fotoğraf 169: 1303/1885 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 200
Fotoğraf 170: 1311/1893 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 202
Fotoğraf 171: 1313/1895 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 204
Fotoğraf 172: 1315/1897 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 206
Fotoğraf 173: 1315/1897 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 208
Fotoğraf 174: 1316/1898 Tarihli Baş Makam'dan Âyet'e Kadar Olan Kısım Yahyâ Hilmî Efendi, 1330/1911 Tarihli Etek Kısmı İse Hasan Rızâ Efendi Tarafından Yazılan Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye 210
Fotoğraf 175: 1317/1899 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 212
Fotoğraf 176: 1319/1902 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 214
Fotoğraf 177: 1323/1905 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 216
Fotoğraf 178: 1324/1906 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 218
Fotoğraf 179: Tarihsiz Sülüs-Nesih Hilye 220
Fotoğraf 180: Tarihsiz Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye..... 222
Fotoğraf 181: Tarihsiz (Göbek Kısmı) Nesih Hilye 223
Fotoğraf 193: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1321/1903 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası 224
Fotoğraf 194: Dönemin Meşhur Hattatları (Kazasker Mustafa İzzet-Mehmed Hulusi-Mehmed Şevkî) Tarafından Nesih Yazıdaki Kudretinin Gösterir Nitelikteki Tasdîk Kayıtları 225
Fotoğraf 195: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile İbrahim Sûresi 14-29. Âyetler Olan Sayfalar 225
Fotoğraf 196: Şeyh Hamdullah'ın Yazdığı Mushaf-ı Şerif'ten (Mâide Sûresi 101-102. Âyetler) Bir Kısım..... 226
Fotoğraf 197: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Yazdığı Mushaf-ı Şerif'ten (Neml Sûresi 10-11. Âyetler) Bir Kısım..... 226
Fotoğraf 198: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi, Solda Mehmed Şevkî Efendi'ye Ait Olan (Yasin Sûresi'den) Sayfalar 227
Fotoğraf 199: Üstte Yahyâ Hilmî Efendi Talebesi Ahmed Sıdkî Efendi'nin, Altta İse Mehmed Şevkî Efendi Talebesi Seyyid Ömer Hilmî Efendi'nin Birlikte Tasdikledikleri İcâzetnâmeleri 228
Fotoğraf 200: 1281/1865 Tarihli Nesih Sayfa 229

Fotoğraf 201: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Evâil Dönemine Ait 1286/1869 Tarihli Sülüs Bir Yazısı 229
Fotoğraf 202: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Evâhir Dönemine Ait 1321/1903 Tarihli Sülüs Bir Yazısı 230
Fotoğraf 203: Yahyâ Hilmî Efendi Tarafından Kitâbesi Yeniden Yazılan Ali Paşa (Sürmeli) Çeşmesi 230
Fotoğraf 182: "Nemekahu'l-Müznib Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 232
Fotoğraf 183: "Nemekahu'l-Fakîr İlâ Rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 232
Fotoğraf 184: Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 232
Fotoğraf 185: "Sevvedehu'l-Müznib Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 232
Fotoğraf 186: "Ketebehu'l-Fakîr el-Muhtâc İlâ Rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 233
Fotoğraf 187: "Harrerehu Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği 233
Fotoğraf 188: Satır Düzeninde İmzalarından Bir Örnek 233
Fotoğraf 189: "Ed'afu'l-Küttâb" Bir İmza Örneği 233
Fotoğraf 190: "el-Abdu'l Fakîr" Bir İmza Örneği 234
Fotoğraf 191: "Yahyâ Hilmî el-İslâmbolî" "Mehmed Hâşim" "Halîl Zühdî" Bir İmza Örneği 234
Fotoğraf 192: "Bâb-ı Hazret-i Seraskerî ketebe-i Jurnal Asâkir-i Nizâmiyye-i Şâhâne" Bir İmza Örneği 234

KISALTMALAR

A	: Arapça
A.Ş.	: Anonim Şirketi
AY	: Arapça Yazmalar
B.O.A.-DH.-SAİD	: Başkanlık Osmanlı Arşivi-Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval İdare-i Umumiyesi
B.O.A.-İ.DH.	: Devlet Arşivleri Başkanlığı-İrade-i Dâhiliye
BEK	: Berlin Eyalet Kütüphânesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cild
cm.	: Santimetre
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
EHAK	: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu
Env.	: Envanter
FD	: Feyhaman Duran
FDKSE	: Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi
GY	: Güzel Yazılar
haz.	: Hazırlayan
HSM	: Harvard Sanat Müzesi
IRCICA	: İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İbn.	: İbnülemin
İKMHS	: İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜ.NEK	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi
L	: Levhalar
MUK	: Mısır Milli Kütüphânesi (Dârü'l Kütübi'l-Kavmiyye)
nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SHM	: Sadberk Hânım Müzesi
SK	: Süleymâniye Kütüphânesi
ss.	: Sayfa Sayısı
SSM	: Sakıp Sabancı Müzesi
SÜ. Defter	: Süheyl Ünver Defter
SÜ. Dosya	: Süheyl Ünver Dosya

TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme
TİEM	: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi
TPV	: Türk Petrol Vakfı
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi
TTA	: Taha Toros Arşivi
t.y.	: Tarih Yok
v.	: Varak
vb.	: Ve benzeri
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Y	: Yazma
Y.Y.	: Yeni Yazmalar
Yay.	: Yayınları
YB	: Yazma Bağışlar
YE	: Yazma Eserler
YK	: Yazma Kitap
YY	: Yeni Yazılar

GİRİŞ

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin gelişip imparatorluk haline gelmesiyle birlikte yalnız siyasi ve askeri bakımdan değil, sanat ve kültür alanlarında da gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerden biri de, Türk hat sanatında öncü isimlerinden biri olan Şeyh Hamdullâh'ın (ö. 926/1520) *"Şeyh Üslubu"* ile hüsn-i hatta benzersiz bir güzellik ve olgunluk getirmesi olmuştur. Şeyh Hamdullâh devrinde, Amasyalı Yakut (ö. 697/1298) yoluyla geçen altı çeşit yazı türünden sülüs-nesih yazısı, Türk zevkine uygun bir biçimde olduğundan dolayı hızlı bir gelişme göstermiş ve başta İstanbul olmak üzere geniş alanlara yayılmıştır. Eski dönemlerden farklı olarak, Mushaf-ı Şerîf'in yazılmasında sadece nesih yazısı kullanılmaya başlanmıştır. Buna karşılık muhakkak ve reyhânî yazının yuvarlak harflerinin az ve enli olması nedeniyle kabullenmediğini, yavaş yavaş bırakıldığını, yalnız elin melekesini arttırmak için geçmiş hat hocalarına takliden yazılmış Murakkaalara da rastlandığı görülür. Altı yazı çeşidinden biri olan rika' yazı, daha çekici bir biçime bürünerek hatt-ı icâze ismiyle özellikle hattat imzalarında ve icâzetnamelerinde yer almış, tevkî ise çok nadir kullanılabilmiştir. Şeyh Hamdullâh ile başlayarak gelişme gösteren hüsn-i hat, ondan sonra gelen hattatlar tarafından benzer yazı üslubuyla devam ettirilmiştir (Çetin, 1989, s. 278; Derman, 1995, s. 28).

XVI. yüzyıldan sonra İslâm sanatının tecrübe ve deneyimini devralan Osmanlı hat üstâdları, bilhassa celî yazı sahasında yeni üsluplar aramaya yönelmişlerdir. Sanatsever Osmanlı sultânları, şehzade ve devlet adamları hat ve hattatlara bu sanatın gelişmesi için her türlü destek ve imkânı sağlamışlardır. Nihâyet XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Türk hat sanatı yeni bir yazı formuna kavuştu. Hafız Osman (ö. 1110/1698) ismindeki bu hattat, zamanında Şeyh Hamdullâh'ın Amasyalı Yakut'tan yer yer seçerek derlediği yazıları eleyerek eskisine nezaran daha da duruluk kazanarak ve kendisine has bir şive ortaya çıkararak, bu alanda yazmaya başladı (Alparslan, 2016, s. 99-100; Dere, 2009, s. 42-48).

Hat sanatında Hafız Osman'ın açtığı yol ile tüm görkemiyle sürüp giderken, bir çağ geçtikten sonra İsmail Zühdi Efendi (ö. 1220/1806) ve birâderi Mustafa Rakım Efendi (ö. 1241/1826) Hafız Osman'ın en kusûrsuz yazılarından esinlenerek şivelerini birbirinden farklı devirlerde ortaya çıkarmışlardır. O dönemde sülüs

yazıyla başarılı eserler verdiği halde, onun daha kalın şekli olan celi sülüs yazısında estetik ölçüler bir türlü sağlanamıyor ve ortaya kötü celi örnekleri çıkıyordu. Ancak Mustafa Rakım, sülüs-nesih yazılarında olduğu gibi, celi sülüste de hem harf hem de istif mükemmeliyeti ile gelmiş geçmiş tüm hat üsluplarının doruğuna ulaştı. Hafız Osman anlayışını sülüsten celiye başarılı bir şekilde aktardı. Mustafa Rakım, padişah tuğralarını da ıslah edip, onları güzelliğin son noktasına getirmiştir. Bu nedenle Osmanlı Dönemi'nde celi sülüs hattını ve tuğrayı *"Rakım öncesi-Rakım sonrası"* şeklinde sınıflandırılır (Berk, 1999, s. 73-78; Derman, 2002, s. 19).

Rakım Efendi'den sonra gelen celi sülüs üstâdlarından Sâmi Efendi (ö. 1330/1912) de, İsmail Zühdi'nin sülüs harflerini celi sülüse uygulayarak Rakım yoluna yeni bir şive katmış, celi sülüs istifini doldurmakta kullanılan hareke ve yardımcı işaretleri, ayrıca rakamları en cazip biçimde yazmayı başarmıştır. Onun çağdaşı olan veya sonradan yetişen Çarşambalı Hacı Ârif Bey (ö. 1310/1892), Nazif Bey (ö. 1331/1913), Ömer Vasfi (ö. 1347/1928) ve kardeşi Emin Yazıcı (ö. 1364/1945), İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1365/1946), Mâcid Ayral (ö. 1380/1961), Halim Özyazıcı (ö. 1384/1964) ve Hamid Aytaç (ö. 1402/1982) gibi hattatlar, celi yazıda her zaman bu üsluba bağlı kalmışlar veya kalmaya çalışmışlardır. Mustafa Rakım'la aynı dönemde yaşamış olan Mahmud Celâleddin (ö. 1245/1829) de, sülüs-nesih yazılarında Hafız Osman'dan kendi zevkine uygun bir şive alarak bunu geliştirip, güçlü bir yazıya sahip olmuştur (Serin, 2003, s. 188-194; Derman, 2001 s. 20).

Meşhur hat ve musiki üstâdı Kadıasker Mustafa İzzet (ö. 1293/ 1876), Şefik Bey (ö. 1297/1880), Abdullah Zühdi (ö. 1296/1878), Çırçırlı Ali (ö. 1320/1902) ve Muhsinzade Abdullah (ö. 1317/1899) efendiler Hafız Osman-Celâleddin-Rakım karışımı bir üslupta karar kılmışlarsa da, onlarla aynı dönemde yaşayan Şevkî Efendi (ö. 1304/1887), sülüs-nesih yazılarını Hafız Osman ve Rakım'dan esinlenerek, o döneme kadar görülen en üstün mertebeye çıkartmış ve bu yazılarda nihai seviye olarak kalmıştır. Onun talebesi Bakkal Ârif (ö. 1327/1909) ve Fehmi (ö. 1333/1915) efendilerle Sâmi Efendi'nin yetiştirdiği Kâmil Akdik (ö. 1360/1941) bu yolun en seçkin temsilcileridir. Şevkî Efendi'nin çağdaşı olan Yahyâ Hilmî Efendi'de, Rakım çırağı Mehmed Hâşim (ö. 1261/1845) ve Halîl Zühdî'den (ö. 1280-1290/1863-1874) aldığı dersler doğrultusunda sülüs-nesih yazılarını kendisine özgü lâtîf bir şiveyle

ortaya koymuştur. Bu arada Yahyâ Hilmî Efendi'nin öğrencilerinden Galatalı Mehmed İzzet (ö. 1320/1903) ve Hasan Rıza (ö. 1338/1920) efendiler nesih ve rika' hattını geliştirmişlerdir. Bakkal Ârif'ten hat dersleri alan Şeyh Azizü'r-Rifai'nin (ö. 1353/1934), davet olunduğu Mısır'da, *"Şevkî Efendi tavrı"*nı yaymakta hizmeti çoktur. Bu arada, *"Kadıasker mektebi"*ne mensup olan Hasan Rıza ve Kayışzâde Hafız Osman (ö. 1311/1894) efendiler nesih yazıyla Mushaf yazmakta unutulmaz son isimlerdir (Bilen, 2010, s. 47-50; Derman, 2017, s. 50-51; Rado, 1984, s. 191).

XV. yüzyılın ikinci yarısından bu yana kullanılan ta'lik hat çeşidinin Osmanlı döneminde kullanışı, İran'ın bilinen ta'lik üstâdı İmadül-Haseni'den (ö. 1024/1615) sonra olmuştur. Türk hat üstâdları bu üslubu öylesine benimsemişlerdir ki, büyük gayret gösterenlere İmad-ı Rûm (Anadolu'nun İmadı) denilmesi gelenek haline gelmişti. Nitekim, bedenin sağ tarafı felçli olması nedeniyle sol eli ile yazdığı için Yesâri lakabıyla zikredilen hat üstâdı Mehmed Es'ad Efendi (ö. 1213/1798), İmad'ın en iyi harflerini seçerek bunları şive olarak almıştır. Böylece bir *"Türk ta'lik mektebi"* doğmuş oldu. Evladı Yesarizade Mustafa İzzet Efendi (ö. 1265/1849) de, bu şiveyi tüm ayrıntısıyla kurallarına uygun yerleştirmiş ve İran'da yazılamayan bir celi ta'lik üslubunu İstanbul'da ortaya koymuştur. Celi sülüs yazıda olduğu kadar ta'lik ve celi ta'likte de ehil olan Sâmi Efendi bu Türk üslubunu en mükemmel şekliyle talebesinden Hulûsi Yazgan (ö. 1358/1940) ve Necmeddin Okyay'a (ö. 1396/1976) ulaştırmıştır (Alparslan, 2016, s. 221-241; Serin, 2003, s. 309).

1. BÖLÜM

HATTAT YAHYÂ HİLMÎ EFENDİ

1. HAYATI

Yahyâ Hilmî Efendi, eskiden yeniçeriyken 1826 yılında ocak kapatıldıktan sonra Bâyezîd'de kâğıtçılık işiyle uğraşan Antepli Dalkılıç Hâcı Halîl Ağa'nın (ö. ?) oğludur. Aslen Ayıntâblı (Gaziantepli) olan Hilmî Efendi, 1249/1833'te yaşamı boyunca oturacağı İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Süleymâniye semtinde (Bkz. Fotoğraf 1) doğdu.

Fotoğraf 1: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Doğduğu Süleymâniye Semti'nden Genel Görünüm (zingat.com, 2021)

Sıbyân mektebi'nde mukaddemât-ı ulûm-u dîniye'yi (temel dini ilimler) okuyup bilâhare Sultân Bâyezîd ve Sultân Ahmed Câmi-i Şerîfleri'nde görevli Nevşehirli Abdurrahim Ruhî Efendizâde Ahmed Hâzım Efendi'nin (ö. ?) câmi derslerine devam ederek 1281/1864 yılında ilmiye icâzetnâmesi aldı. Hat sanatında henüz sıbyân mektebinde iken ilk olarak sikke başressâmı Mehmed Hâşim Efendi'den sülüs-nesih yazılarını meşk etmiş olan Yahyâ Hilmî, kendisindeki kabiliyeti fark eden üstâdının son zamanlarında, hasta olduğu halde yazı meşkine

devam etmiştir. Oğlu Halil Naîm Bey'in (ö. ?) aktardığına göre; Hâşim Efendi, Yahyâ Hilmî'nin hüsn-i hattaki yeteneğini takdîr ettiğinden son dönemlerinde hasta olarak yatarken hizmetkârlarına: *"Yanıma kimseyi sokmayınız. Bir sarı çocuk var, o geldiği vakit yanıma getiriniz."* der ve hasta olduğu halde ona yazı meşk ederdi. On iki yaşlarındayken üstâdının vefât etmesi üzerine Dârü't-Tıba'âtü'l-Âmire (Devlet Matbaası) musahhihi Halîl Zühdî Efendi'den sülüs-nesih yazılarını meşketti. 1263/1847 tarihinde Halîl Zühdî Efendi'den on dört yaşındayken icâzetnâme (Bkz. Fotoğraf 2) aldı. Aynı yıl Hüseyin Lütfî Efendi'den de (ö. 1280-1290/1863-1874) tasdîk mahiyetinde icâzetnâme (Bkz. Fotoğraf 3) aldı (BOA, DH.-SAİD, 29-471; İnal, 1970, s. 463).

Fotoğraf 2: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Halîl Zühdî Efendi'den Aldığı 1263/1847 Tarihli İcâzetnâme (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Sülüs-nesih bir kıt'a olan icâzetnâmenin baş kısmında sülüs oklu Besmele, alt kısmında ise iki satır nesih yazıyla *"Besmele ile başlanmayan her işin sonu noksandır"* (Hanbel, 2003, s. 359) meâlinde bir hadis-i şerîf yer almaktadır. İcâze hatla yazılmış olan en alt kısımda ise sağda Seyyid Halîl Zühdî Efendi, solda Mekteb-i Maârif-i Adliyye sülüs hocası Halîl Şükrî Efendi'nin (ö. 1291-1300/1874-1883) tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 3: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hüseyin Lütfî Efendi'den Aldığı 1263/1847 Tarihli İcâzetnâme (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Sülüs-nesih bir kıt'a olan ikinci icâzetnâmenin baş kısmında sülüs yazıyla *"Aşk insanların gayretlerinden yücedir"* meâlinde bir kelâm-ı kibar, alt kısmında ise iki satır nesih yazıyla *"Allah, dünyayı sevdiğine de sevmediğine de verir. Fakat imanı yalnız sevdiklerine verir"* (el-Hindî, 2019, s. 2032) meâlinde bir hadis-i şerîf yer almaktadır. İcâze hatla yazılmış olan en alt kısımda ise sağda İbrahim Sükûtî (ö. 1250/1834) damadının öğrencilerinden Seyyid Hüseyin Lütfî, solda Abdülvehhab Ahmed Zihnî'nin (ö. ?) oğlu ve öğrencisi Mehmed Vasfî (ö. ?) efendilerin tasdîkleri yer almaktadır.

Çok yetenekli bir zât olan Hilmî Efendi, sıbyân mektebindeki öğrenimini tamamladıktan sonra, on beş yaşındayken 12 Rebîü'l-evvel 1264'te (17 Şubat 1848) Bâb-ı Seraskerî'de (Genel Kurmay Başkanlığı-Bkz Fotoğraf 4) Nizâmiye Jurnal Kalemi'ne mülâzemetle (stajyer) girdi.

Fotoğraf 4: Bâb-ı Seraskerî Binasının (İç Kısmının) Günümüzdeki Görünümü (Adsan, 2021)

Fotoğraf 5: Bâb-ı Seraskerî Binasının (Dış Kısmının) Günümüzdeki Görünümü (Adsan, 2021)

1 Şevval 1266'da (10 Ağustos 1850) tahsis olunan yirmi beş kuruş maaşı yedi yüz kırk beş kuruşa artırıldı. 11 Şevval 1286'da (14 Ocak 1870) bin iki yüz kuruş maaşla ikinci sınıfı rütbesi verildi. 1 Zilka'de 1288'de (12 Ocak 1872) bin altı yüz kuruş maaşla birinci sınıfı rütbesi verildi. 29 Ramazan 1290'da (20 Kasım 1873) salise sınıfı rütbesi verildi. 24 Şaban 1293'te (14 Eylül 1876) iki bin kuruş maaşla Kalem-i Mezkûr Mümeyyiz-i Saniliğine tayin edildi. 2 Rebîü'l-âhir 1297'de (14

Mart 1880) Tenkihâtı Umûmiye'de maaşı bin altı yüz kuruşa indirildi ve Piyade dâiresi üçüncü şube jurnal kısmı mümeyyizliğine tayin olundu. 4 Muharrem 1303'te (13 Ekim 1885) maaşı iki bin kuruş artırıldı. 3 Ramazan 1304 (14 Mayıs 1886) tarihinde Piyade dâiresi ikinci şubesi Jurnal kısmı mümeyyizliğine terfi edildi. (Bkz. Fotoğraf 6) 4 Muharrem 1305'te (22 Eylül 1887) saniye sınıfı sanisi (Bkz. Fotoğraf 7) daha sonra ula sınıfı sânisi rütbeleri verildi. Şube-i Merkuma müdürü Miralay İzzetlü Edip Bey (ö. ?) tarafından Yahyâ Hilmî Efendi'ye yazılan (Bkz. Fotoğraf 8) mülahazayla; *"Türk-i kitâbete muktedir ve erbabı derâyin ve istikâmetten olup hizmet-i hâliyesinin ibrâz-ı müesseri rüyet ve kifâyet etmektedir"* denilmiştir. 9 Şevval 1314'te (13 Mart 1897) maaşı bin sekiz yüz kuruşa indirildi. 26 Cümâde'l-evvel 1316'da (12 Ekim 1898) kısm-ı evvel mümeyyizliğine tayin edildi ve maaşı iki bin kuruş arttırıldı. 6 Rebîü'l-evvel 1317'de (15 Temmuz 1899) maaşı iki bin yüz kuruş ve 8 Rebîü'l-evvel 1320'de (15 Haziran 1902) iki bin iki yüz kuruş arttırıldı. Daha sonra Jurnal Kalemi müdürü oldu (BOA, DH.-SAİD, 29-471; İnal, 1970, s. 463).

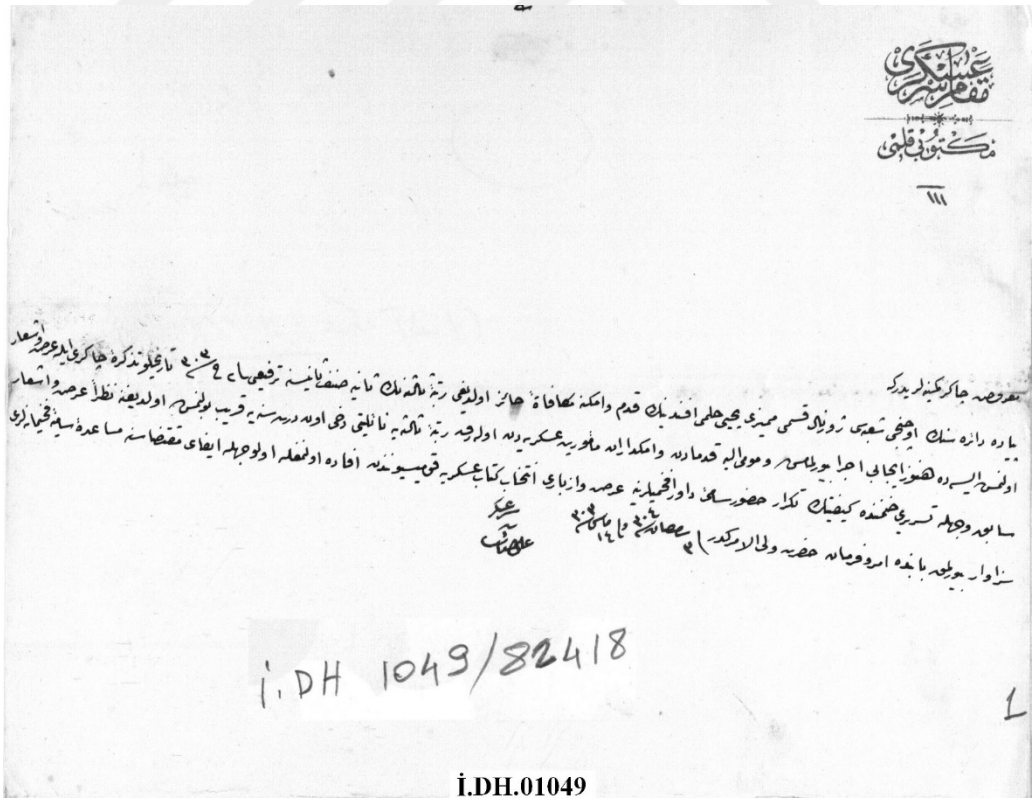

Fotoğraf 6: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1304/1886 Tarihli Piyade Dâiresi İkinci Şubesi Jurnal Kısmı Mümeyyizi Terfii (BOA, İ.DH., 1049/82418)

Belgenin okunuşu şöyledir:

"Makâm-ı Seraskerî-Mektûbî Kalemi 111

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Piyâde dâiresinin üçüncü şubesi Jurnal kısmı mümeyyizi Yahyâ Hilmî Efendi'nin kıdem ve emekliğine mükâfaten hâiz olduğu rütbe-i sâlisenin sâniye sınıfı sânisine terfi'i 2 Cemâziyel-evvel 1303 tarihli tezkire-i çakeriyle arz ve iş'âr olunmuş ise de henüz icâb-ı icra buyrulmamış ve mûmâ ileyh kudemadan ve emekteran-ı memurini askeriyeden olarak rütbe-i saliseye nakliyeti dahi on dört seneye karib bulunmak olduğuna nezaran arz u iş'âr-ı sâbık vechle tesrîri zımnında keyfiyetin tekrar huzur-ı samî-i daver-i fehimlerine arz u izbar-ı intihab kitab-ı askeriye komisyonundan ifade olunmakla ol vechle ifâ-yı muktezasına müsaade-i samiye-i fehimaneleri sezavar buyrulmak babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî 3 Ramazan 1304 ve 14 Mayıs 1303. Serasker Bende Ali Paşa."

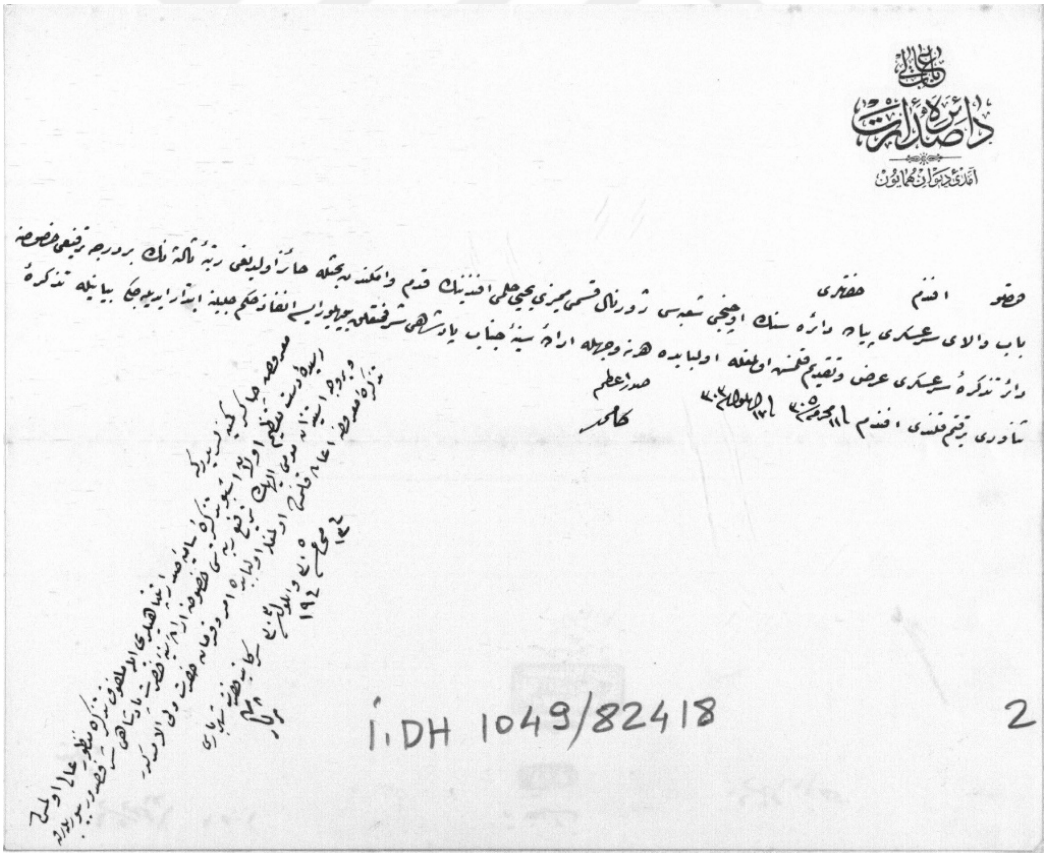

Fotoğraf 7: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1305/1887 Tarihli Piyade Dâiresi İkinci Şubesi Jurnal Kısmı Mümeyyizi Terfii (BOA, İ.DH., 1049/82418)

Belgenin okunuşu şöyledir:

Bâb-ı Âli-Dâire-i Sadâret-Akd-i Dîvân-ı Hümâyûn

"*Devletlü efendum hazretleri,*

Bâb-ı Vâlây-ı Seraskerî Piyade dairesi üçüncü şubesi Jurnal kısmı mümeyyizi Yahyâ Hilmî Efendi'nin kıdem ve emekliğinden bahisle hâiz olduğu rütbe-i salisenin bir derece terfi'i hususuna dair tezkire-i seraskerî arz ve takdim kılınmış olmakla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniye-i cenâb-ı padişahı şeref müteallik buyruluyor ise infaz-ı hükm-ü celîle ibtidâr edileceği beyanıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı Efendim. Fî 11 Muharrem 1305 ve 17 Eylül 1303. Sadrazam Kâmil Paşa."

"Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Resîde-i destî ta'zîm olan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadaret penâhileriyle melfuf tezkire-i manzûru âli olması ve ber-vechi istîzân mûmâ ileyhin terfi'i rütbesi hususuna irâde-i seniyeyi hazret-i padişahı şeref-sudûr buyrularak tezkire-i ma'rûza iâde kılınmış olmakla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî 13 Muharrem 1305 ve 19 Eylül 1303. Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri bende Süreyya."

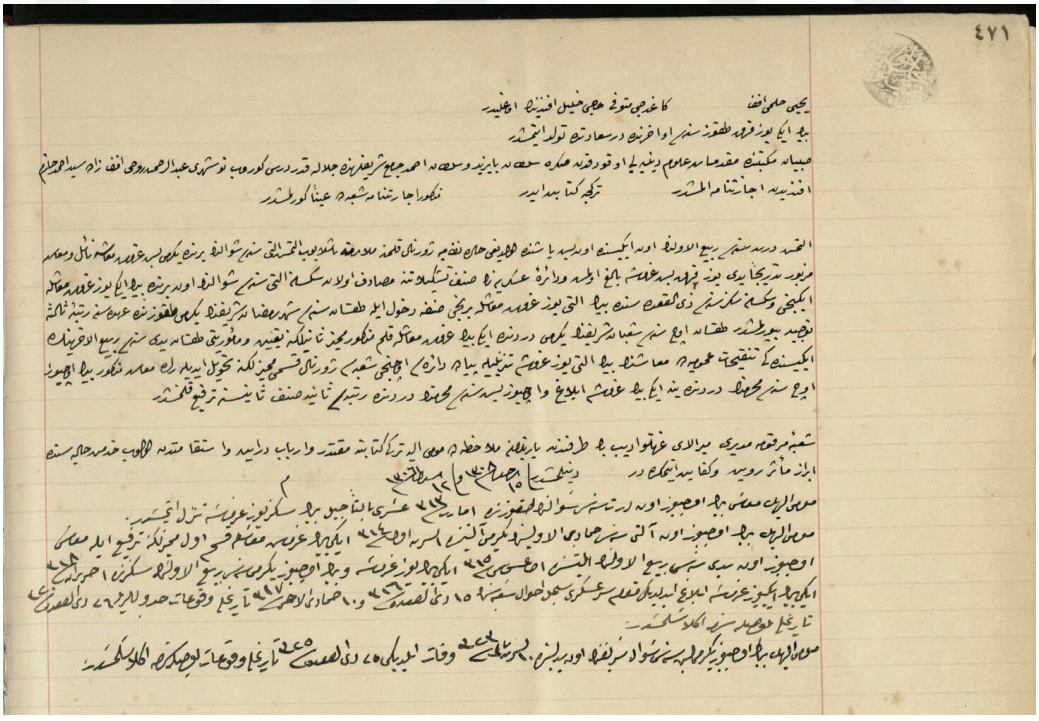

Fotoğraf 8: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hayatı ve Memuriyeti'nin Sicill-i Ahval Defteri'ndeki Kayıtlı Belgesi (BOA, DH.-SAİD, 29-471)

Yahyâ Hilmî Efendi'nin üst kısımda yer alan (Bkz. Fotoğraf 8) Sicill-i Ahval Defterindeki kayıtlı belgede, hayatı ve memuriyet vazifesine dair bilgiler bulunmaktadır.

Belgenin okunuşu şöyledir:

"*Yahyâ Hilmî Efendi, kâğıtçı müteveffi Hâcı Halîl Efendi'nin oğludur.*

Bin iki yüz kırk dokuz senesi evâhirinin dersaâdetinde tevellüd etmiştir. Sıbyan Mektebi'nin Mukaddemât-ı Ulum-u Diniye'yi okuduktan sonra Sultân Bâyezîd ve Sultân Ahmed Câmi-i Şerîfleri'nin celâle kadar ders görüp Nevşehri Abdurrahman Ruhi Efendizade Seyyid Ahmed Hâzım Efendi'den icâzetnâme almıştır. Türkçe kitâbet eder. Mezkûr icâzetnâme şubede aynen görülmüştür.

Altmış dört senesi Rebîü'l-evvelinin on ikisinin on beş yaşında olduğu halde Nizâmiye Jurnali Kalemi'ne mülazemete başlayıp altmış altı senesi Şevvalinde yerine yirmi beş kuruş maaşa nâil ve maaşı mezbûr tedrîcen yedi yüz kırk beş kuruşa bâliğ olmuş ve dâire-i askeri'nin sınıf-ı teşkilatına müsâdif olan seksen altı senesi Şevvalinin on birinde bin iki yüz kuruş maaşla ikinci ve seksen sekiz senesi Zilka'desinin bin altı yüz kuruş maaşla birinci sınıfa duhul ile doksan senesi Şehr-i Ramazan-ı Şerîfi'nin yirmi dokuzunun uhdesine rütbe-i salise tevcih buyrulmuştur. Doksan üç senesi Şaban-ı Şerîf'inde yirmi dördünün iki bin kuruş maaşla Kalem-i Mezkûr mümeyyiz-i saniliğe tâyin ve memuriyeti doksan yedi senesi Rebîü'l-âhirinin ikisindeki Tenkîhat-ı Umumiye'de maaşının bin altı yüz kuruşa tenzili ile Piyade dâiresi üçüncü Jurnal kısmı mümeyyizliği'ne tahvîl edilerek maaşı mezkûr bin üç yüz üç senesi Muharreminin dördünde yine iki bin kuruşa iblâğ ve üç yüz beş senesi Muharreminin dördünde rütbesi saniyi sınıf-ı sanisine terfî kılınmıştır. Şube-i Merkûma müdürü Miralay İzzetlü Edip Bey tarafından yazılan mülâhazayla mûmâ ileyh Türki kitâbete muktedir ve erbabı derâyin ve istikâmetten olup hizmet-i hâliyesinin ibrâz-ı müesseri rüyet ve kifâyet etmektedir, denilmiştir. 15 Recep 1308 ve 16 Şubat 1306

Mûmâ ileyhin maaşı bin üç yüz on dört senesi Şevvalinin dokuzunda 1 Mart 1313 aşer-i bittecil bin sekiz yüz kuruşa tenezzül etmiştir. Mûmâ ileyhin bin üç yüz on altı senesi Cemâziyel-evvelinin yirmi altısında bir teşrin-i evvel 1314 iki bin kuruş mukataa kısm-ı evveli mümeyyizliği'ne terfî üç yüz on yedi senesi Rebîü'l-evvelinin

altmışında 1 Mayıs 1315 iki bin yüz kuruşa ve bin üç yüz yirmi senesi Rebîü'l-evvelinin sekizi 1 Haziran 1318 iki bin iki yüz kuruşa iblağ edildiği Makâm-ı Seraskerî Sicilli Ahval Şubesi'nin 15 Zilka'de 1316 ve 10 Cemâziyel-âhir 1317 tarihli vukuat cetvelleriyle 26 Zilka'de 1320 tarihli pusulasında anlaşılmıştır. Mûmâ ileyhin bin üç yüz yirmi beş senesi Şevval Şerîfinin on yedisinde 10 teşrini sani 1323 vefât eylediği 25 Zilka'de 1325 tarihli vukuat pusulasında anlaşılmıştır."

2. ŞAHSİYETİ

Orta boylu, vücudu enli, sarıdan dönmüş beyaz sakallı, nur yüzlü, alçak gönüllü, edepli ve takva sâhibi bir kişi idi (İnal, 1970, s. 464).

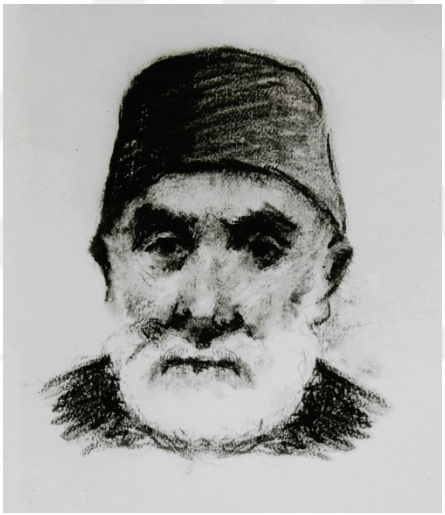

Fotoğraf 9: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1964 Yılında Feyhaman Duran Tarafından Târiflere Göre Çizilen Resmi (SK., SÜ. Dosya: 32, s. 4)

Edebi mücessem denmeğe layık olan hattat Yahyâ Hilmî Efendi, bir gün Hattat Sâmi Efendi ile buluştuklarında: "*Aman Sâmi, müddeti ömrümde başıma gelmeyen dün sabah geldi. Beylerbeyi hamamına gittim. Halvette beni yıkayan tellak, birdenbire peştamalımı çekip edepsizliğe kalkışınca öyle utandım ki hamam başıma yıkılıyor zannettim, demesi ile Sâmi Efendi gâyet tabii bir tavırla: Ayol, ne telaş ediyorsun? Tellak, seni ben zannetmiş,"* cevabını vermiştir (İnal, 1970, s. 361).

Ahmed Süheyl Ünver'in (ö. 1406/1986) naklettiğine göre; *"Mehmed Şevkî Efendi, bâharın hoş bir gününde Kağıthane'ye gidelim diye Hattat Sâmi ve Hattat Yahyâ Hilmî Efendi'ler ile birlikte karar vermişler. Zamanı gelmiş. Eyüp Sultân'a ve*

oradan da kayıkla Kağıthane'ye giderek bir ağacın altına oturmuşlar. Derken Yahyâ Hilmî Efendi'nin birden neşesi kaçmış. Acaba arkadaş bir şeye mi alındı, diye onlar da üzülmüş. Siz kalınız, kusûra bakmayın ben gidiyorum, demiş. Yalnız başına oradan ayrılmış. Sonra işitmişler ki bir şeye üzülmemiş, böyle gezintilerden sıkılırmış. Doğru evine gelmiş, soyunmuş, abdest almış, namazını kılmış. Köşesine oturarak bir satır meşk yazmış. Oh! Şimdi ferahladım ve eğlendim demiş" (SK., SÜ. Dosya: 8, s. 46). Bu olaydan da anlaşılıyor ki, Yahyâ Hilmî Efendi yazı yazmayı seven ve takva sahibi bir zat olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 10: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Turan Sevgili Tarafından Tariflere Göre Çizilen Resmi (Turan Sevgili Fotoğraf Arşivi, 2021)

Yahyâ Hilmî Efendi, Reisülhattatin Kâmil Efendi'ye bilmünasebe demiştir ki: *"Hicâz'a azîmet edeceğim sırada Validem beraber götürülmesi için ısrar etti. İkimize kifâyet edecek para yoktu. Ramazan-ı Şerîf'te bir cüz'ün yarısını gündüz, yarısını gece yazarak bayrama kadar bir Mushaf-ı Şerîf tahrîrine muvaffak oldum. Valideye verdim. Erbâb-ı servetten bir zata götürdü. Yedi bin beş yüz kuruş getirdi. O para ile ifa-yı hac etti."* Bu olay, Yahyâ Hilmî Efendi'nin validesine olan derin sevgi ve muhabbetinin kanıtı niteliğindedir. Aynı zamanda kaleminin süratine mübarek bir delil ve o para, hac bedelinin kıymeti maneviyesine bürhanı celîldir.

3. AİLESİ

Babası Ayıntâblı (Gaziantepli) Dalkılıç Hâcı Halîl Ağa olup (İnal, 1970: 463) validesinin ismine ve hayâtına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1289/1872

İstanbul doğumlu olan oğlu Halîl Naîm Bey (Dalkılıç) Bâb-ı Seraskerî'de kâtipti ve 4. rütbeden Osmanî nişânı sâhibiydi (BOA, DH.-SAİD, 50-177). Gelini Naciye Dalkılıç (ö. ? Bkz. Fotoğraf 11) ise Çocuk Esirgeme Derneği kurucularındandır. Torunu, meşhur ressâm İbrahim Feyhaman Duran'ın (ö. 1390/1970) eşi Emine Güzin Duran (ö. 1401/1981) Hânım'dır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin müddeti ömründe oturmuş olduğu, oğlu Halîl Naîm Bey'e kalan Süleymâniye'deki, üç katlı, aşı boyalı, küçük ahşap evi (Bkz. Fotoğraf 12) torunu Güzin Hânımefendi'ye miras kalmıştır. Kendisi gibi kabiliyetli bir ressâm olan eşi Feyhaman Duran ile birlikte yıllarca bu evde yaşamıştır. Feyhaman Duran, 1969 yılında intifa hakkı (kullanma) eşinde kalmak koşuluyla evi ve içindeki eşyaları sağlığındayken İstanbul Üniversitesi'ne bağışlamış, eşi Güzin Duran'ın 1981'deki vefatıyla konut Üniversite tarafından teslim alınmıştır. Yıllarca bakımsız bir vaziyette kalan tarihi ev, restore edilip *"Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi"* adıyla müze hâline getirilmiş ve 2001 yılında açılmıştır (Anadol, 2017, s. 8-24).

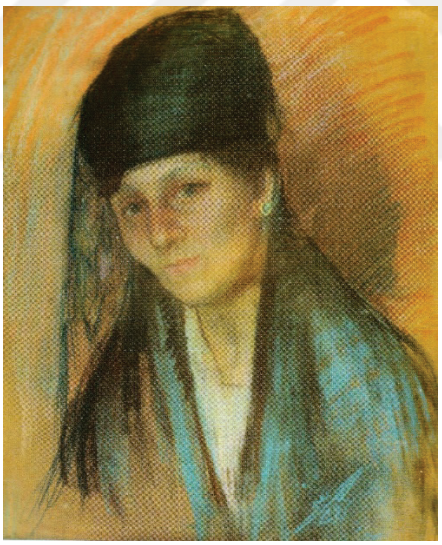

Fotoğraf 11: Naciye Dalkılıç Hânımefendi'nin Portresi (FDKSE, 178-2000)

Bir kısmı Yahyâ Efendi'ye ait hat eserleri, tablolar ve tarihi eşyaların muhâfaza edildiği, Osmanlı dönemine özgü bir hattat evi olarak günümüzde de varlığını korumaya devam etmektedir. Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi, deprem ve iklim değişikliklerinden dolayı restorasyon çalışmaları yapılmak üzere geçici olarak kapatılmıştır. Evdeki eserlerin tamamı Kuyucu Murad Paşa Medresesi'nde muhâfaza edilmektedir.

Fotoğraf 12: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Fatih/Süleymâniye'deki Evi (Adsan, 2021)

Yahyâ Hilmî Efendi'nin ayrıca Çengelköy sırtlarında Çakal Dağı'ndaki sayfiyesinde bir evi daha bulunmaktaydı. Yaz mevsiminde Çengelköy sırtlarındaki sayfiyesine gider, bahçesiyle meşgul olurdu (Derman, 2010, s. 376). Ahmed Süheyl Ünver'in naklettiğine göre; *"Geçen yıl ağustos ayında rahmetli büyük babam Mehmed Şevkî Efendi muasırı Hattat Yahyâ Hilmî Efendi ile tanıdığım oğlu Halîl Naîm Bey ve kızı ressâm Emine Güzin Duran'ın sahip oldukları Çengelköyü'nde Çakal tepesindeki köşke bir ziyarette bulunduk. Yahyâ Hilmî Efendi'nin iki dönümlük kırk beş çeşit meyve ağacı bulunan bahçesinde dolaştık ve sanatkâr Güzin Duran ile görüştük. Yahyâ Hilmî Efendi bahçesinde kiraz çok iyi olur. 'Dal bastı' denen cinsi var... Halk 'Dal Bastı Kiraz'a şöyle der: dalları bastı- yolları kesti- Çamlıca kirazı. Babası ile dedesinin odalarını ziyaret ettik. Unutulmamak üzere dolap kapağı içine daha çok Naîm Bey ve eşi Naciye Hânım, birkaç tane de dedesinin kurşun kalemiyle yazıldığı anlaşılan kayıtlarla ciddi şekilde ilgilendim"* (Ünver, 1973, s. 61).

Fotoğraf 13: 1960 Tarihinde Çengelköy Sırtları (Faik Kurul Fotoğraf Arşivi, 2021)

3.1. Halîl Naîm Efendi (Dalkılıç)

Halîl Naim Efendi, Piyade dairesi üçüncü şubesi Jurnal kısmı mümeyyizi Yahyâ Hilmî Efendi'nin oğludur. 1289/1872'de ikâmet edeceği İstanbul'un Süleymâniye semtinde doğdu. Mekteb-i İbtidaiye'de (İlkokul), mukaddemat-ı ulum-u diniye'yi ve Süleymâniye'de Kapudan İbrahim Paşa Rüştiyesi'nde Arapça, Farsça, Fransızca, fenni hesap, geometri ve tarih, derslerini tahsil edip şahâdetnâme almış ve sonra menşe-i kitâbette öğrenimini tamamlamıştır. Aynı zamanda Türkçe güzel yazı yazmada mâhirdir (BOA, DH.-SAİD, 50-177). Halîl Naîm Efendi Menşe-i Küttâb-ı Askerî'de Mehmed Şevkî Efendi'den yazı dersi almıştır (Gülbün Mesara, Defter No: 148, s. 18).

11 Şevval 1303 (13 Temmuz 1886) yılında on dört yaşındayken seksen kuruş maaşla Piyade dairesi Tahrîrat kaleminde mülazım olarak tayin edildi. 8 Muharrem 1309 (14 Ağustos 1891) yılında üç yüz yirmi kuruş ücretle, dördüncü sınıfla Muhâsebât-ı Umûmiye dairesinde tahrîrat kalemine nakledilmiştir. Muhasebat dairesi baş kitâbetinden yazılan mülâhazada; *"Türkçe yazmaya ehil ve bilgi sâhibidir. Yaptığı işerlerde iz bırakacak şekilde başarısını gösteren, idare etme ve yeterliliği ile takdir olunmuştur".* 1 Ramazan 1316 (13 Ocak 1899) yılında maaşı beş yüz yetmiş altı kuruşa arttırıldı ve rütbesi üçüncü sınıfa yükseltildi. 8 Muharrem 1322 (25 Mart 1904) yılında maaşı yedi yüz yirmi kuruşa yükseltildi ve ikinci sınıfa terfii ile Muhâkemât Dairesi kalemine nakledildi. 19 Zilka'de 1323 (15 Ocak 1906) yılında maaşı sekiz yüz altmış dört kuruşa arttırılmıştır. 20 Rebîü'l-evvel 1324 (14 Mayıs 1906) yılında bin seksen kuruş maaşla birinci sınıf hülefalığına terfii

edilmiştir. 12 Rebîü'l-âhir 1326 (14 Mayıs 1908) yılında maaşı bin iki yüz otuz kuruşa arttırıldı ve kısmı salis mümeyyizliğine terfii edilmiştir. 28 Şaban 1327 (14 Eylül 1909) yılında maaşı icra kılınan düzeltmenin bin beş yüz kuruşa ve 3 Rebîü'l-âhir 1328 (14 Nisan 1910) yılında bin yedi yüz elli kuruşa artırılıp kısmı sani mümeyyizliğine terfii edilmiştir (BOA, DH.-SAİD, 50-177). Vefat tarihi ve mezar yerine dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Fotoğraf 14: Halîl Naim Efendi'nin 1300/1883 Tarihli Sülüs-Nesih Yazı Meşki (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

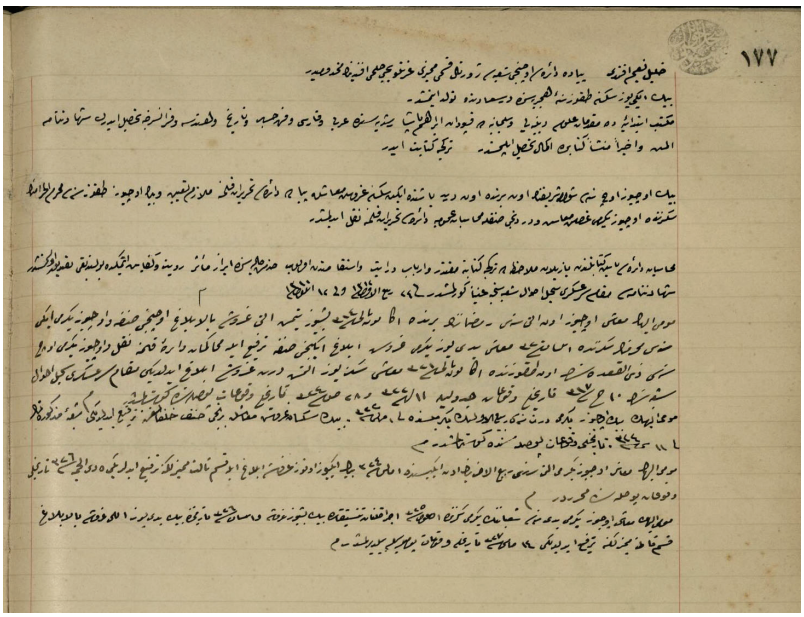

Fotoğraf 15: Halîl Naîm Dalkılıç Efendi'nin Hayatı ve Memuriyeti'ne Dair Sicill-i Ahval Defteri'ndeki Kayıtlı Belgesi (BOA, DH.-SAİD, 50-177)

Halîl Naîm Efendi'nin üst kısımda yer alan (Bkz. Fotoğraf 15) Sicill-i Ahval Defterindeki kayıtlı belgede, hayatı ve memuriyet vazifesine dair bilgiler bulunmaktadır.

Belgenin okunuşu şöyledir:

"Halîl Naîm Efendi Piyade dairesi üçüncü şubesi Jurnal kısmı mümeyyizi izzetlü Yahyâ Hilmî Efendi'nin mahtumudur.

Bin iki yüz seksen dokuz sene-i hicriyesinde Dersaadette tevellüd etmiştir. Mekteb-i İbtidaiye'de Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye'yi ve Süleymâniye'de Kapudan İbrahim Paşa Rüştiyesi'nde Arabi ve Farisi ve Fenni hesap ve Tarih ve Hendese ve Fransızca tahsil edüp şahadetname almış ve âhiran menşe-i kitâbette ikmal-i tahsil eylemiştir. Türkçe kitâbette iyidir. Bin üç yüz üç senesi Şevval-ı Şerîf'inin on birinde on dört yaşındayken seksen kuruş maaşla Piyade dairesi tahrîrat kaleminde mülazım tayin ve bin üç yüz dokuz senesi Muharremü'l-Haramı'nın sekizinde üç yüz yirmi kuruş maaş ve dördüncü sınıfla Muhasebat-ı Umumiye dairesi tahrîrat kalemine nakledilmiştir. Muhasebat dairesi baş kitâbetinden yazılan mülahazada Türkçe kitâbete muktedir ve erbâb-ı dirâyet ve istikametten olup hizmet-i haliyesinde ibraz-ı müessir rüyet ve kifâyet etmekte bulunduğu takdir olunmuştur. Şahadetnamesi makam-ı Seraskerî sicilli ahval şubesince aynen görülmüştür. Fî 22 Rebîü'l-evvel 1312 ve 12 Eylül 1311.

Mûmâ ileyhin maaşı üç yüz on altı senesi Ramazanının birinde bir kanun-u sani 1314 beş yüz yetmiş altı kuruşa bil iblağ üçüncü sınıfa ve üç yüz yirmi iki senesi Muharreminin sekizinde 1 Şaban 1320 maaş yedi yüz yirmi kuruş iblağ ikinci sınıfa terfii ile Muhakemat daire-i kalemine nakl ve üç yüz yirmi üç senesi Zilka'desinin on dokuzunda 1 Kanun-u Sani 1321'de maaşı sekiz yüz altmış dört kuruşa iblağ edildiği makam-ı Seraskerî sicilli ahval şubesinin 10 Cemâziyel-evvel 1317 tarihli vukuat cetvelliye 11 1322 ve 28 Safer 1324 tarihli vukuat pusulasında görülmüştür. Mûmâ ileyhin bin üç yüz yirmi dört senesi Rebîü'l-evvelinin yirmisinde 1 Mayıs 1322 ve bin seksen kuruş maaşla birinci sınıf hülefalığına terfii edildiği şube-i mezkurenin 11 1324 tarihli vukuat pusulasında görülmüştür.

Mûmâ ileyhin maaşı üç yüz yirmi altı senesi Rebîü'l-âhirinin on ikisinde 1 Mayıs 1324 bin iki yüz otuz kuruşa iblağ ile kısmı salis mümeyyizliğine terfii edildiği

5 Zilhicce 1326 tarihli vukuat pusulasında muharrerdir. Mûmâ ileyhin maaşı üç yüz yirmi yedi senesi Şabanın yirmi sekizinde 1 Eylül 1325 icra kılınan tensikinin bin beş yüz kuruşa ve 1 Nisan 1326 tarihinde bin yedi yüz elli kuruşa bil iblağ kısmı sani mümeyyizliğine terfii edildiği 14 Mayıs 1327 tarihli vukuat pusulasında bildirilmiştir."

3.2. Emine Güzin Duran

Emine Güzin Duran, 1316/1898 tarihinde Süleymâniye'deki büyükbabası ünlü Hattat Yahyâ Hilmî Efendi'nin hanesinde dünyaya geldi. Hat, tezhip ve musiki sanatlarıyla meşgul olan asil bir muhitte yetişti. Babası Divan-ı Temyiz-i Askeri Başmüşaviri Halîl Naim Efendi'dir. Annesi Naciye Hânım ise Esirgeme Derneği kurucularındandı. Tanınmış müzikoloğumuz Rauf Yekta Bey (ö. 1353/1935), Emine Güzin'in dayısıdır. Daha küçük yaşlardayken musiki, tezhip ve resim sanatına eğilimi aile çevresinden kaynaklanıyordu. Ailesinin biricik kızı olması, Emine Güzin'in üzerinde bulunan etkiyi arttırıyor, kendisinin önemli bir şekilde yetişmesini sağlıyordu (İrepoğlu, 1986, s. 34; Toros, 1988, s. 53).

Emine Güzin, 1. Dünya Harbi esnasında, kapısı Türk kızlarına ilk defa açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Kız Güzel Sanatlar Okulu) girdi. Meşhur ressâm Mihri Müşfik Hânımefendi'nin (ö. 1373/1954) talebesi oldu. Bilâhare Ömer Adil Bey'den (ö. 1346/1928) ders aldı. Başarılı bir öğrenciydi. Şâir Ahmed Hâşim'den (ö. 1352/1933) estetik, Feyhaman Duran'dan pastel dersleri alırken 1925 yılında Avrupa konkurunu (yarışma) kazandı. Nevar ki Sanayi-i Nefise Mektebi'nin genç muallimi Feyhaman Duran ile 19 Eylül 1922 tarihinde evlenince, Almanya'ya gitmeyerek öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Yaptıkları Avrupa seyahatleri, kendilerinin sanat dağarcıklarına büyük katkılar sağladı. Empresyonist sanat akımından ilham alan Güzin Duran, hayat arkadaşının da etkisiyle sanatının olgun dönemine ulaştı. Kadim yapıtların, hüsn-i hattın ve İstanbul folklorunun hamisi olan fırçasını ustalıkla kullanmaya çalıştı (Anadol, 2017, s. 24; İrepoğlu, 1986, s. 34).

Fotoğraf 16: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Yazı Odası-Solda: Emine Güzin Hânım Sağda: Hayat Arkadaşı İbrahim Feyhaman Duran (TTA, Dosya: 12)

Duran çiftinin, evlatları olmadığından dolayı bütün sevgilerini tamamen sanatlarına kaydırdılar. Yaz mevsiminde, kentin zorluklarından uzak, bol manzaralı köşklerinde fırçalarıyla baş başa geçirirlerdi. Çamlıca'nın arka tarafındaki Çakal dağının eteklerinde, eşine az rastlanır türden bir köşkleri vardı. Sanatkârlar tuvalleriyle hayatlarının en değerli senelerini bu köşkte geçirdiler. Güzin Duran hattatlardan oluşan bir aile çevresi etrafında yetişmiştir. Büyükbabası Yahyâ Hilmî Efendi'den almış olduğu dersler ile hat sanatına ilgi göstermiş, bilâhare eşi ve hocası Feyhaman Bey'le de hat sanatına duyduğu merak sebebiyle birlikte çalışmaya gayret etmişlerdir. Bütün bunların yanı sıra Güzin Hânım, otuz yedi senelik resim hocalığı hayatında Beşiktaş Kız Okulu, Atatürk Kız Lisesi, Cağaloğlu Kız Orta Okulu ve İnönü Kız Lisesi'nde görev yapmıştır. Atatürk Kız Lisesi'nde resim öğretmenliğinden emekli oluncaya kadar hat sanatından, işlemelerden, süslemelerden ve porselenlerden değerli koleksiyonlar biriktirmiştir. En mühim koleksiyonlarından olan ve kendisinin de şahsen gönül vererek rağbet ettiği Karagöz (Bkz Fotoğraf 18) tasvirleridir. XVIII. ve XIX. yüzyıla ait kıymetli Karagöz tasvircilerin eserlerinin yer aldığı bu koleksiyon şimdi bile Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi'nde yer almaktadır. Bütün bunların yanında desen ve yazma faaliyetleri de bulunan Güzin Duran, yaşamını sanatın hemen hemen her branşıyla ilgilenerek geçirmiş bir sanatçıdır (Boyar, 1948, s. 224; İrepoğlu, 1986, s. 34-62).

Fotoğraf 17: Güzin Duran'ın Yazı Resimlerinden Ney Çalan Mevlevî Dedesi (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 18: Güzin Duran'ın Suluboya Karagöz Çalışması (Taha Toros Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eşi Feyhaman Duran'ın 1970 tarihinde İstanbul'da vefat etmesi üzerine bu mutlu yuvanın temelleri sarsılır. Süleymâniye semtinin eski bir kuytusunda saklı olan yalın görünüşlü tipik ev ile evin bahçesinde yer alan modern atölye, Güzin Duran'ın unutulmaz anılarını ve sanat tutkusunu vefatına kadar, gözbebeği gibi korudu. Ev, atölye ve içlerindeki birbirinden değerli sanat yapıtları, İstanbul Üniversitesi'ne bağışlandı. Güzin Duran'ın 1981'deki vefatıyla konut Üniversite tarafından teslim alınmıştır. Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi (İrepoğlu, 1986, s. 62-73; Toros, 1988, s. 53).

3.3. İbrahim Feyhaman Duran

İbrahim Feyhaman Duran, 17 Eylül 1886 yılında Kadıköy Osmanağa'da doğdu. Babası şâir Süleymân Hayri Bey (ö. 1309/1891), annesi Fatma Hânım (ö. 1313/1895)'dır. 1891 yılında henüz beş yaşındayken babası Süleymân Hayri Bey'i kaybetti. Aynı zamanda hattat olan şâir Süleymân Hayri Bey, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın (ö. 1143/1730) torunlarından Fatma Hânım'ın oğluydu. 1895 yılında küçük yaşta kaybettiği annesi Fatma Hânım'ın vasiyeti üzerine, ilköğrenim gördüğü Hadikatü'l-Maârif'ten sonra Galatasaray Sultânîsi'ne yazdırıldı. Anne ve

babasının ölümünün ardından bakımını dedesi Duran Çavuş (ö. ?) üstlendi. Feyhaman, dokuz yaşında kaydolduğu Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde dönemin müdürü Abdurrahman Şeref'in (ö. 1343/1925) himayesine girdi. Öğrenciliği sırasında çini mürekkebi ve tarama kalemi ile, bilâhare yağlıboyayla başarılı resimler yapmaya başladı, hüsnühat derslerindeki yeteneğiyle dikkat çekti. Feyhaman, küçük yaştan itibaren hat sanatına ilgi duymaya başladı. Sâmi Efendi, Galatasaray Sultânî mektebi yazı hocalarından Mehmed İzzet ve Mahmud Bey matbaasının hat üstâdı Hasan Tahsin Efendi'den (ö. 1330/1912) hat dersleri meşketti (Anadol, 2017, s. 16-35; İnal, 1970, s. 90).

Fotoğraf 19: Feyhaman Duran'ın 1365/1946 Tarihli Celi Sülüs Levhası (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

1908 yılında Galatasaray Sultânîsi'nin altıncı sınıfını bitirdikten sonra kâtip olarak bir süre Bâbıâli'de çalıştı. Mekteb-i Sultânî'de o dönemde müdür olan Tevfik Fikret'in (ö. 1333/1915) isteğiyle bu okulda güzel yazı dersleri verdi. 1910 yılında İngilizce dersleri veren bir Hânım vasıtasıyla, Abbâs Halim Paşa'yla (ö. 1353/1934) tanıştı. Abbâs Halim Paşa, kızı Tevfika'nın (ö. 1396/1976) portresini fotoğraftan yapan Feyhaman'ın yeteneğinden etkilendi. 1911 yılında Abbâs Halim Paşa'nın bursuyla Paris'e gitti. Portre alanında tanınan bir isim olan Jean Paul Laurens (ö. 1339/1921), daha sonraki yıllarda en çok portreleriyle anılacak Feyhaman'ın gelişiminde büyük rol oynamıştır (Anadol, 2017, s. 17-18; İrepoğlu, 1986, s. 40-44).

1914-1915 yıllarında 1. Dünya Savaşı çıkınca Paris'te eğitim gören birkaç Türk öğrenciyle beraber bir gemiyle İstanbul'a geldi. Savaş nedeniyle bir müddet sonra askere alındı. 1909'da kurulan ve sonrasında farklı adlar altında faaliyetine devam edecek olan Osmanlı Ressâmlar Cemiyeti'ne katıldı. 1916 yılında Osmanlı

Ressâmlar Cemiyeti üyeleri ile beraber 1914 Kuşağı'nın ilk sergisinin açılması için çalışmalarda bulundu. Galatasaraylılar Yurdu olarak da bilinen Società Operaia'da açılan sergiye Dr. Âkil Muhtar'ın (ö. 1368/1949) portresiyle katıldı ve dönemin hükümetinden *"zikr-i cemil"* (takdir) ödülüyle gümüş madalya kazandı. 1919 senesinde İnas Sanayi-i Nefise Okulu'nda öğretmen Müşfik Hânımefendi, Avrupa'ya giderken yerine Feyhaman'ın tayin edilmesini teklifiyle 2 Aralık'ta okulda usul-ü tersim (Resim) dersi vermeye başladı. 1922 tarihinde talebesi Emine Güzin Dalkılıç ile evlendi. 1926 yılında Erkek ve Kız Güzel Sanatlar Okulu birleştirilince burada *"usul-ü tersim"* (Resim) öğretmenliğine atandı. 1935 tarihli Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla, çok sevdiği şâir dedesi Duran Çavuş'un adını soyadı olarak aldı (Anadol, 2017, s. 21-26).

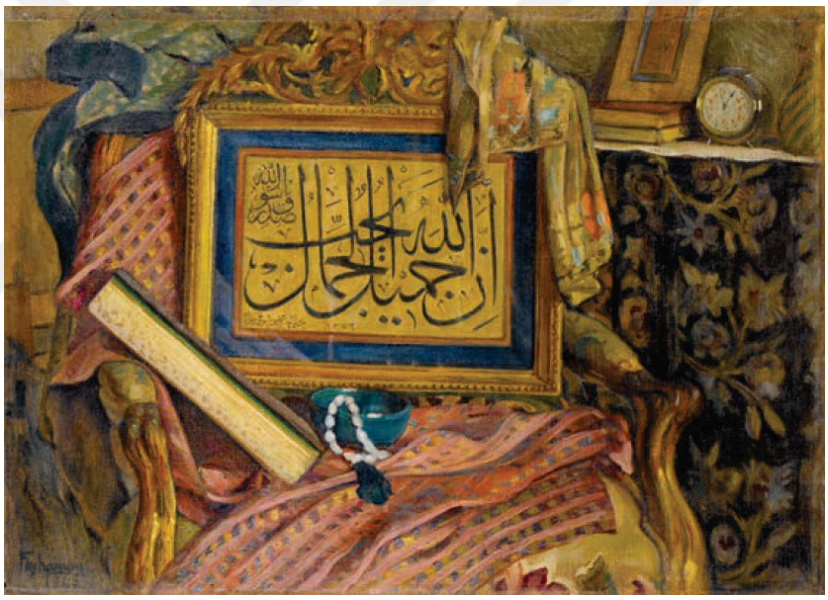

Fotoğraf 20: Feyhaman Duran'ın 1364/1945 Tarihli Hat Levhalı Natürmort (SSM, 200-0254-FD)

1936 yılında Beyazıt'ta, Güzin Hânım'ın ailesine ait olan köşke taşındılar. Feyhaman bahçeye iki katlı bir kâgir atölye yaptırarak burayı bir ressâm konutu haline getirdi. 1936-1937 yılları arasında Moskova, Leningrad, Bükreş ve Belgrad gibi şehirlere giderek çeşitli resim sergilerine katıldı. 1938 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından gerçekleştirilen, ressâmların yöresel görüntüleri tuvale geçirmeleri amacıyla ülkenin dört bir yanındaki vilâyetlere gönderildiği *"Ressâmların Yurt Gezileri"* programının ilk yılında eşiyle birlikte Gaziantep'e gitti. Burada on tablo

yaptı. 1945-1953'te İstanbul'un fethinin 500. yılı için hazırlanan Fatih Divanı projesinde dönemin ünlü hattatları ve müzehhipleriyle birlikte görev aldı. 1951 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki görevinden emekliye ayrılsa da resim hayatına aynı hızla devam etti. Bu dönemde portreden çok peyzaj ve natürmorta yöneldi. 1968 yılında Feyhaman Duran, Galatasaray Lisesi'nin kuruluşunun 100. yılı kutlamaları çerçevesinde düzenlenen resim sergisine, Abdurrahman Şeref Efendi'nin portresiyle katıldı. Görme yetisindeki azalma nedeniyle resmi bırakacak olan Duran'ın son çalışmalarından biriydi. 6 Mayıs 1970 tarihinde İstanbul'un Süleymâniye semtinde vefat etti ve Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Ölümünden evvel evi, içinde bulunan eşyaları ve diğer tüm varlıklarıyla beraber muhâfaza edilmesi amacı ile İstanbul Üniversitesi'ne bağışlamıştır (Anadol, 2017, s. 168).

4. VEFATI

Memuriyet görevini îfâ ederken âniden vücuduna felç indi. Araba vasıtasıyla Bozdoğan kemerinde bulunan hanesine götürüldü. Bâb-ı Seraskerî'deki elli sekiz senelik hizmetten sonra hastalığı nedeniyle vazifesinden el çektirildi. Tedavi edilmesi üzerine hastalığı birazcık azaldı. Yazı yazmak istediyse de felç sebebiyle daha fazla devam ettiremedi. Bir müddet sonra hastalığı iyice arttı ve 17 Şevval 1325 (23 Kasım 1907) senesinde sabah saatlerinde vefât etti. Süleymâniye Câmii haziresine defnedildi. Mezar yeri kaybolduğundan tespit edilememiştir.

Fotoğraf 21: Fatih/Süleymâniye Câmii Haziresi (Adsan, 2021)

İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın (ö. 1376/1957) aktardığına göre; Vefâtından üç yıl önce 25 Aralık 1904'te (17 Şevval 1322) evinde görüştüğümüz sırada dedi ki: *"Bâb-ı Seraskerîye gireli elli sekiz sene oldu. Fasılasız (ara vermeden) hizmet ettim. Buna karşılık bir yadigâr bırakmak istedim. Hindistan'dan kâğıt getirttim. Bir buçuk senede şu Mushaf-ı Şerîf'i yazdım. (Birkaç cüz'ünü gösterdi. Kalın nesih ile yazılmıştı.) Kâğıtçılar Kethüdası Hâcı Ahmed Efendi on yedi liraya tezhip etmektedir. Bitişinde Bâb-ı Seraskerîdeki Câmii Şerîfe koyacaktım. Okuyanlar belki ruhuma bir fatiha hediye ederler (Bu Mushafı câmiye koymağa müsaade ederler mi? diye mektupçu Süreyya Bey'e söyledim. O da Serasker Rızâ Paşa'ya (ö. 1338/1920) söylemiş, severek koymuşlar. Serasker: "Acaba benim için de bir Mushaf yazar mı?" dediğinden yazmaya başlayıp bitiremeden vefât etmiştir. Vefâtında İkdâm Gazetesi'ne yazılan fıkrada: "Son eseri olan ve her gün bir sahifesini yazmak sûretiyle tamamlamak için çalıştığı büyük kıt'ada bir kelâm-ı kādîm 21. cüz'de kalmıştır." deniliyor. Bunun alt tarafını Ahmed Re'fet Efendi (ö. 1369/1949) yazıp Serasker'e verilmiştir). İnsan altmış yaşına geldikten sonra yazı yazamıyor. Bu Mushafı kalınca yazdım. Çünkü ince yazamıyorum. Benden yazı istemeyenlere müddeti ömrümde yazmadım. İsteyenlere memnuniyetle yazdım (Tertib ettiğim Hutût-ı Meşâhir mecmuasını bir sabah evine götürüp bir iki satır yazmasını rica ettim. Derhal -ince sülüsle- Arabî bir kıt'a yazdı). Bu ana kadar yirmi beş Mushaf tahrîrine muvaffak oldum"* (İnal, 1970, s. 463-464).

5. HOCALARI

Yahyâ Hilmî Efendi, ilk olarak Nevşehirli Abdurrahîm Ruhî Efendizâde Ahmed Hâzım Efendi'den câmi dersleri tahsil ederek 1281/1864 tarihinde ilmiye icâzeti aldı. Sultân Bâyezîd ve Sultân Ahmed Câmii'lerinde görevli olan Ahmed Hazım Efendi'nin hayatı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hüsn-i hatta merâkı sebebiyle Sikkezenbaşı Mehmed Hâşim, Halîl Zühdî ve Hüseyin Lütfî efendilerden sülüs ve nesih yazılarını meşk etmiştir. Tespit edebildiğimiz hocalarını vefat tarihlerine göre kaydediyoruz.

5.1. Mehmed Hâşim Efendi

Mehmed Hâşim Efendi, Çerkez asıllı olup küçük yaşta Fahrü'l-hattatin Mustafa Râkım Efendi'nin kölesi, veled-i manevisi ve değerli şakirdi olarak hânesine girdi. Zekâsı ve yeteneği sayesinde Mustafa Râkım Efendi'nin manevi evladı olarak yetiştirilmiş ve eğitimine özen gösterilmiştir. Ayrıca kendisi tarafından sülüs, nesih, celî ve tuğra dersleri verilmiştir (İnal, 1970, s. 125). Hat sanatındaki yeteneği sâyesinde Sultân II. Mahmud (ö. 1255/1839) tarafından, 1253/1837 tarihinde Ravzâ-ı Mutahhara'nın yenilenen Kisve-i Şerîfesi'nin (örtü) yazılarını yazmaya memur edildi. Hac vâzifesini de yerine getirdikten sonra 1254/1838 tarihinde eski Kisve-i Şerîfe'yle beraber İstanbul'a döndü. Hocası Rakım Efendi'nin son zamanlarında vücudunun felç geçirmesi üzerine, Nusretiye Câmi'nin kuşak yazılarının tamamlanmasında, Mehmed Şâkir Recâ'î Efendi (ö. 1291/1874) ile beraber üstâdına yardım etmiş, ayrıca câminin bir takım kapı üstü yazılarını da tamamlamıştır. Üstâdı gibi hüsn-i hatta ve ressâmlıkta ilerleme göstererek, hocasının vefatından sonra kendisine Sikke-i Hümâyûn ressâmlığı tevdi edildi. Zamanla kendisine hâcegân rütbesi verildi. Mustafa Rakım'ın, Osmanlı hat sanatında bir devrime tekâbül eden yeni tarzında tuğra çekmekle daha sonra Darbhâne-i Amire ser-sikkezenliğine terfi etti (Derman, 1994, s. 408; İnal, 1970, s. 125). 1256/1840 yılında Abdülmecid Han (ö. 1277/1861) tarafından yaptırılan Sultân II. Mahmud Türbesi'nin celi sülüsle kuşak ve diğer yazıları bizzat kendisi tarafından hazırlanmış ve yazılmıştır (Habib, 1306, s. 168).

Başarılarla dolu bir sanat yaşamının ardından 22 Cemâziyel-âhir 1261 (29 Haziran 1845) tarihinde vefât ederek, üstâdı Mustafa Râkım'ın Fatih/Karagümrük'teki türbesine defnedilmiştir. Sülüs, nesih, celî sülüs ve tuğrakeşlikte kudreti mâhir bir hattat idi (İnal, 1970, s. 125). Ser-sikkezen vazifesinde bulunduğu zamanlarda inşâ edilmiş binaların üzerinde mahkûk tuğra ve kitâbelerin çoğunluğu onun imzasını taşır. İmzalarında umûmiyetle *"Hâşim"* ismini kullanmıştır. Yazıda, üslûp ve terkip olarak hocası Mustafa Râkım'ı taklid etmiş ve onun yolunu takip ederek boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Sülüs, celi sülüs, tuğra ve nesih yazılara dair ardında pek çok kıymetli eser bırakmıştır. Türk hat sanatına uzun yıllar katkı sağlamış olan Hâşim Efendi'nin en güzîde öğrencileri arasında; Ahmed Râkım (ö. 1282/1865), Çarşambalı Ârif Bey, Yahyâ Hilmî, Abdullah Efendi

(ö. ?), Siyâhî Mehmed Selîm (ö. 1304/1886), Okçu Mehmed İzzet (ö. 1306/1888), Eyüb Ârif Kastamonî Efendi (ö. 1300-1310/1882-1893) gibi isimler zikredilmektedir (Alparslan, 2016, s. 167, Derman, 2019a, s. 384; İnal, 1970, s. 125).

Fotoğraf 22: Mehmed Hâşim Efendi'nin 1261/1845 Tarihli Kabir Kitâbesi (Adsan, 2021)

Fotoğraf 23: Mehmed Hâşim Efendi'nin Abdülmecid Han bin Mahmud Han Tuğrası (Âsar-ı Atika Fotoğraf Arşivi 2021)

Fotoğraf 24: Mehmed Hâşim Efendi'nin 1244/1828 Tarihli Celî Sülüs Levhası (Abdurrahman Üveys Koleksiyonu)

5.2. Şumnulu Halîl Zühdî Efendi

XIX. yüzyılın önemli hattatlarından olan Halîl Zühdî Efendi İstanbul'da yaşamıştır. Hayâtına dair yegâne bilgimiz Dârü't-Tıbâati'l-Âmire musahhihi olduğudur (İnal, 1970, s. 477). Ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1280-1290/1863-1874 yılında İstanbul'da vefât ettiği bilinmektedir (Halîl Zühdî Efendi, Erişim Tarihi: 18.01.2021). Hüsn-i hattı Mehmed Nuri Efendi'den (ö. ?) meşk ettiğini 1287/1870 tarihli yazdığı Mushaf-ı Şerîf'in ketebe kaydından anlaşılmaktadır. Müzayedelerde satışa sunulmuş birkaç Kur'ân-ı Kerîm eseri dışında başka hiçbir eserine tesadüf edilmemiştir. Öğrencilerinden Mehmed Vasfi ve Yahyâ Hilmî Efendi gibi üstâdları yetiştirmiş olması, hüsn-i hatta ne kadar yetenekli olduğuna işaret etmektedir.

Fotoğraf 25: Halîl Zühdî Efendi'nin 1287/1870 Tarihli Mushaf'ın Serlevha ve Ketebe Kaydı (Âsar-ı Atika Fotoğraf Arşivi, 2021)

5.3. Hüseyin Lütfî Zağravî Efendi

Hüseyin Lütfî Efendi, bugün Bulgaristan'ın orta güney sınırları içinde yer alan Eski Zağra şehrinde doğdu. Hüsn-i hattı ilk olarak doğduğu şehirde meşketti. Daha sonra Medrese eğitimi için gittiği İstanbul'da İbrahim Sükûtî Efendi'nin (ö. 1250/1834) damadı Mustafa Hilmî Efendi'den (ö. 1260-1270/1844-1854) istifade ile özellikle nesihte tekemmül eyledi. Eğitimini tamamladıktan sonra okullarda ilim tahsili ve hat öğretimi ile meşgul olup bu durum üzere iken İstanbul'da vefât etmişse de ölüm tarihi (ö. 1280-1290/1863-1874) ve mezarı tam olarak tespit edilememiştir (Hüseyin Lütfî Efendi, Erişim Tarihi: 18.01.2021). Talebelerine dair herhangi bir bilgiye ulaşılmayan hattatın, 1263/1847 senesinde Yahyâ Hilmî Efendi'ye tasdîk mahiyetinde icâzet verdiği bilinmektedir. Şu ana kadar Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde 1261/1845 tarihli Delâilü'l-Hayrât'ı ve bir hilye-i şerîfe eseri dışında başka hiçbir eserine ulaşılamamıştır.

Fotoğraf 26: Hüseyin Lütfî Efendi'nin 1261/1845 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfası (TSMK, v.2a-b, Y. 1152)

6. TALEBELERİ

Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre; Mehmed Şefik Seyfi, Galatalı Mehmed İzzet, Hasan Rıza, Ahmed Sıdkî, Abdülkadîr Şükrî ve Eyüplü Mehmed Rıf'at Yazgan efendiler talebeleri arasında zikredilmektedir. Tespit edebildiğimiz talebelerini vefat tarihlerine göre kaydediyoruz.

6.1. Mehmed Şefîk Seyfi Efendi

Mehmed Şefik Seyfi Bey, doğum tarihi bilinmemekle beraber İstanbul'da doğmuştur. Rüşdîye ve idâdî öğrenimini tamamladıktan sonra girdiği Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne'den 1290/1873'te ikmal-i tahsil ederek teğmen rütbesiyle mezun oldu. Soğukçeşme Askerî Rüşdîye Mektebi hüsn-i hat öğretmenliğine tayin edildi. Senelerce hizmet ettikten sonra rütbesi artırılarak Piyâde binbaşılığına kadar yükseltildi. 1319/1902 tarihinde Çubuklu'da bulunan hanesinde vefât ettiği bilinmektedir. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'ın Reisü'l-hattatîn Kâmil Akdik'ten duyduğuna göre: *"Son zamanlarda bir gün Boğaziçi'nde sahilden geçerken köpeklerin saldırısına uğrayıp can havliyle kendini denize atmış ve zor bela denizden çıkarılmıştı".* Bu olaydan kısa bir süre sonra vefât etmiş olan Mehmed Şefîk Seyfî Bey'in kara bıyıklı ve kısa boylu olduğu söylenmektedir. Vefat ettiği tarihte yaklaşık olarak kırk beş yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. *"Mehmed Şefîk el-ma'rûf bî-Seyfî"* ketebesiyle Şefik Bey'den tefrik olunur (İnal, 1970, s. 390). Sülüs ve nesih yazıyı ilk olarak Yahyâ Hilmî Efendi'den meşk etmiş olan Şefîk Seyfî Bey, (Derman, 2015, s. 310) daha sonra İbrahim Alâ'eddîn Bey'den (ö. 1304/1886) de istifâde etmiştir (İnal, 1970, s. 39). Talebelerine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sülüs ve nesih yazıda fevkalâde mâhir bir hattat idi. Pek çok Müze ve koleksiyonlarda saklı sülüs ve nesih'e dair kıt'a ve levhâları mevcuttur.

Fotoğraf 27: Mehmed Şefik Seyfi'nin 1314/1896 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Hususi Koleksiyon)

6.2. Galatalı Mehmed İzzet Efendi

Mehmed İzzet Efendi, Alî Efendi nâmında bir zâtın oğlu olarak 1257/1841 tarihinde Kasımpaşa'da doğdu. Kasımpaşa İbtidâî ve Rüşdîye mekteplerinde okudu. Bilâhare Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne okuluna girerek 1280/1863 tarihinde mezun oldu. Aynı yıl altı yüz kuruş maâşla Tıbbiye Mektebi idadi sınıfları hüsn-i hat muallimliğine tayin oldu. Bir müddet sonra tâbûr kâtibi vazifesine dahil oldu ve ilerleyen zamanlarda alây kâtibliğine kadar yükseldi. Daha sonra askerlik görevinden alınarak eski vâzife yeri olan Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'ye iâde edildi. 1280/1863 yılında mektebin idâdî sınıflarının, 1282/1865 yılında da umûm idâdî sınıflarının hüsn-i hat muallimliği vazifesine getirildi. 1285/1868'te iki bin beş yüz frank maâşla bi'l-imtihan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin hüsn-i hat muallimliğine tayin edildi. 1290/1874 tarihinde maâşı yıllık 3515 franka iblağ olundu. 1299/1882'de sâniye sınıf-ı sâlisi, 1301/1884'de sâniye sınıf-ı sanisi ve 1310/1892'de sâniye sınıf-ı mütemayizi rütbelerine ulaşan Mehmed İzzet Efendi, vazifesi sırasında kalp krizi

geçirdi. Hastalığı sebebiyle emekliliğini isteyip görevinden ayrıldı. İki yıl boyunca kalbindeki rahatsızlıktan muztarib olan İzzet Efendi, 18 Şevvâl 1320 (18 Ocak 1903) yılında Cihangir'de bulunan hanesinde vefât etti. Beşiktaş civarında bulunan Yahyâ Efendi mezarlığına defin olundu (İnal, 1970, s. 163-167).

Fotoğraf 28: Galatalı Mehmed İzzet Efendi'nin 1319/1901 Tarihli Celi Sülüs Levhası (Sâmi Tokgöz Koleksiyonu)

Güzel sülüs, celi sülüs ve ta'lik yazmakla beraber yavaş yazardı. Hüsn-i hattı kimden öğrendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Lakin M. Uğur Derman'ın, Süheyl Ünver'in tesbitine istinâden 1305/1887 yılında Yahyâ Hilmî Efendi'den icâzet aldığını beyan etmektedir (Galatalı Mehmed İzzet Efendi, Erişim Tarihi: 18.01.2021). *"Rehber-i Sıbyân"* ve *"Hutut-ı Osmaniye"* isimli meşk mecmuaları vardır. Divani ve celi divani yazdığını, çıkardığı *"Hutut-ı Osmaniye"* isimli eserindeki numunelerinden anlaşılmaktadır. *"İzzet Efendi Rik'ası"* denilen ve sert kurallarla sınırlı olan yazı çeşidiyle ünlüdür (İnal, 1970, s. 163). Uğur Derman'ın merhûm Necmeddin Okyay'dan işittiği şu hadiseye göre: *"Sultânahmed'de bulunan Alman Çeşmesi'nin kitâbe yazımı dönemin rik'a hattıyla ünlü İzzet Efendi'ye verildiği, lakin kendisi karşılığını ödeyerek kitâbe metnini Hacı Nuri (Korman) Bey'e (ö. 1371/1952) yazdırdığını ve altına İzzet imzası konulduğunu duymuştum"* dedi (Derman, 2015, s. 380). Necib Havavini (ö. ?), Mustafa İhsan Bey (ö. 1356/1937), Çavuş Mehmed Hamdi Efendi (ö. ?) ve Feyhaman Duran gibi talebeler yetiştirmiş olan İzzet Efendi, ardında pek çok kıymetli eser bırakmıştır (Serin, 2019, s. 587; İnal, 1970, s. 137).

6.3. Hasan Rızâ Efendi

Hasan Rıza Efendi, Tırnova Posta Müdürü Ahmed Nazif Efendi'nin (ö. 1282/1865) oğludur. 1265/1849 yılında Üsküdar'da, Aynalı Mescit civârında doğdu. Babası Nazif Efendi, Sadr-ı esbak Reşid Paşa'nın (ö. 1214/1858) yanında kilercisi olarak çalıştı ve bir müddet Aynalı Mescit civarında ikamet etti. 1269/1853 tarihinde Rus Savaşı çıkınca babası Silistire'de açılan postahâneye memur olarak görevlendirildi. Harp bitince ailesi ile birlikte tekrar İstanbul'a geri döndü. Rıza Efendi, babasının tasarrufuyla önce Bozdoğan Kemeri civarında bulunan Kapudan Paşa mektebinde, bilâhare Hafız Münib Efendi mektebinde okudu. Sonra bu mektebin büyük hocasından yazı derslerine başladı. Hocası okuldan ayrılınca önce Kemeraltı'nda sucu Hüseyin Efendi'den, daha sonra Bâb-ı Seraskerî'de memur olan dönemin önemli hattatlardan Yahyâ Hilmî Efendi'den yazı meşk etti. Babası Nazif Efendi'nin Tırnova Posta Müdüriyetine tayini sebebiyle ailece oraya gittiler (İnal, 1970, s. 332). İstanbul'da yarım kalan eğitimini Amîş'in Mektebi'nde tamamladı (Azamat, 1989, s. 43; Derman, 1997, s. 344-345).

Tırnova'dan tekrar İstanbul'a döndüklerinde 1282/1865 yılında ortaya çıkan kolera salgını nedeniyle elli yaşında olan babası Ahmed Nazif Efendi vefat etti. Bir süre sonra amcası Hacı Hüseyin Efendi (ö. ?), Rıza Efendi'yi Vâlide Sultân'a delaletiyle, Mûsika-i Hümâyun'a kaydettirdi. Buranın hat muallimi olan Mehmed Şefik Efendi'den hat derslerine başladı ve 1283/1866'da on altı arkadaşıyla birlikte sülüs-nesih icâzeti aldı. Hocası Şefik Bey'in aracı olmasıyla dönemin ünlü hattatlarından olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den bir süre istifade etmesini sağladı (İnal, 1970, s. 332). Bilâhare Sâmi Efendi'den de ta'lik yazıyı öğrendi (Derman, 1995, s. 130).

1288/1871 yılında Mûsika-i Hümâyun imamı Halîl Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine bu göreve tayin olundu. 1296/1879 yılında hocasının emekli olması üzerine ek olarak hüsn-i hat muallimliğine getirildi. Mûsika-i Hümâyun'dan hüsn-i hat dersi kaldırılmasıyla birlikte imamlık görevini sürdürdü. 1324/1907 tarihinde saray mevlidhanları topluluğuna girdi. 1332/1914 tarihinde Medresetül-hattatînin sülüs, nesih ve reyhânî muallimliği görevine getirildi. Gözlerinde beliren hastalık nedeniyle bir müddet sonra vazifesinden ayrıldı. 1334/1916 tarihinde oturduğu

Cihangir'deki evi yangın sebebiyle yanınca Rumelihisarı civarındaki bir eve taşındı. 1338/1920 yılında vefat etti. Rumelihisarı'nda bulunan Aşiyan Mezarlığı'na defin olundu (Derman, 2010, s. 400; İnal, 1970, s. 332-334).

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında yaşayan Hasan Rıza Efendi dönemin en meşhur hattatları arasında zikredilmektedir. Talebeleri arasında on yedi kişiye icâzet vermiştir. Sülüs, celi sülüs, ta'lik, celi ta'lik ve nesih yazılarıyla ardında pek çok eserler bırakmıştır. En çok başarıyı nesih hattında kazanmıştır. On dokuz Mushaf-ı Şerîf yazmaya muvaffak olmuştur ki, her biri birbirinden güzeldir. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm kitâbetinde yeni bir devir açmış, Hafız Osman Efendi'den sonra gelen en kıymetli hattatlardandır (İnal, 1970, s. 335; Rado, t.y., 249-250).

Fotoğraf 29: Hasan Rızâ Efendi'nin 1330/1911 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası (Sâmi Tokgöz Koleksiyonu)

6.4. Ahmed Sıdkî Efendi

Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan hattatın, Yahyâ Hilmî Efendi'nin talebelerinden olduğu 1294/1877 tarihinde yazdığı icâzetnâmenin ketebe kaydından anlaşılmaktadır. Hilye şeklindeki muhakkak-sülüs-nesih icâzetnâmede, icâze hatla

sağ koltuk kısmında Yahyâ Hilmî Efendi, sol koltukta ise Mehmed Şevkî Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 30: Ahmed Sıdkî Efendi'nin Yahyâ Hilmî Efendi'den Aldığı 1294/1877 Tarihli İcâzetnamesi (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.5. Abdülkadîr Şükrî Efendi

Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan hattatın, 11 Ocak 2007 tarihli *"Bali-Kış Müzayedesi"*nde satılan sülüs-nesih hilye-i şerîfte, Yahyâ Hilmî Efendi'nin talebelerinden olduğu ketebe kaydından anlaşılmaktadır. Tespit edilen eserlerinden; 1292/1875 tarihli Mushaf (Samaya Holding Koleksiyonu) ile 1297/1880 tarihli Mushaf (Christie's Müzayede, Islamic, 26 Nisan 1994, Lot No: 59) bulunmaktadır.

Fotoğraf 31: Abdülkadîr Şükrî Efendi'nin Tarihsiz Sülüs-Nesih Hilyesi (Bali Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.6. Mehmed Rıf'at Efendi (Yazgan)

Mehmed Rıf'at Yazgan, Fatih ders-i am hocalarından Harputlu Mehmed Ali Efendi'nin oğludur. 1274/1857 yılında İstanbul'da doğdu. Sekiz yaşındayken babasının vefatı üzerine ailece çok müşkil bir durama düştüler. Sıbyân ve Rüştiye mekteplerini türlü zorluklarla okuyarak eğitimini tamamladı. Küçük yaşlarda iken hüsn-i hatta merâkı sebebiyle kömür tozlarında mürekkep, midye kabuğundan hokka ve ısırgan otunun saplarından da kalem yapar, mezar taşlarının kitâbe yazılarına bakarak taklit ederdi. Sadâret Mektubî Kalemi'nde görevli Siyâhî Selîm Efendi, Rıf'at Efendi'nin hüsn-i hat yazısına çalıştığını görünce evine çağırdı. Kalem, kâğıt, kalemtıraş, hokka verdi ve yanına gittikçe bir miktar para da verirdi. Mehmed Hâşim Efendi'nin talebeleri arasında zikredilen bu zat, pek çok kişiye yazı da öğretirdi. Daha sonra evladı hazîne-i evrâk hulefâsından Rıf'at Bey'e, *"Bu çocuk bizim kadar yazıyor. Artık yazısını çıkaramayacağım, Yahyâ Hilmî Efendi'ye götür."* demiş. Yahyâ Hilmî Efendi'nin yanında epeyce bir vakit meşk ettikten sonra, 1296/1879 tarihinde yirmi iki yaşındayken icâzetnâme (Bkz. Fotoğraf 32) aldı. Üstâdı onu daha sonra Mehmed Şevkî Efendi'ye götürdü. Beş yılda ondan yazı meşk etti ve 1301/1884 tarihinde icâzetnâme aldı. Yahyâ Hilmî Efendi onu Şevkî Efendi'den sonra, Sâmî Efendi'ye götürdüyse de kendisinden istifade etmeye muvaffak olamadı (İnal, 1970, s. 329, Yazgan, 1946, s. 5).

Eyüplü Hattat Rıf'at Yazgan, Hatıralar'ında Şevkî Efendi'yi şöyle anlatmaktadır: *"Hacı Yahyâ Hilmî Efendi, oğlum hiç noksanın kalmamak için seni, Reisü'l-Hattâtîn Şevkî Efendi'ye teslim edeceğim" dedi. Hacı Şevkî Efendi Haseki semtinde oturuyordu. Evi mahşer yeri gibi idi. Karşısına sakallı, kallâvî sarıklı talebesi sıralanır, meşk ederlerdi. Hacı Şevkî Efendi hem şehzâdelerin hem de Menşe-i Küttâb'a devam eden kalem mülâzımlarının yazı muallimi idi. Evi de aynı bir okul… Üç sene sonra ondan icâzet aldım. Fakat bu kolay olmadı. Zira Hacı Şevkî Efendi yazıda titizdi"* (Yazgan, 1946, s. 5).

Fotoğraf 32: Mehmed Rıf'at Efendi'ye Ait 1296/1879 Tarihli Sülüs- Nesih İcâzetnâme (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Hüsn-i hatta epey seviyeye yükselince, mezar taşlarının kitâbelerini yazardı. 1298/1881'de Defter-i Hâkanî Muhâsebe Kalemi'ne girip yıllarca devam ettikten sonra kalemin müdür yardımcılığına tayin olundu. 1292/1875 tarihinde Muhâsebe-i Mâliye, tahrîr ve tahsil daireleri kalemlerinde görev aldı. Boş zamanlarında Defter-i Hâkanî'de de tapu tezkîreleri yazar, Şehremâneti'nde (Belediye) her biri on paraya vergi tezkîresi doldurarak para kazanırdı. Yazıdan elde ettiği geliri validesine verir, o da biriktirirdi. Bir zaman sonra Eyüp, Otakçılar'da bir ev satın aldı ve ömrü boyunca orada yaşadı. Meşrutiyet'in ilânından sonra icra kılınan umûmî tensîkatta kendi isteğiyle emekli oldu (Haskan, 2004, s. 158; İnal, 1970, s. 329-330). Emekliye ayrıldıktan sonra herhangi bir devlet görevi alamayan Rıf'at Efendi, Şubat 1952'de doksan beş yaşındayken İstanbul'da vefat etti. Eyüp mezarlığına defn olundu (İnal, 2021, s. 261). Rıf'at Efendi, üç defa evlenmiş iki oğlu ve bir kızı olmuştur. Son hanımıyla 75 yaşında evlenmiş ve bir erkek çocuğu olmuştur. Bu oğlu sporcu idi (SK., Dosya: 123/5). Sülüs ve nesih yazısı son derece güzel olan Rıf'at Efendi, ta'lik ve rik'a da yazmıştır. Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde birçok eseri bulunmaktadır (Bilen, 2010, s. 56-57).

Fotoğraf 33: Mehmed Rıf'at Yazgan'ın Feyhaman Duran Tarafından Çizilen Resmi (SK., SÜ. Dosya: 67-3)

6.7. Tasdîk Ettiği İcâzetnâmeler

Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre; Mehmed Ziyâ'eddîn, Hafız İbrahim Edhem, Seyyid Ömer Hilmî, Bakkal Ahmed Ârif, Mehmed Sait Nailî, Hafız Mehmed Şevkî, Ömer Fevzî ve Hasan Fevzî efendiler tasdîk ettiği icâzetnâmeler arasında zikredilmektedirler. Yakın arkadaşı Mehmed Şevkî Efendi'nin pek çok talebesinin icâzetnamesinde musaddık durumundadır. Tespit edebildiğimiz hattatları icâzetnâme tarihlerine göre kaydediyoruz.

6.7.1. Mehmed Ziyâ'eddîn Efendi

Mehmed Ziyâ'eddîn Efendi'nin (ö. 1335/1917) hocası Mehmed Şevkî Efendi'den aldığı 1286/1869 tarihli hilye şeklindeki sülüs-nesih icâzetnâmede, icâze hatla sağ koltuk kısmında Şevkî Efendi, etek kısmının altında Mehmed Hulûsi Efendi (ö. 1291/1874) ve sol koltukta ise Yahyâ Hilmî Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır. Şevkî Efendi hocasına hürmeten derin bir tevazu örneği göstererek "ve ene muallimuhû" kaydını düşmemiştir.

Fotoğraf 34: Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin 1286/1869 Tarihli İcâzetnâmesi (Yusuf Bilen Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.7.2. Hafız İbrahim Edhem Efendi

Hafız İbrahim Edhem Efendi (ö. ?), 1295/1878 tarihinde Hattat Mehmed İlmî (ö. 1342/1924) ve Yahyâ Hilmî efendilerin tasdîkleriyle Mehmed Şevkî Efendi'den icâzetnâme almıştır. Şevkî Efendi'nin icâzetnâmeyi tasdîk kısmında şu ifadeler yer almaktadır: *"Bismillâhirrahmânirrahîm el-Hamdü lillâhillezî alleme bi'l-kalem…"*

Fotoğraf 35: İbrahim Edhem Efendi'nin 1295/1878 Tarihli İcâzetnâmesinin Tasdîk Kısmı (Yusuf Bilen Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.7.3. Seyyid Ömer Hilmî Efendi

Seyyid Ömer Hilmî Efendi'nin (ö. ?) hocası Mehmed Şevkî Efendi'den aldığı 1295/1878 tarihli kıt'a şeklindeki sülüs-nesih icâzetnâmenin sağ alt tarafında hocası Şevkî Efendi'nin, orta kısmında Seyyid Mehmed Tevfik Efendi (ö. ?) ve sol kısmında Yahyâ Hilmî Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 36: Seyyid Ömer Hilmî Efendi'nin 1295/1878 Tarihli Sülüs-Nesih İcâzetnâmesi (Hususi Koleksiyon)

6.7.4. Bakkal Ahmed Ârif Efendi

Ahmed Ârif Efendi, hocası Mehmed Şevkî Efendi'den aldığı 1301/1884 tarihli hilye şeklindeki sülüs-nesih icâzetnâmenin sağ alt kısmında Yahyâ Hilmî Efendi'nin, sol tarafında ise hocası Şevkî Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 37: Bakkal Ahmed Ârif Efendi'nin 1301/1884 Tarihli Hilye Şeklindeki Sülüs- Nesih İcâzetnâmesi (Mehmed Memiş Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.7.5. Mehmed Said Nailî Efendi

Mehmed Said Nailî Efendi, Babası Mehmed Şevkî Efendi'den 1301/1884 tarihinde sülüs-nesih icâzetnâmesi aldı. İcâzet töreni zamanın önde gelen hattatlarının katılımıyla Haseki Câmii'nde yapıldı. Ablası Safiye Hânım'ın (ö.

1370/1951) ifadelerine göre görkemli bir tören oldu. Merasimden sonra bütün katılanlara Şevkî Efendi evinde yemek verdi (SK. SÜ. Dosya: 8). Babası Mehmed Şevkî Efendi'den aldığı icâzetnâmesinde musaddık olarak Ali Vasfi Efendi (ö. 1300-1310/1882-1893), Yahyâ Hilmî Efendi ve Mehmed Hulûsi Efendi yer almaktadır. Bu icâzet merasiminde Said Bey'le birlikte yirmi beş kişi daha icâzetnâme aldı (Bilen, 2010, s.42).

Fotoğraf 38: Mehmed Said Nailî Efendi'nin 1301/1884 Tarihli Sülüs-Nesih İcâzetnamesi (SK., L. 92)

6.7.6. Hafız Mehmed Şevkî Efendi

Hattat Hafız Mehmed Şevkî Efendi'nin (ö. ?) hocası Mustafa Hulûsi Bosnevi Efendi'den (ö. ?) aldığı 1305/1888 tarihli kıt'a şeklindeki sülüs-nesih icâzetnâmenin sağ alt kısmında Yahyâ Hilmî Efendi'nin, sol tarafında ise hocası Mustafa Hulûsi Bosnevi Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 39: Hafız Mehmed Şevkî Efendi'nin 1305/1888 Tarihli Sülüs- Nesih Şeklindeki İcâzetnâmesi (İstanbul Antiques Fotoğraf Arşivi, 2021)

6.7.7. Ömer Fevzî Efendi

1306/1889 tarihli icâzetnâmede Şevkî çırağı Mehmed Hulûsi Efendi'nin (ö. 1326/1908) oğlu ve talebesi olan Ömer Fevzî'ye (ö. ?) muallimliğini belirterek verdiği icâzetnâmede sağ alt tarafında Bakkal Ârif Efendi, orta kısmında Yahyâ Hilmî Efendi ve sol kısmında Mehmed Hulûsi Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 40: Ömer Fevzî Efendi'nin 1306/1889 Tarihli İcâzetnamesi (ketebe.org, 2021)

6.7.8. Hasan Fevzi Efendi

Üstâdı Bakkal Ârif Efendi'den aldığı 1312/1894 tarihli hilye şeklindeki sülüs-nesih icâzetnâmenin sağ alt tarafında Yahyâ Hilmî Efendi, orta kısmında Muhsinzade Abdullah Efendi (ö. 1317/1899) ve sol kısmında ise Bakkal Ârif Efendi'nin tasdîkleri yer almaktadır.

Fotoğraf 41: Hasan Fevzi Efendi'nin 1312/1894 Tarihli Hilye Şeklindeki Sülüs-Nesih İcâzetnâmesi (Âsar-ı Atika Fotoğraf Arşivi, 2021)

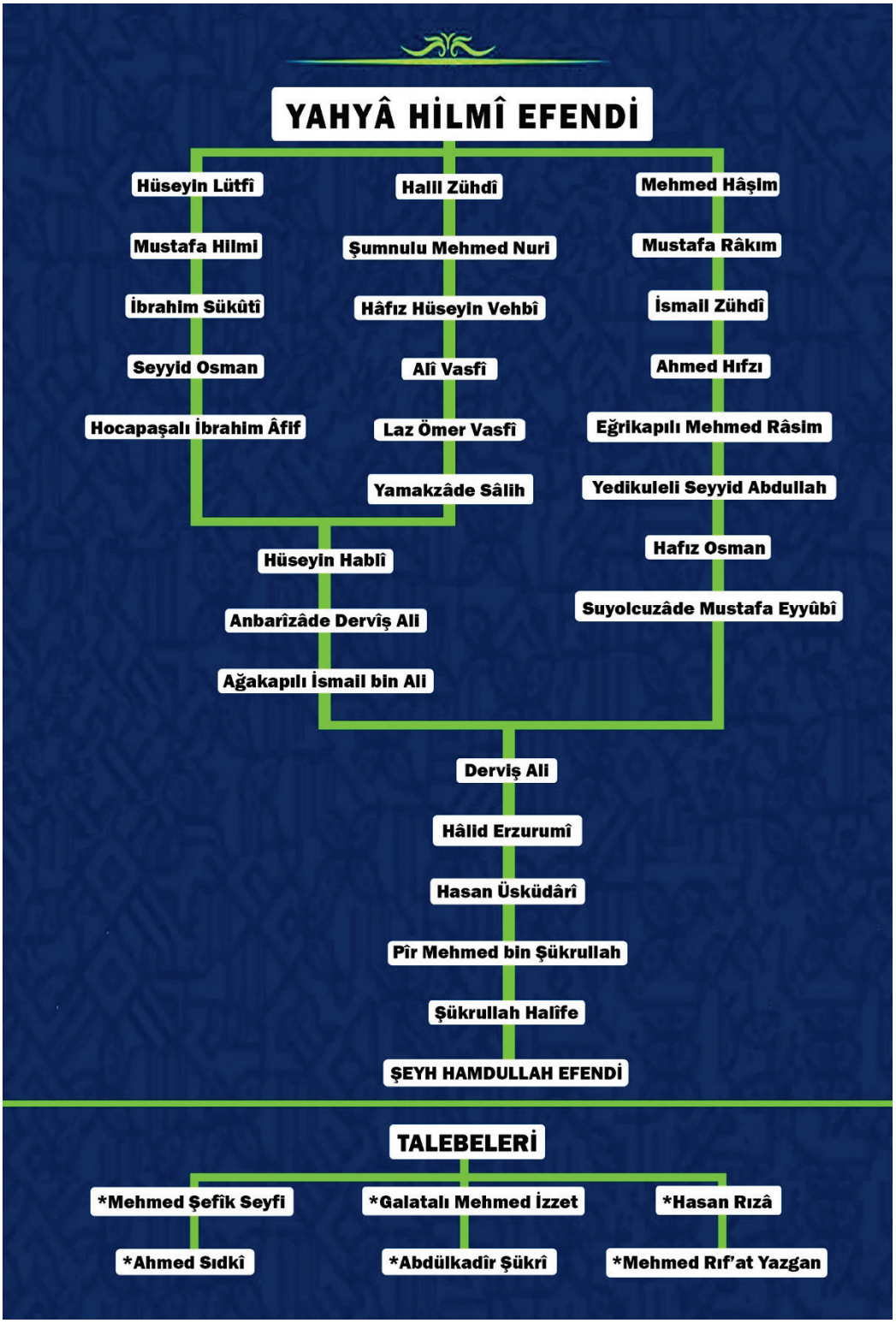

Fotoğraf 42: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Bağlı Bulunduğu Hüsn-i Hat Silsilesi (Adsan, 2021)

2. BÖLÜM

HATTAT YAHYÂ HİLMÎ EFENDİ'NİN ESERLERİ

Yahyâ Hilmî Efendi, yirmi beş Mushaf-ı Şerîf, tespit edilen yirmi dört Hilye-i Şerîfe, altı adet Amme Cüz'ü, dört adet Delâilü'l-Hayrât, birçok cüz, iki adet murakkaa, bir duâ, Evrâd, En'âm, kıt'a ve levhalar yazmıştır. Tespit edilebilen Mushafları; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi, Medine Kral Abdülaziz Kütüphânesi, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Christie's Müzayede, Harvard Sanat Müzesi, Sakıp Sabancı Müzesi, Kâhire İslâm El Yazmaları Merkez Kütüphânesi'nde bulunmaktadır. Bu Mushaflar dışında tespit edilen dört Mushaf'ı daha vardır. Bunlardan birincisi, Yahyâ Hilmî Efendi'nin Sâmi Efendi'ye hediye olarak hazırladığı Mushaf'tır. Mushaf'a *"Reisü'l-hattatîn Sâmi Efendi"* için yazdığını kaydetmiştir. Sonraki dönemlerde Irak Kralı II. Faysal'ın (ö. 1377/1958) İstanbul'a gelişiyle satın alınmış, krallığın yıkılmasıyla sonuçlanan 1958 ihtilalinde kendisiyle beraber Bağdad'da heba olup gitmiştir. İkincisi, ömrünün son dönemlerinde, Serasker Rızâ Paşa için yazmaya başlayıp Mushaf-ı Şerîf'in 21. cüz'ünden sonrasını tamamlayamadan vefat etmiş, bilinen eser daha sonra Ahmed Re'fet Efendi tarafından tamamlanmıştır. Üçüncüsü, 2015 yılında İngiltere'de yapılan bir açık arttırma ile satılmıştır. Dördüncüsü, Validesiyle birlikte hac vazifesini yerine getirmek için Ramazan ayında 26 gün gibi kısa sürede yazdığı Mushaf-ı Şerif'tir. İstanbul Kadıköy'de bulunan Sürmeli Ali Paşa tarafından 1105/1693 tarihinde inşa ettirilen çeşmenin tahrip olan kitâbesini tecdîden yazmış olduğu eseri dışında mimari yapılarda herhangi bir eserine ulaşılamamıştır. Bunların dışında müze ve koleksiyonlarda birçok Mushaf-ı Şerîf, Hilye-i Şerîfe, cüz, kıt'a, levha ve murakkaât eserleri mevcuttur.

1. KUR'ÂN-I KERİMLER

Hattat Yahyâ Hilmî Efendi, sülüs ve nesih yazılarını fevkalâde yazmış olmakla beraber, nesih hattına meyletmiş, bu yazı neviyle âhir ömrüne kadar yirmi beş Mushaf yazmıştır. Âyetberkenar (Kur'an'ın her sayfasının ayetle başlayıp ayetle bitmesi) Kur'ân-ı Kerim yazmamış olan Yahyâ Hilmî Efendi, hayatının sonlarına

doğru geçirmiş olduğu felçten dolayı yazı yazamamıştır. Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre tespit edebildiğimiz sekiz Mushaf-ı Şerîf'ini tarih sıralamasına göre kaydediyoruz.

Eser 1 : Kur'ân-ı Kerim

Yazı Çeşidi : Nesih (sûre başları ve vakıf kaydı: rika')

Boyutları : 27 x 42 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâil döneminde (22 yaşında) yazdığı Kur'ân-ı Kerîmlerdendir. Büyük kıt'adaki bu Mushaf'ta yazısının çok keskin olması nedeniyle üslubunun henüz oluşmadığı görülmektedir. 356 varak, 13 satır ve cüzler halinde yazılmış, tamamı 713 sayfadır. Mushaf metni 710. sayfada sonlanmaktadır. Sonraki sayfalarda Arapça ketebe kaydı, hâtime ve vakıf kaydı vardır. Ketebe sayfasının altında *"Vakıf (1337/1919)"* mührü yer almaktadır. Kur'ân metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde icâze hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri kırmızı mürekkeple konulmuştur. Tamamı 713 sayfayı bulan Mushaf'ın son sayfasında, hattı icâze ile 1285/1868 yılında Hayriye Hânım Sultân (ö. 1286/1869) tarafından babası Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa (ö. 1284/1868) ruhu için yazıldığı ve Âdile Sultân (ö. 1316/1899) türbesine (1 numarasında kayıtlı) vakfeylediklerine dair kayıt yer alır. Vakıf kaydı sayfasının altında *"Devletlu Hayriye Hânım Sultân (1273/1857)"* mührü yer almaktadır.

Tezyînâtı : Serlevha, sûre ve cüz başları oldukça zengin ve yazı alanında altının hâkim olduğu batı tarzı bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr uygulanmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, mor, kahverengi, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır.

Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) süslemeler işlenmiştir. Sık tekrara düşülmeyen duraklar dönemin anlayışını yansıtır biçimdedir. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (hizib, aşere, cüz, secde…) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek işlevi yazılıdır. Bazı sayfalarda duraklar diğerlerine oranla büyükçe yapılmıştır. 30. Cüz olarak bilinen Amme Cüz'ün bazı sûrelerinin sonları bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Sayfaları altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi Mehmed Şerîf Efendi'dir ("*Zehhebehu bi'inâyeti'l lâtîfi halebi el-Asîle'l haccu Mehmed Şerîf*").

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu ed'afu'l küttâb Yahyâ Hilmî, Bâb-ı Hazret-i Seraskerî ketebe-i Jurnal Asâkir-i Nizâmiyye-i Şâhâne. Li senet-i ihdâ ve seb'in ve mieteyn ve elf…"* 1271/1855

Bulunduğu Yer / Kaynak : TSMK, Env. nr. : Y.Y. 797

Fotoğraf 43: 1271/1855 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası (TSMK, v.2a-b, Y.Y. 797)

Fotoğraf 44: Mushaftan (Yasin Sûresi, 22-23. Cüz) Karşılıklı İki Sayfa (TSMK, v.256a-b, Y.Y. 797)

Fotoğraf 45: Mushaf'ın Ketebe Kaydı (TSMK, v.356a-b, Y.Y. 797)

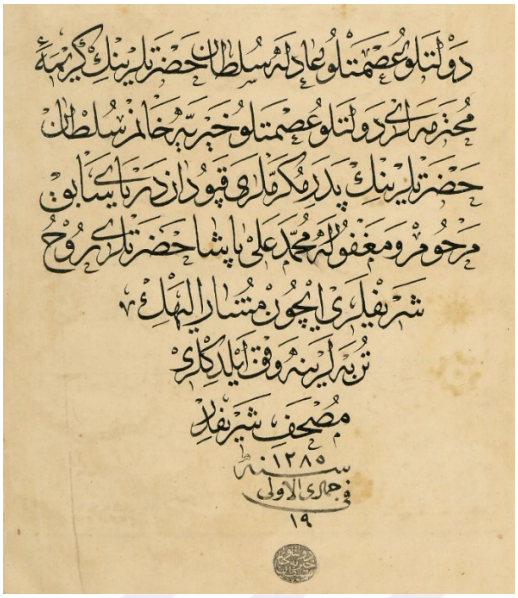

Fotoğraf 46: Hayriye Hânım Sultân Tarafından Babası Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa Ruhu İçin (Annesi Âdile Sultân) Türbesine Vakfeyledikleri Mushaf'ın Kaydı (TSMK, v.357a, Y.Y. 797)

Vakıf Kaydı'nın okunuşu şöyledir:

"Devletlû ismetlû Âdile Sultân Hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri devletlû ismetlû Hayriye Hânım Sultân Hazretlerinin peder-i mükerremleri Kapudân Derya-yı sâbık merhûm ve mağfûrun leh Mehmed Ali Paşa hazretleri ruh-u şerîfleri içün müşârün-ileyhin türbelerine vakf eyledikleri Mushaf-ı Şerîf'dir. Fî 19 Cumâdiye'l-ûlâ Sene 1285/1868" Mühür: Devletlu Hayriye Hânım Sultân (1273/1857).

Fotoğraf 47: Mehmed Ali Paşa'nın Fotoğrafı (wikimedia.org, 2021)

Fotoğraf 48: Âdile Sultân'ın Fotoğrafı (istanbulkadinmuzesi.org, 2021)

Fotoğraf 49: Eyüp / Sultân Reşat Caddesinde Bulunan Âdile Sultân Türbesi (Adsan, 2021)

Eser 2	: Kur'ân-ı Kerîm
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları ve ketebe kaydı: rika', vakıf mührü: sülüs)
Boyutları	: 47,8 x 32 cm
Açıklamalar	: Büyük kıt'adaki bu Mushaf 388 varak ve 13 satırlı olup cüzler halinde yazılmış ve tamamı 777 sayfadan meydana gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm metni 776. sayfada sonlanmaktadır. Sonraki sayfalarda Arapça hâtim duâsı, ketebe kaydı ve vakıf mührü vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin erken dönemi (25 yaşında) sayılabilecek sıralarda yazdığı Mushaflarındandır. Mushaf, nohudî renkli âharlı kâğıda irice harekeli nesih hattı ile, sûre başları ve secâvend işaretleri ise rika' hattıyla kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Hâtim duâsı ve ketebe kaydına dair bilgi içeren sayfalarla tamamı 777 sayfayı bulan Mushaf'ın son sayfasının sağ tarafında sülüs hattıyla

"Gâzi Sultân Abdulhamîd Hân-ı Sânî Hazretleri'nin vakfıdır. 1300/1882" yazılıdır. Alt kısmında ise İstanbul Üniversitesi mührü yer alır.

Tezyînâtı : Deri cildi, koyu yeşil renkte ve altınlı bitkisel motiflerle bezemeli Mushaf, altın şemseli, köşebendli, zencerekli ve mikleblidir. Mushafın kutu kapağı kırmızı renkte olup orta kısmı ay-yıldız, altın yaprak ve çiçek süslemeleriyle bezelidir. Hilâl'in içinde *"Kütübhâne-i Hümâyûn Cenâb-ı Mülûkâne"* ve yıldız şeklinde Sultân II. Abdulhamîd tuğrası yer alır. Cildin kenarsuyu da altın ile işlenmiştir. Serlevha bölümü altının hâkim olduğu batı tarzı bitkisel desenlerle (barok, rokoko vb.) tezyin edilmiş, sûre ve cüz başlarında ise basit bir süsleme söz konusudur. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Serlevha kısmının üst tarafında ve duraklarda altın içine Mevlevî külâhlı süslemeler yapılmış, diğer sayfalardaki duraklar ise altınla dairevî formdadır. Altın, kırmızı, yeşil, mavi, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Güller (cüz) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek işlevi yazılıdır. Sayfaları mavi ve kırmızı cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"...Ketebehu ed'afu'l küttâb Yahyâ Hilmî, Bâb-ı Hazret-i Seraskerî min kitâbi Jurnali'n Nizâmiye... Sene erba'a ve seb'ine ve mieteyni ve elf..."* 1274/1858

Bulunduğu Yer / Kaynak : İÜ.NEK, Env. nr. : A. 6541

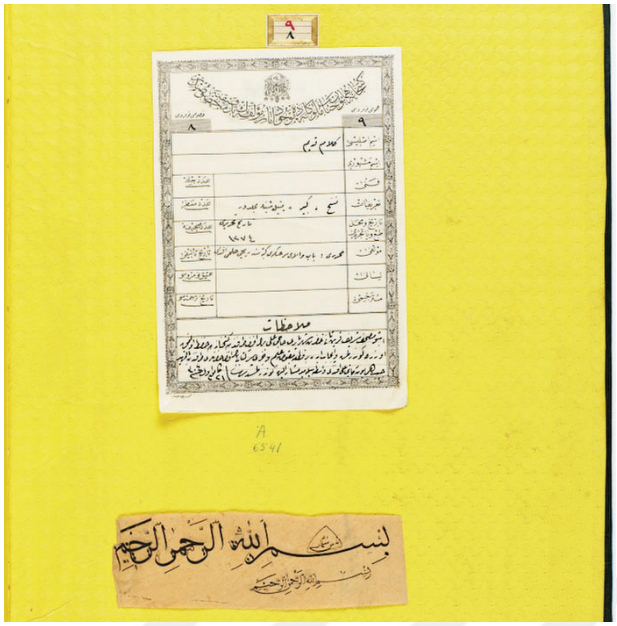

Fotoğraf 50: Mushafın İlk Sayfasında Kütüphâne Kaydı ve Aynı Sayfanın Altında Sülüs-Nesih Besmele Yazılı Kâğıt Yer Alır (İÜ.NEK, A. 6541)

Fotoğraf 51: 1274/1858 Tarihli Mushaf'ının Serlevhası (İÜ.NEK, v.2a-b, A. 6541)

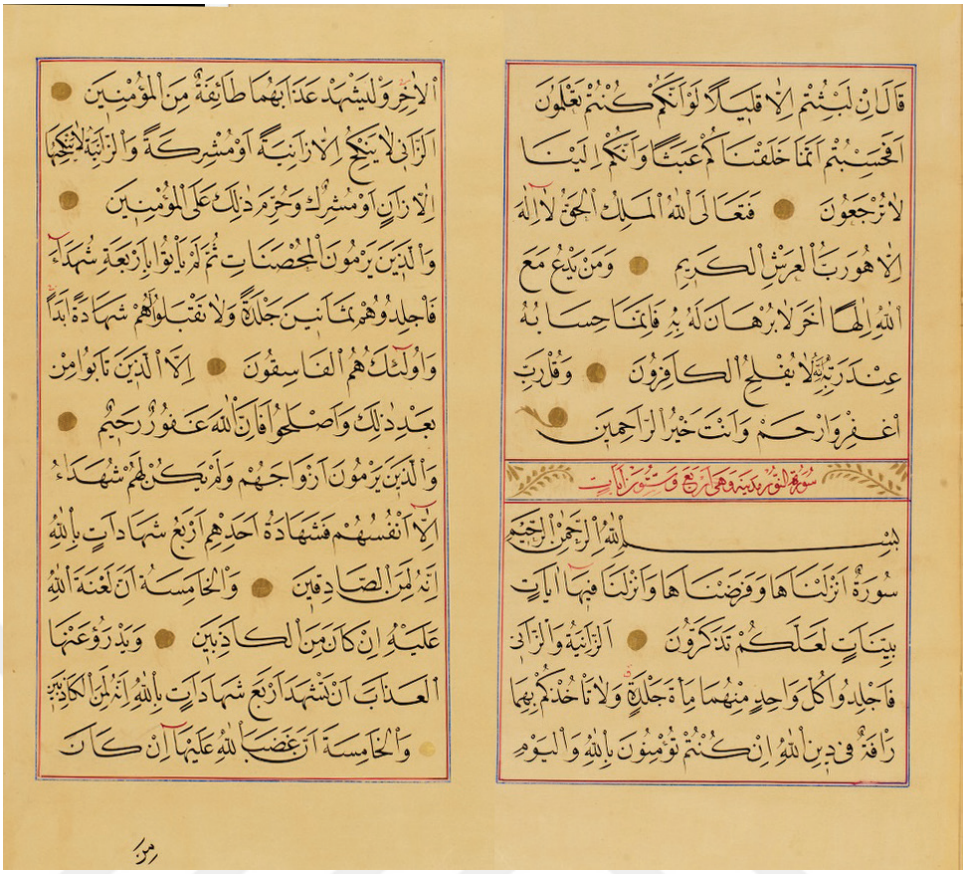

Fotoğraf 52: 1274/1858 Tarihli Mushaf'tan (Nûr Sûresi) Karşılıklı İki Sayfa (İÜ.NEK, v.219a-b, A. 6541)

Fotoğraf 53: Mushaf'ın Ferâğ ve Vakıf Kaydı (İÜ.NEK, v.388b, A. 6541)

Fotoğraf 54: Mushafın Cilt Kapağı (İÜ.NEK, 393, A. 6541)

Fotoğraf 55: Mushafın Dış Kutu Kapağı (İÜ.NEK, 399, A. 6541)

Eser 3	: Kur’ân-ı Kerim
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika’)
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Mushaf’ın bazı görsel yazı sayfaları dışında kalan kısımları temin edilemediğinden, varak ve sayfa sayısına dair bilgilendirme yapılamamıştır. 11 satırdan oluşan Mushaf’ın devam eden sayfalarında Arapça ferâğ ve vakıf kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâsıt döneminde (28 yaşında) yazdığı Kur’ân-ı Kerîmlerdendir. Kur’ân metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika‘ hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Mushaf’ın son sayfasında, nesih hattı ile 1277/1861 yılında (II. Mahmud’un Hânımı) Fâtıma Pertev Hânımefendi Sultân (ö. 1300/1883) tarafından Medine’ye (Ravza-i Mutahhara) vakfeylediklerine dair kayıt yer alır. Mushaf’ın ferâğ kaydında Yahyâ Hilmî Efendi’nin, hocası Mehmed Hâşim Efendi’nin adını yâd etmeyi ihmal etmediği görülmektedir.
Tezyînâtı	: Serlevha, sûre ve cüz başları oldukça zengin ve yazı alanında altının hâkim olduğu şükûfe adı verilen batı tarzı bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne’s-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, siyah, mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (cüz) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Sayfaları altın cetvellerle çevrili olan Mushaf’ın müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"...Ketebehu ed'afu'l ibâdi Yahyâ Hilmî min küttâbi'l Jurnali'l Asâkir-i Nizâmiye-i Şâhâne, min telâmîzi'l merhûm el-Ma'rûf Mehmed Hâşim Efendi reisu'r ressâmu's sikketi's seniyye. Haze'l Mushâfi'ş Şerîfi âhiru ma Harrertuhu mine'l Mesâhifi'ş Şerîfeti'l bâliğati ilâ tis'a Mushafen. Sene seb'a ve seb'în ve mieteyni ba'de'l elfi..."* 1277/1861

Bulunduğu Yer / Kaynak : Kral Abdülaziz Kütüphânesi

Fotoğraf 56: 1277/1861 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası (Kral Abdülaziz Kütüphânesi)

Fotoğraf 57: Mushaf'tan Bir Sayfa (Kehf Sûresi) Örneği (Kral Abdülaziz Kütüphânesi)

Fotoğraf 58: Mushaf'ın Ferâğ ve Vakıf Kaydı (Kral Abdülaziz Kütüphânesi)

Vakıf Kaydı'nın okunuşu şöyledir:

"Haze'l Mushafu'ş Şerîf sâhibehu el-hâcehi Fâtımahu Pertev Hânımefendi ve hüve Hânımu'l mezkûr vakafehu fi Sebili'llahi mine'l Medineti'r Ravzatü'n Nebi Aleyhisselam râciyen şefâatehu ile yavmil kıyâmi"

Eser 4	: Kur'ân-ı Kerim
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları rika')
Boyutları	: 33 x 21 cm
Açıklamalar	: 349 varak ve 12 satırlı olan Mushaf, cüzler halinde yazılmış ve tamamı 698 sayfadan meydana gelir. Kur'ân-ı Kerîm metni 695. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfalarda Arapça tasdîk ve ketebe kayıtları vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin nesih hattı itibarıyla en olgun dönemlerinde (40 yaşında) yazdığı bir Mushaf'tır. Mushaf, nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde icâze hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur. Ketebe ve tasdîk kayıtlarına dair sayfalarla tamamı 698 sayfayı bulan Mushaf'ın son sayfalarında, Hattat Şeyh Hamdullâh merhûm, Bakara sûresinden başlayarak, İbrahim Sûresi'nin 22. âyetine (133b) kadar yazdığı, Divanı Hümâyûn beylikçiliği kîsedârı Ziver Efendi'nin teşvîki ile yarım kalan Mushaf, (134a'dan itibaren) yaklaşık 350 yıl sonra 1289/1872 yılında Yahyâ Hilmî Efendi tarafından bitirildiği ve hâtime sayfasına devrin üç önemli üstâdının, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mehmed Hulûsi Efendi ve Mehmed Şevkî Efendi taraflarından yazıları fıkralarla şeyhin yazısı olduğu tasdîk edildiği yazılıdır. Şeyhülislâm Cemâlüddîn Efendi'ye (ö. 1335/1917) intikal eden bu Mushaf, evladı Ahmed Muhtar Kevâkibî'nin vasiyetiyle 18 Mart 1944 yılında Türk ve

İslâm Eserleri Müzesine hediye edilmiştir (Berk, 2016, s. 141-143).

Tezyînâtı : Deri cildi, vişne çürüğü renkte ve bitkisel motiflerle bezemeli olan Mushaf; köşebendli, altın şemseli, salbekli ve mikleb şemsesinden oluşmuş bir şemseli cilt örneğidir. Sertap kısmında üç iplik rûmî bezemesi ve Vakıa Sûresi 78. Âyeti *"Ona Ancak tertemiz olanlar dokunabilir"* yazılıdır. Bezemelerde klasik tezhibe yaklaşma gayreti görülmektedir. Serlevha, sûre ve cüz başları altın zemin üzerine lacivert rengin hâkim olduğu bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Serlevha kısmının yazı kenarlarından başlayan dendanlar altın ile boyanmış, dendan kenarları siyah renkle tahrîrlenmiştir. Yazının Besmele kısmına halkârî üslup ile ½ simetri desen uygulanmıştır. Desenin devamının noktalara da taşındığı görülmektedir. Yazı kenarı cetvelleri altınla çekilerek siyah ile tahrîrlenmiştir. Ağırlıklı zemin rengi mavi olan çalışmanın koltuk kısımlarında zemin mavi üzerine pençlerin kullanıldığı görülmektedir. Turuncu ile ayrılan pâftaların iç kısımlarında zemin rengi altındır. Zencîreklerde bitkisel motifler kullanılırken dışta kalan cetvelde geometrik formlar yer almaktadır. ½ simetri kullanılarak oluşturulan desende cetvelden tığlara geniş zemin sıralaması renkleri, lacivert, altın, lacivert olarak devam etmektedir. İç desen zeminde lacivertin hâkim olduğu zemine altın ile boyanan rûmîler eşlik etmektedir. Altın kullanılan zemin rûmî formu verilerek ayrılmış iç kısımlarda ise bulut motifi farklı renk tonları kullanılarak desen içinde özgün bir şekilde devam etmiştir. Dış kısımda kalan lacivert zemin de ise bitkisel motifler kullanılarak tezhibi tamamlanmıştır. Motif renkleri, açık

ve koyu mavi, pembe, turuncu ve yeşildir. Tezhibi bitiren tığlar lacivert ile tamamlanırken tığlarda rûmîler kullanılarak ve iç kısımları boyanmadan sadece çerçeve oluşturulmuştur. Rûmîlerin alt zemin kısmına ise yarı üsluplanmış çiçekler kullanılarak halkâr uygulanmıştır. Duraklar altın ve renk karışımı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bezemeler iğne perdâhlıdır. Güller (cüz) tezhipli ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Bazı sayfalarda da mıstar çizgisi belirgin bir şekilde görülür. Yazı alanlarının altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi Zühdî Efendi'dir (*"Zehhebehu'l fakîr Zühdî ğufira lehu"*).

İmzası ve tarihi : *"...Ve ene'l fakîru'l muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l kadîr. Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti Kur'ân'il Kerîm. Fî seneti tis'a ve semanine ve mieteyn ba'de'l elf..."* 1289/1872

Bulunduğu Yer / Kaynak : TİEM, Env. nr. : Y. 3907

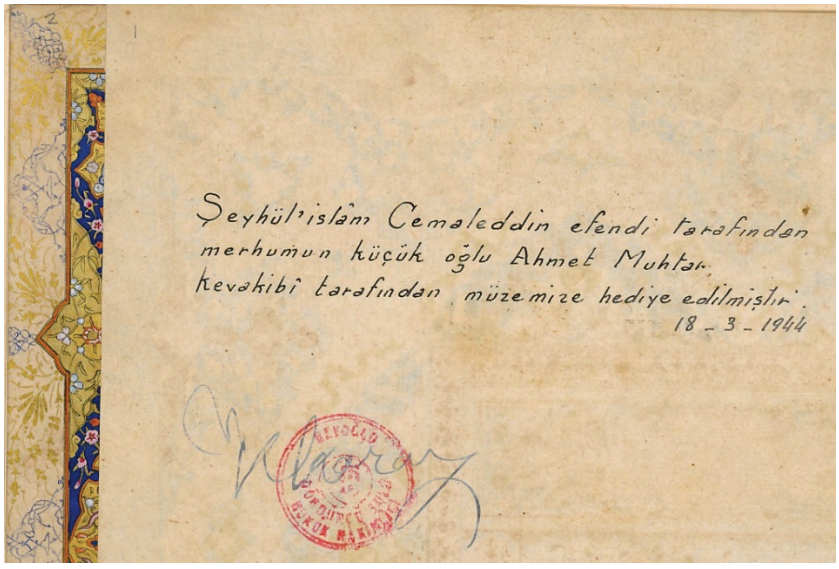

Fotoğraf 59: Mushafın İlk Sayfasında Bağış Kaydı, Noter Mührü ve Aynı Sayfanın Altında "Ya Kebikeç" Yazılı Kâğıt Yer Alır (TİEM, v. 1a, Y. 3907)

Fotoğraf 60: Şeyh Hamdullâh Efendi Tarafından Yazılan Mushaf'ın Serlevhası (TİEM, v. 2a-b, Y. 3907)

Fotoğraf 61: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile Mâide Sûresi 97-109. Âyetler Olan Sayfalar (TİEM, v. 61a-b, Y. 3907)

Fotoğraf 62: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi, Solda Şeyh Hamdullâh Efendi'nin Hattı ile A'raf Sûresi 97-123. Âyetler Olan Sayfalar (TİEM, v. 83a-b, Y. 3907)

Fotoğraf 63: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile İbrahim Sûresi 14-29. Âyetler Olan Sayfalar (TİEM, v. 133a-b, Y. 3907)

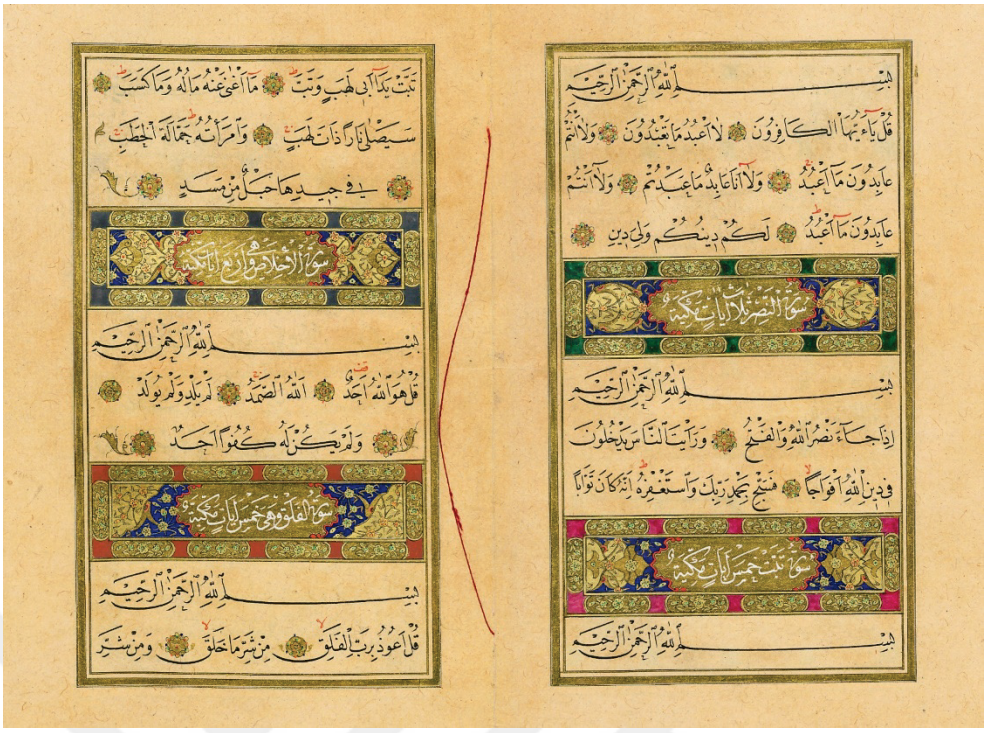

Fotoğraf 64: Yahyâ Hilmî Efendi'ye Ait 1289/1872 Tarihli Mushaf'tan Karşılıklı İki Sayfa (TİEM, v. 347a, Y. 3907)

Fotoğraf 65: Mushaf'ın Tasdîk ve Tezhip Kayıtları (TİEM, v. 348a-b, Y. 3907)

Fotoğraf 66: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı (TİEM, v. 349a-b, Y. 3907)

Fotoğraf 67: Kur'ân-ı Kerîm'in Yazma Alt Kabı (TİEM, Y. 3907)

Eser 5	: Kur'ân-ı Kerim
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları ve ketebe kaydı: rika')
Boyutları	: 22,2 x 13,4 cm
Açıklamalar	: 411 varak ve 13 satırlı olan Mushaf, cüzler halinde yazılmış ve tamamı 822 sayfadan meydana gelir. Kur'ân-ı Kerîm metni 820. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfalarda Arapça hâtime sayfası ve ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt dönemlerinde (44 yaşında) yazdığı bir Mushaf'tır. Kur'ân metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde icâze hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri kırmızı renk mürekkeple konulmuştur. Hâtim duâsı ve ferâğ kaydına dair bilgi içeren sayfalarla tamamı 822 sayfayı bulan Mushaf'ın son sayfasında, rika' hattı ile 1293/1876 yılında Hakkı Bey oğlu Sa'di Bey tarafından sipariş edildiğine dair kayıt yer alır. Eser, 2018 yılında Christie's Müzayede'sinde 23.750 sterline satılmıştır.
Tezyînâtı	: Deri cildi, vişne çürüğü renkte ve bitkisel motiflerle bezemeli olan Mushaf, altın şemseli, salbekli, köşebendli ve mikleb şemsesinden oluşmuş bir şemse cilt örneğidir. Cilt, alttan ayırma tekniğiyle ezme altın ile boyanmıştır. Bezemelerde klasik tezhibe yaklaşma gayesi sezilmektedir. İşçilik bakımından dönemine göre iyi bir seviyededir. Serlevha, sûre ve cüz başları altın zemin üzerine farklı renk, penç ve rûmî motifli süslemelerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (hizib, aşere, cüz,

secde…) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Yazı alanlarının altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi *"Zehhebehu Osman Yümnî min telâmîzi Hüsnî sene 1294"* Hüsni öğrencisi Osman Yümnî Efendi'dir (ö. 1338/1919).

İmzası ve tarihi : *"...el-fakîru'l muhtâc ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu ve Rahimullah'u Teâlâ men nezara hattahu ve afa kusûrahu ve zâlike senete elf ve mieteyn ve selâse ve tis'in…"* 1293/1876

Bulunduğu Yer / Kaynak : Christie's Müzayede, Art of the Islamic and Indian Worlds Including Oriental Rugs and Carpets, 26.04.2018, Londra, Lot No: 193

Fotoğraf 68: 1293/1876 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası (Christie's Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 69: Mushaftan Karşılıklı (Enfâl Sûresi) İki Sayfa (Christie's Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 70: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı (Christie's Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 71: Mushaf'ın Ön ve Arka Kapağı (Christie's Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 6	: Kur'ân-ı Kerim
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: 20,96 x 13,65 cm
Açıklamalar	: 351 varak ve 13 satırlı olan Mushaf, cüzler halinde yazılmış ve tamamı 702 sayfadan meydana gelir. Kur'ân-ı Kerîm metni 700. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfalarda Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir dönemlerinde (53 yaşında) yazdığı bir Mushaf'tır. Mushaf, nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur. Ferâğ kaydına dair bilgi içeren sayfalarla tamamı 702 sayfayı bulan Mushaf, Philip

Hofer tarafından Harvard Sanat Müzesine hediye edilmiştir.

Tezyînâtı : Vişne çürüğü ve yeşil renklerin hâkim olduğu deri cild, üç iplik rûmî motiflerle bezemelidir. Mushaf, altın şemseli, salbekli, köşebendli ve mikleblidir. Cilt, alttan ayırma tekniğiyle ezme altın ile boyanmıştır. Mushaf, titiz ve temiz bir işçilikle klasik tezhib havasında tezyin edilmiştir. Serlevha, sûre ve cüz başları altın zemin üzerine kırmızı, altın ve yeşil renklerin hâkim olduğu bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (hizib, aşere, cüz, secde…) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Sûre başı tezhiplerinde duraklar gibi desen tekrarına düşmemeye çalışılarak genellikle altın zemin üzerinde klasik tarzda bitkisel süslemeler yapılmıştır. Yazı alanlarının altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi Nûreddîn Efendi'dir (*"Zehhebehu Nûreddîn"*).

İmzası ve tarihi : *"...Ketebehu'l-'abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu..."* 1303/1886.

Bulunduğu Yer / Kaynak : HSM, Env. nr. : 1984, 451

Fotoğraf 72: 1303/1886 Tarihli Mushaf'ın Serlevhası (HSM, 1984, 451-DDC101179)

Fotoğraf 73: Mushaf'tan Bir Sayfa (Nebe' Sûresi) Örneği (HSM, 1984, 451-DDC101177)

Fotoğraf 74: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı (HSM, 1984, 451-DDC101178)

Fotoğraf 75: Kur'ân-ı Kerîm'in Cilt Kapağı (HSM, 1984, 451- DDC101166)

Eser 7	: Kur'ân-ı Kerîm
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: 22,2 x 13,5 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (55 yaşında) yazdığı Kur'ân-ı Kerîmlerdendir. 405 yaprak ve 13 satır olan Mushaf, cüzler halinde yazılmış ve tamamı 810 sayfadan meydana gelir. Kur'ân-ı Kerîm metni 809. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfalarda Arapça ferâğ kaydı vardır. Mushaf, nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur. Ferâğ kaydına dair bilgi içeren sayfalarla tamamı 810 sayfayı bulan Mushaf, 2002 yılında Sakıp Sabancı Müzesine getirilmiştir.
Tezyînâtı	: Mushaf cildinin dış kapakları 16. yüzyılın cilt bezeme tasarımı, iç kapaklarında ise 19. yüzyılın yenilikleri uygulanmıştır. Mushaf, gömme salbekli şemseli ve rûmî üslubunda bezemeli gömme yaldız köşebentlidir. Miklepli cildin dış kapakları vişneçürüğü rengindedir. Dış kapakları içi saz üslubunda bezemelidir. Enli pervâzı zencereklidir. Sertabının üzerindeki derin gömme altın kartuş içine kalıpla *"masûn ve mahfûz bir kitaptır"* âyeti (Vâkıa: 78) yazılmıştır. Bu kartuşun iki tarafındaki alan, altınla boyanmış ve fırçayla çalışılmış saz yaprakları ve hatâyîlerden oluşan dallarla süslenmiştir. Aynı süsleme kitabın yapraklarının birleşme yerine de halkârî olarak yapılmıştır. Kitabın iç kapakları ve yan kâğıtlarının bir yüzü, halkârî bir buketle süslü koyu yeşil renk deridendir. Serlevha, sûre ve cüz başları altın zemin üzerine bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Bezemelerde klasik tezhibe

yaklaşma gayesi sezilmektedir. Serlevha bölümünde sûre satırlarını çevreleyen yatay ve dar dikdörtgen bölmelerin tezhiplerinde yeşil renk hâkimdir. Zeminde koyu ve açık tonda sarı altının ağırlıklı olduğu, kenarları yuvarlak dilimli ve mor renkle konturlanmış enli pervâzda mavi ve siyah zeminli küçük kartuşlar ve sık dallar üzerinde sıralanmış minicik çiçekler vardır. Enli pervâzın içinde kırmızıyla konturlanmış ve münâvebeli dizilmiş palmeti hatırlatan biçimler seçilir. Zerefşânlı sayfa kenarında uzanan tığlar kırmızı dal ve yapraklar ve mavi hatâyîlerin değişimli sıralanmasıyla oluşur. Dar pervâzların içine altınla birlikte sürülen çimen yeşili de dikkati çeker. Altın, kırmızı, yeşil, mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (hizib, aşere, cüz, secde…) tezhiplidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Tüm tezhiplerde altının parlaklığı göz alır. Kitabın hâtime satırları ünvân tezhibiyle başlar ve biter (y. 404b-405a). Yazı alanlarının altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi Bahâeddîn Tokatlıoğlu'dur (ö. 1282/1866). Ferâğ kaydının alt kısmında, ünvân tezhibinin ortasına müzehhibin ismi beyaz üstübeç mürekkebiyle ve rika' hatla (*"Zehhebehu Bahâeddîn ğufira lehu"*) şeklinde yazılmıştır.

İmzası ve tarihi : *"...Ketebehu'l-'abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî setera'llahu 'uyûbehu. Allâhümmeğfir li kâtibihi ve li kârihi ve limen nezara fîhi. Sene sittin ve selâse miete ba'de'l elf..."* 1306/1888

Bulunduğu Yer / Kaynak : SSM, Env. nr. : 0316

Fotoğraf 76: 1306/1888 Tarihli Mushaf'ının Serlevhası (SSM, v.1b-2a, 0316)

Fotoğraf 77: Mushaf'tan (Yasin Sûresi) Karşılıklı İki Sayfa (SSM, v.289a, 0316)

Fotoğraf 78: Mushaf'ın Ferâğ Kaydı (SSM, v.405a, 0316)

Fotoğraf 79: Mushafın Cilt Kapağı (SSM, 1, 0316)

Eser 8	: Kur'ân-ı Kerîm
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Mushaf'ın bazı görsel yazı sayfaları dışında kalan kısmının nerede olduğu bilinmediğinden, varak, satır, sayfa sayısı, ketebe kaydı ve müzehhibine dair bilgilendirme yapılamamıştır. Temin edilen görsellerin Yahyâ Hilmî Efendi'ye ait bir Mushaf olduğu Mehmed Özçay gibi bazı hattatlar ve fotoğraf arşivcileri tarafından belirtilmiştir. Kanaatimizce bu Mushaf-ı Şerif'in Yahyâ Hilmî Efendi'ye ait olduğu söyleyebiliriz. Mushaf, nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur.
Tezyînâtı	: Sûre ve cüz başları yazı alanında altının hâkim olduğu bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı uygulanmıştır. Altın, kırmızı, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Güller (hizib, aşere, cüz, secde…) tezhiblidir ve içerisinde sıra numarası belirtilerek, işlevi yazılıdır. Sayfaları altın cetvellerle çevrili olan Mushaf'ın müzehhibi bilinmemektedir.
İmzası ve tarihi	: ?
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 80: Mushaf'tan (Ra'd Sûresi 4-17. Âyet) Karşılıklı İki Sayfa (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 81: Mushaf'tan (Taha Sûresi 128-135. Âyet ile Enbiyâ Sûresi 1-11. Âyet) Karşılıklı İki Sayfa (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

2. CÜZ'LER, DELÂ'İLÜ'L HAYRÂT, DUÂ KİTABI

Kur'ân'dan sonra en çok okunan ve *"salavât"* olarak söylenen duâların derlendiği kitap, Delâ'il-i Şerîfe ve Delâ'ilü'l Hayrât olarak da bilinmektedir. Tasavvuf ve fıkıh bilgini Şeyh Ebu Abdullah Muhammed bin Süleymân el-Cezûlî tarafından toplanıp düzenlenmiştir. Tarîkat mensupları ve diğer Müslümanlar tarafından da muntazam bir şekilde ve çok okunan dini kitaplardandır (Acar, 1999, s. 115-116). Delâilü'l Hayrat olarak bilenen bu duâ mecmuası, bazı günlerde okunması tavsiye edilen duâ, salavât, Esmâ-i Nebî, Esmâü'l Hüsnâ, kasîde, hikmetli sözler ve münacât gibi konuları içermektedir. Delâil her gün, iki günde bir, dört günde bir veya haftada bir defa olmak üzere beş tertip üzere okunur (Uludağ, 1994, s. 113-114).

Amme cüz'ü, Kur'ân'ın 30. cüz'ünün müstakil bir şekilde yazılan halidir. Geçmiş mekteplerde Kur'ân öğretilmesine *"elifbâ"* denilen Kur'ân alfabesinden sonra, içeriğinde Nebe' Sûresi ve diğer kısa sûrelerin bulunduğu bu cüz'den başlanmaktaydı. Eskiden *"devir hatmi"* için (30'a bölünmüş olarak) cüz'ler halinde yazılan Mushaflar da vardı. Tam Mushafların *"serlevha"* tezhibine karşılık, cüzler halinde yazılan mushafların yalnızca ilk sayfasına dolgun tezhip yapılırdı. Mushaf cüzlerine *"Eczâ-i Şerîfe"* denirdi (Acar, 1999, s. 116). Yahyâ Hilmî Efendi, birçok Amme Cüz'ü, Delâilü'l-Hayrât, En'âm ve Evrâd gibi duâ kitapları yazmıştır. Bunların başında Cüz takımı, Amme Cüz'ü ve Delâilü'l-Hayrât gelir. Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre tespit edebildiğimiz cüz, Delâilü'l-Hayrât ve duâ kitaplarını tarih sıralamasına göre şöyle kaydedebiliriz.

Eser 9	: Cüz Takımı
Yazı Çeşidi	: Nesih (ketebe kaydı: rika', vakıf kaydı: sülüs)
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Süleymâniye Kütüphânesi'nde bulunan cüz takımının, ikinci ve otuzuncu cüzleri kayıptır. Her cüz takımı 22 ila 25 varak arasında değişiklik göstermekte olup 9 satır şeklinde yazılmıştır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâil döneminde (19 yaşında) sayılabilecek sıralarda yazdığı

cüz takımlarındandır. Âyetberkenar değildir. Cüz metinleri nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmıştır. Sûre başlıkları için bırakılan altın zeminli alanlar boştur. Secâvend işaretleri kırmızı mürekkeple konulmuştur. Her cüz takımının son sayfasında ketebe kaydı ve vakıf kaydı bulunmaktadır. Cüz takımı Mâliye Nâzırı Mehmed Hâlid Paşa tarafından sipariş edilmiştir. Vakıf kaydında *"Vakfu es-Seyyid Mehmed Hâlid Nâzır-ı Umur-u Mâliye-i Devlet-i Osmanîye-sene 1267/1851"* şeklinde yazılıdır.

Tezyînâtı : Eser zilbahar ciltli, vişne çürüğü renkte olup dış kapaklarında aletle baklava biçimli altın süsler yapılmıştır. Tezyinat sıradan bir işçilik göstermektedir. Her cüz'ün sûrebaşı bölümleri bitkisel motiflerle tezyin edilmiş, diğer sayfaların yazı aralarına ise altın ile yaprak motifleri çizilmiştir. Sûrebaşı bölümlerindeki âyet gülleri seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemelerle bezenmiş, diğer sayfalarda ise dairevî altın formlar söz konusudur. Sayfa kenarları altın cetvellidir. Sarı, kırmızı, mavi, yeşil ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Bazı sûrelerin son kısımları sûre başlarına yazılacak şekilde tamamlanmıştır. Cüzlerin tezyinatında müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Harrerehu Yahyâ Hilmî. Sene 1268/1852"*

Bulunduğu Yer / Kaynak : SK, Env. nr. : YB, 5016-5043

Fotoğraf 82: 1268/1852 Tarihli Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (SK, vr. 2a-b. YB, 5016-5043)

Fotoğraf 83: Cüz'den Karşılıklı İki Sayfa (SK, vr. 17a-b. YB, 5016-5043)

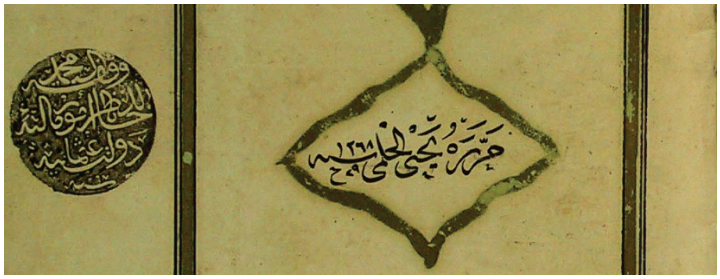

Fotoğraf 84: Cüz'ün Ketebe ve Vakıf Kaydı (SK, vr. 23b. YB, 5016-5043)

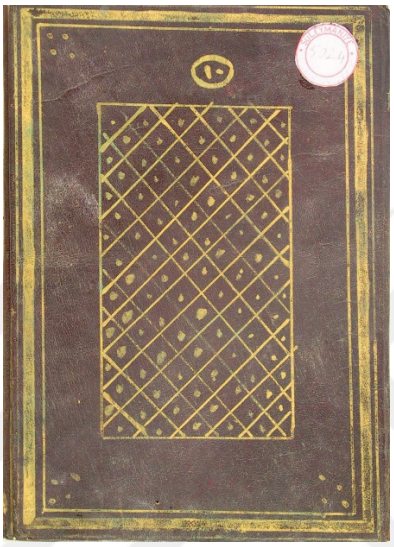

Fotoğraf 85: Cüz'ün Cilt Kapağı (SK, YB, 5016-5043)

Eser 10	: Cüz Takımı
Yazı Çeşidi	: Nesih (ketebe kaydı: rika')
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu'nda bulunan 29. cüz (Tebâreke cüzü) hariç diğer cüz takımları kayıptır. 23 varak ve 9 satır şeklinde yazılmıştır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâil döneminde (22 yaşında) sayılabilecek sıralarda yazdığı cüz takımlarındandır. Âyetberkenar değildir. Cüz metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise yazılmamıştır. Secâvend işaretleri kırmızı mürekkeple konulmuştur. Cüz takımının son sayfasında ketebe kaydı bulunmaktadır. Eserin eksik olan

takımlarının nerede olduğu bilinmediğinden herhangi bir vakıf kaydı veya kimler tarafından sipariş edildiği bilinmemektedir. Ketebe kaydında (v. 26a) ressâm-ı sikkezen merhûm Mehmed Hâşim Efendi'nin talebesi olduğunu belirtir.

Tezyînâtı : Tezyinat sıradan bir işçilik göstermektedir. Cüz'ün sûrebaşı bölümleri bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Âyet gülleri dairevî altın formlar söz konusudur. Sayfa kenarları altın cetvellidir. Sarı, kırmızı, yeşil, açık mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cüzlerin tezyinatında müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr el-hakîr Yahyâ Hilmî min telâmîzi'l Ma'rûf merhûm Mehmed Hâşim Efendi Ressâm-ı Sikke-i Şâhâne. Fî sene 1272/1855 Rebîü'l-evvel"*

Bulunduğu Yer / Kaynak : EHAK, Env. nr. : XIV/8

Fotoğraf 86: 1272/1855 Tarihli Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (EHAK, XIV/8)

Fotoğraf 87: Cüz'ün Ketebe Kaydı (EHAK, XIV/8)

Eser 11	: Delâ'ilü'l-Hayrât
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: 11 x 20 cm
Açıklamalar	: Eserin orijinal nüshalarına ulaşılamadığından sayfa ve varak bilinmemektedir. Son sayfasında Arapça ketebe kaydı yer alır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (30 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Delâ'il metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, başlık kısımları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Eserin ketebe kaydında Yahyâ Hilmî Efendi'nin, hocaları Mehmed Hâşim ve Halîl Zühdî Efendi'lerin adını yâd etmeyi ihmal etmediği görülmektedir.
Tezyînâtı	: *"Faslun fî keyfiyeti's salâti 'alâ'n Nebi sallallâhu aleyhi vesellem"* başlıklı olan kısım oldukça zengin ve yazı alanında altının hâkim olduğu Türk rokoko tarzı bitkisel

desenlerle tezyin edilmiştir. Başlık kısmı altın sürülmüş zeminde rika‘ hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altınla işlenmiş olup pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bezemeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *“Ketebehu ed’afu’l küttâb Yahyâ Hilmî min küttâbi’l Jurnali’l Asâkir-i Nizâmiye-i Şâhâne, min telâmîzi’l merhûmu Halîl Zühdî Efendi el-merhûm Mehmed Hâşim Efendi eskenehume’llâhu buhbuhate cinânihi âmin”* 1279/1863

Bulunduğu Yer / Kaynak : Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 88: 1279/1863 Tarihli Delâ’ilü’l-Hayrât’ın Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 89: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ketebe Kaydı (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 12	: Delâ'ilü'l-Hayrât
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Eserin orijinal nüshaları dijitale çevrilemediğinden sayfa, varak ve satır sayısı bilinmemektedir. Son sayfasında Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (33 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Delâ'il metni âharlı kâğıda nesih hattı ile, başlık kısımları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır.
Tezyînâtı	: *"Du'âu bed'i Delâi'li'l Hayrât"* başlıklı olan kısım oldukça zengin ve yazı alanında altının hâkim olduğu batı tarzı bitkisel desenlerle (barok, rokoko vb.) tezyin edilmiştir. Başlık kısmı altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil,

siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bezemeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ilâ rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî. Min Küttâbi'l Aklâmi'l Harbiye hâmiden lillâhi Teâlâ ve musalliyen 'alâ nebiyyihi Muhammedin 'alâ âlihi't tayyibine't tâhirin ecmaîn. Senete isne ve semânine ve mieteyni ba'de'l elf..."*1282/1866

Bulunduğu Yer / Kaynak : İÜ.NEK., Env. nr. : A.Y. 7164

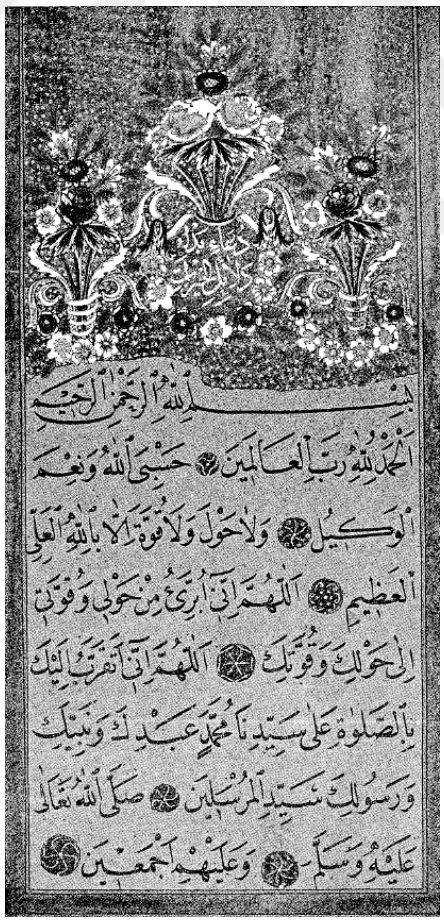

Fotoğraf 90: 1282/1866 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfası (İÜ.NEK. A.Y. 7164)

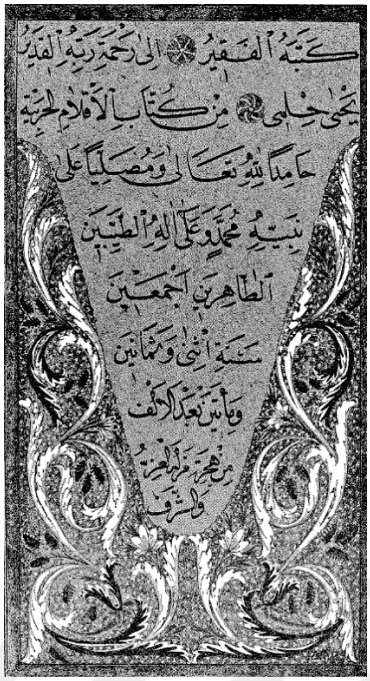
كتبه الفقير الى رحمة ربه القدير
يحيى حلمى من كتاب الآلام الحربية
حامدا لله تعالى ومصليا على
نبيه محمد وعلى اله الطيبين
الطاهرين اجمعين
سنة اثنى وثمانين
ومائتين بعد الالف
من هجرة من له العزة
والشرف

Fotoğraf 91: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ketebe Kaydı (İÜ.NEK. A.Y. 7164)

Eser 13 : Delâ'ilü'l-Hayrât

Yazı Çeşidi : Nesih (sûre başları ve ketebe kaydı: rika')

Boyutları : 12 x 21 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde yazdığı bu eser, 78 varak ve 156 sayfadan oluşmaktadır. "Du'âu bed'i Delâili'l Hayrat" başlıklı ilk 155 sayfalık bölümün büyük bir kısmı nohûdî âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmıştır. Başlık kısımları altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Ferâğ kaydı ile birlikte tamamı 156 sayfayı bulan eserin son sayfasında, 1306 yılında Ârif Efendi isminde bir zât tarafından sipariş edildiği görülmektedir.

Tezyînâtı : Eser zilbahar ciltli, vişne çürüğü renkte olup dış kapaklarında aletle baklava biçimli altın süsler yapılmıştır. Klasik üslupla, altın zemin üzerine lacivert rengin hâkim olduğu bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Altın, kırmızı,

lacivert ve yeşil gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bezemeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrilidir. Müzehhibi Hâcı Ahmed el-İslâmbolî'dir (ö. ?).

İmzası ve tarihi : *"...Talebe minni bi kitâbeti haze'd Delâ'ilü'l-Hayrât hazreti Ârif Efendi, ecibtuhu ve ene ed'afu'l küttâb Yahyâ Hilmî, Allahümmeğfir li kâtibehu ve min se'a bi estikitâbihi ve min kara'e ve nezara fîhi âmin, Yâ mucîbe's sâilîn, senete sitte ve selese miete ba'de'l elf..."* 1306/1889

Bulunduğu Yer / Kaynak : TSMK, Env. nr. : Y.Y. 122

Fotoğraf 92: 1306/1889 Tarihli Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (TSMK, v2a, Y.Y. 122)

Fotoğraf 93: 1306/1889 Tarihli Delâilü'l-Hayrât'tan Karşılıklı İki Sayfa (TSMK, v25a-b, Y.Y. 122)

Fotoğraf 94: Delâ'ilü'l-Hayrât'tan Haremü'ş-Şerîf ve Ravzatü'n-Nebi Tasvirleri (TSMK, v16a, Y.Y. 122)

Fotoğraf 95: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Ferâğ Kaydı (TSMK, v2a, Y.Y. 122)

Fotoğraf 96: Delâ'ilü'l-Hayrât'ın Cilt Kapağı (TSMK, Y.Y. 122)

Eser 14	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: 17 x 25,5 cm
Açıklamalar	: 26 varak ve 9 satırlı olup tamamı 52 sayfadan meydana gelir. Cüz metni 52. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (34 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur.
Tezyînâtı	: Deri cildi, koyu yeşil renkte olup dış kapaklarının ortasına ve pervâzına altın yapraklı süslemeler yapılmıştır. Ünvân sayfası ve sûre başları altın üzerine iğne perdâhtı ile klasik-batı tarzı bitkisel desenlerle (barok, rokoko vb.) tezyin edilmiştir. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil, sarı ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin, müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"...Ketebehu'l-fakîru'l muhtâc ilâ rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî hâmiden lillâhi teâlâ ve musalliyen alâ nebiyyihi Muhammedin ve âlihi't tâhirin ecmaîn"* 1284/1867
Bulunduğu Yer / Kaynak	: TSMK, Env. nr. : Y.Y. 943

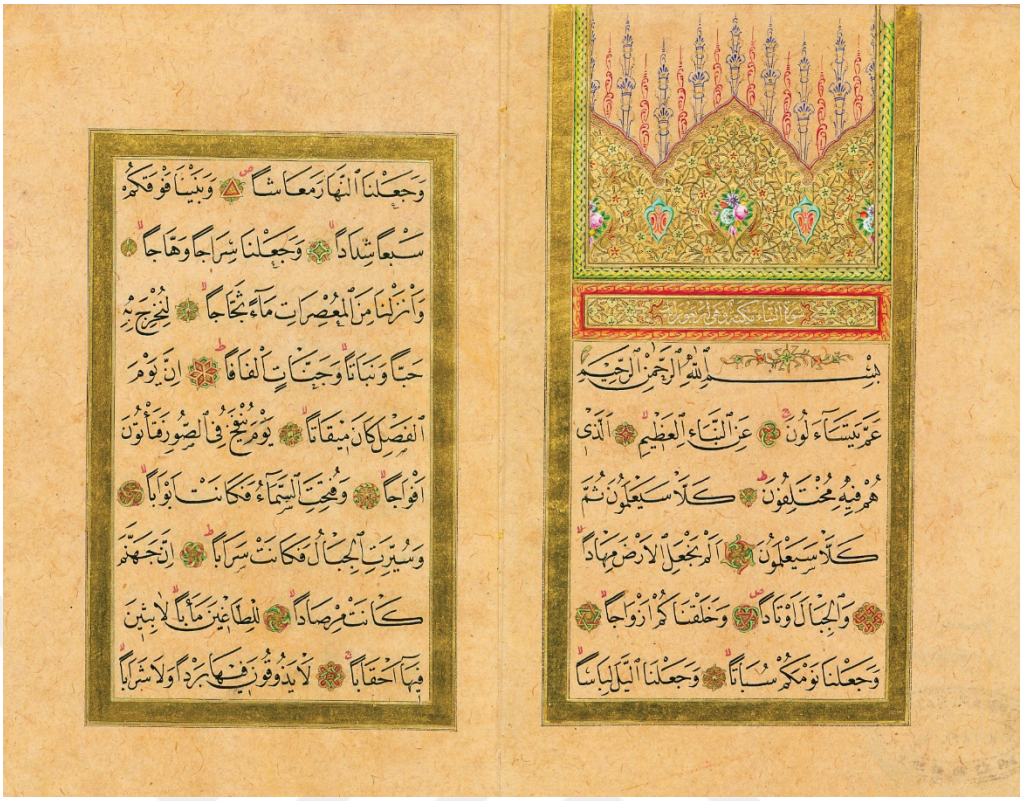

Fotoğraf 97: 1284/1867 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (TSMK, v.2a, Y.Y. 943)

Fotoğraf 98: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa (TSMK, v.25a, Y.Y. 943)

Fotoğraf 99: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (TSMK, v.26a, Y.Y. 943)

Fotoğraf 100: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı (TSMK, Y.Y. 943)

Eser 15	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: 27 varak ve 9 satırlı olup tamamı 54 sayfadan meydana gelir. Cüz metni 53. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (34 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise altın sürülmüş zeminde rika' hattı ve üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Secâvend işaretleri ise kırmızı mürekkeple konulmuştur.
Tezyînâtı	: Ünvân sayfası ve sûre başları altın üzerine iğne perdâhtı ile klasik tarzı bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil, sarı ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin, müzehhibi Mehmed Azîz Efendi'dir. (*Zehhebehu Mehmed Azîz ğufira lehu*)
İmzası ve tarihi	: *"... Nemekahu fakîru'l muhtâc ilâ rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyûbehu...Li sene erba'a ve semanin ve mieteyni ba'del elf..."* 1284/1867
Bulunduğu Yer / Kaynak	: MUK, Env. nr. : 3257

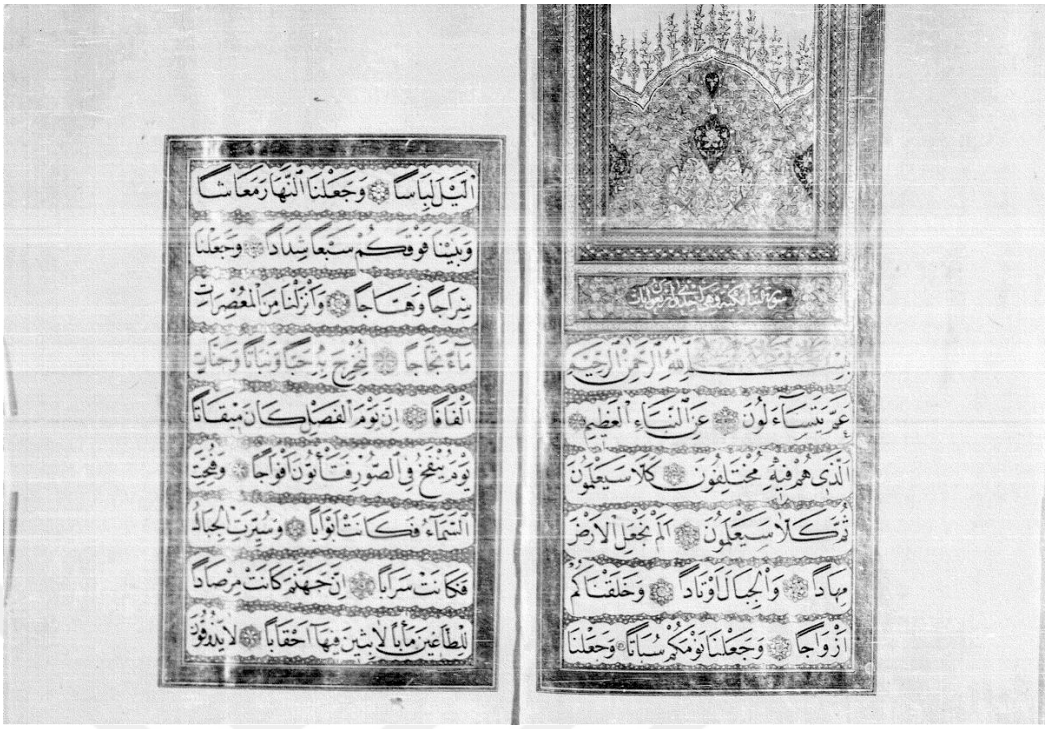

Fotoğraf 101: 1284/1867 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (MUK, v.1a-b, 3257)

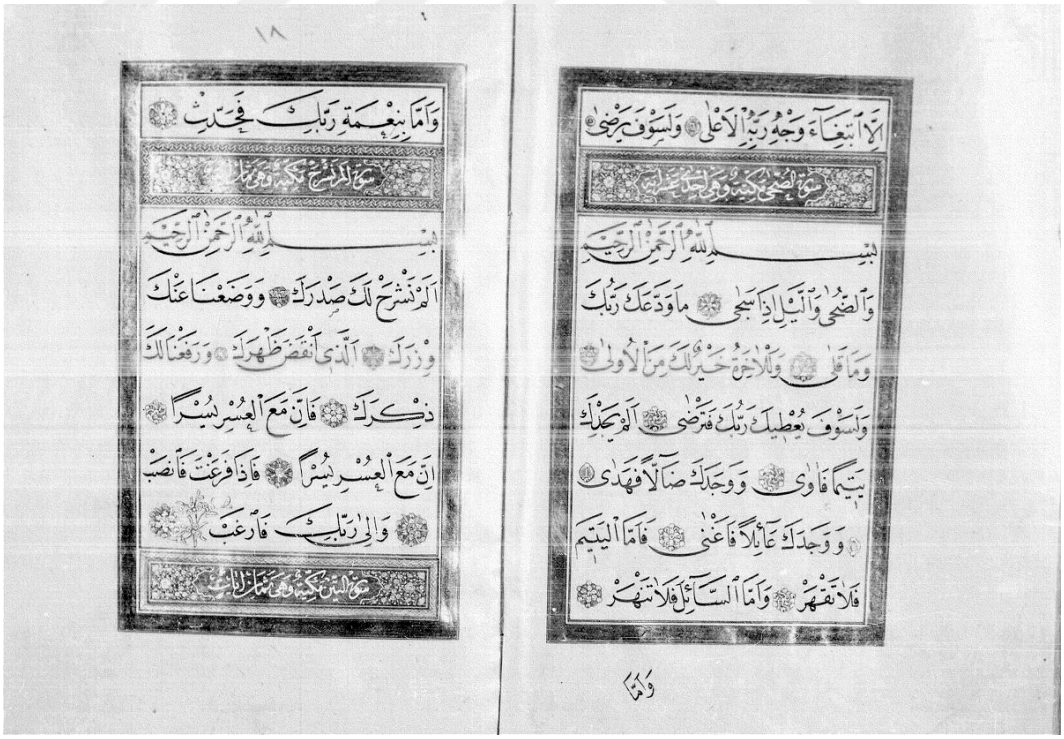

Fotoğraf 102: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa (MUK, v.18a-b, 3257)

Fotoğraf 103: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (MUK, v.27a, 3257)

Eser 16	: Amme Cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih (ketebe kaydı: rika')
Boyutları	: 24,5 x 16 cm
Açıklamalar	: 27 varak ve 9 satırlı olup tamamı 54 sayfadan meydana gelir. Cüz metni 52. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (35 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise altın sürülmüş ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Yazıldığı dönemden şimdiye kadar tezhiplenmeden, eczâ şeklinde kalmış olan cüz, nerede ise 150 yıldan sonra (1436/2015), çağımız müzehhibelerinden Ebru Karahan Dalbaş tarafından başarılı bir şekilde tezhiplenmiştir.

Tezyînâtı : Ünvân sayfası ve sûre başları altın zemin üzerine lacivert rengin hâkim olduğu bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Bezemelerde klasik tezhibe yaklaşma gayesi sezilmektedir. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil, sarı ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin, müzehhibi Ebru Karahan Dalbaş Hânımefendi'dir. (*"Ebru Karahan 1436"*)

İmzası ve tarihi : *"...Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu. Ve Rahima'llahu Teâlâ men nezara hattahu ve afâ kusûrahu. Li seneti hamse ve semanin ve mieteyn ve ba'de'l elf..."* 1285/1868

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hususi Koleksiyon

Fotoğraf 104: 1285/1868 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (Ebru Karahan Dalbaş Fotoğraf Arşivi, 2021)

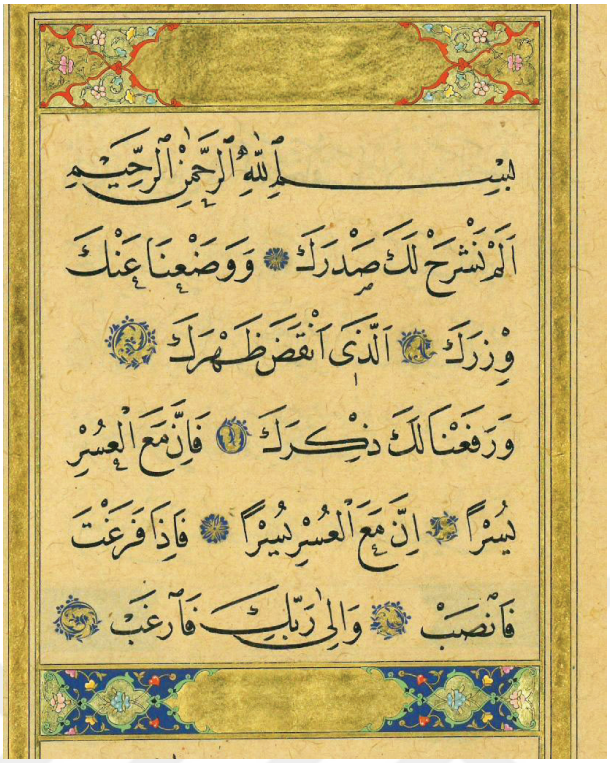

Fotoğraf 105: Amme Cüz'ünden İnşirah Sûresi (Ebru Karahan Dalbaş Fotoğraf Arşivi, 2021)

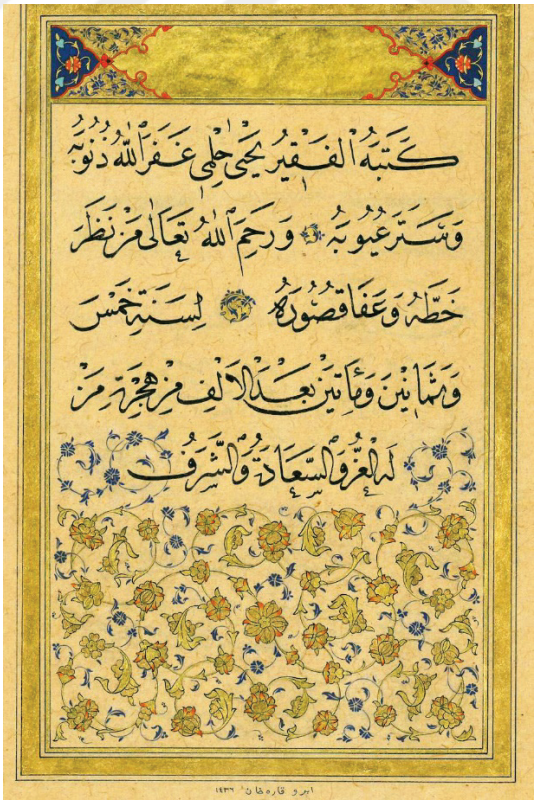

Fotoğraf 106: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (Ebru Karahan Dalbaş Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 17	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: 16,5 x 22,5 cm
Açıklamalar	: 18 varak ve 9 satırlı olup tamamı 35 sayfadan meydana gelir. Cüz metni 35. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (35 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise yazılmamıştır. Secâvend işaretleri kırmızı renk mürekkeple konulmuştur. Yazıldığı devirden bu yana tezhiplenmeden, eczâ halinde kalmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde bulunan Amme Cüz'ün ilk 10 sayfası kayıptır. Eserin ilk sayfası İnşikak Sûresi'nin devamıyla başlamaktadır.
Tezyînâtı	: Eserde sadece duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"...Ketebehu'l-fakîru'l muhtâc ilâ rahmeti rabbîhi'l kadîr. Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu. Ve Rahime'llâhu Teâlâ men nezara hattahu ve afâ kusûrahu. Sene hamse ve semanin ve mieteyn ve ba'de'l elf..."* 1285/1868
Bulunduğu Yer / Kaynak	: TSMK, Env. nr. : Y. 871

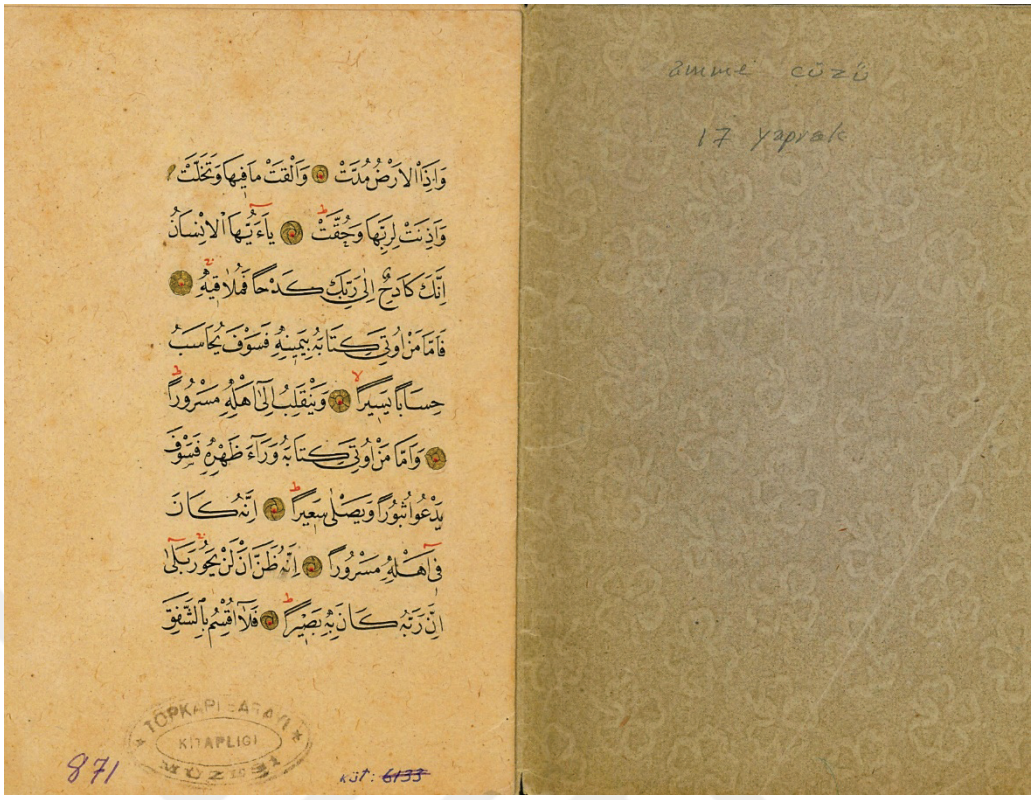

Fotoğraf 107: 1285/1868 Tarihli Amme Cüz'ünden İlk Sayfa (TSMK, Y. 871-002)

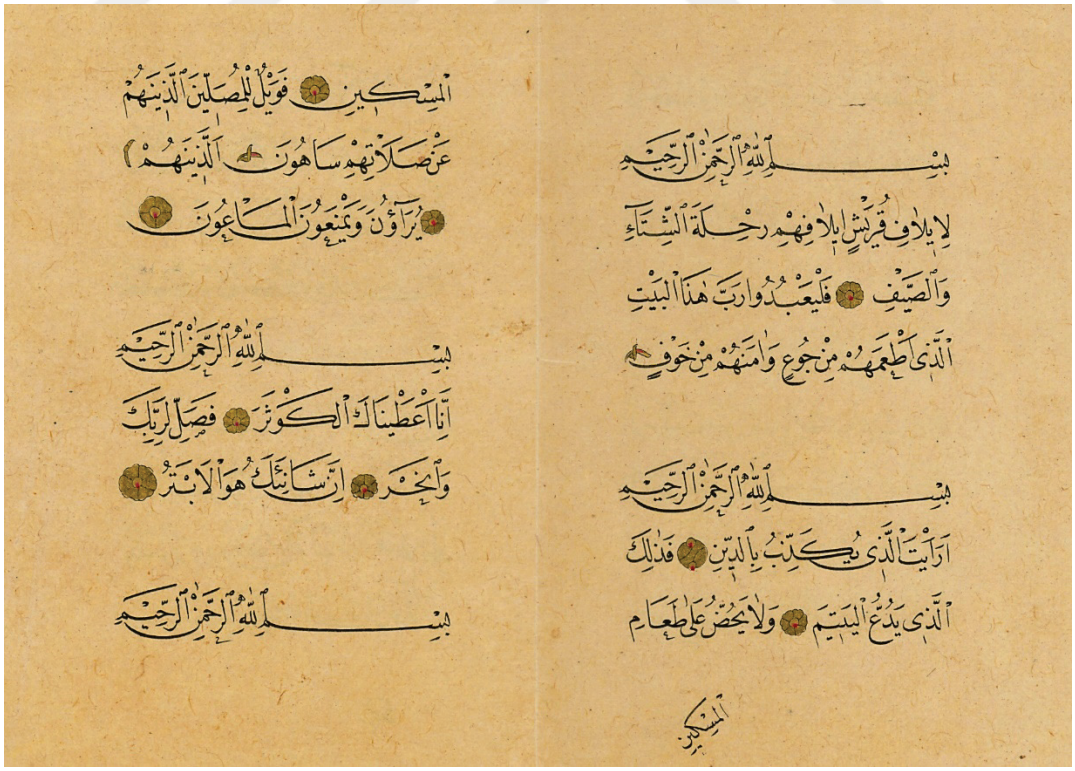

Fotoğraf 108: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa (TSMK, Y. 871-002)

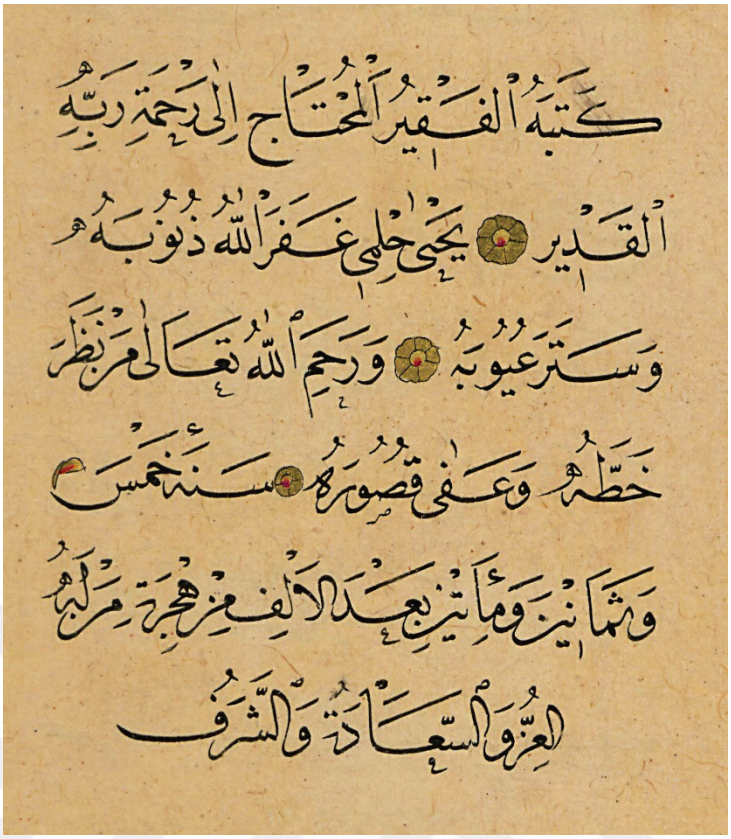
كتبه الفقير المحتاج إلى رحمة ربه
القدير يحيى حلمي غفر الله ذنوبه
وستر عيوبه ورحم الله تعالى من نظر
خطأه وعفى قصوره سنة خمس
وثمانين ومائتين بعد الألف من هجرة من له
العز والسعادة والشرف

Fotoğraf 109: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (TSMK, Y. 871-019)

Eser 18	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: 17,5 x 24,5 cm
Açıklamalar	: 22 varak ve 11 satırlı olup tamamı 44 sayfadan meydana gelir. Cüz metni 43. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (54 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıt üzerine nesih hatla kaleme alınmıştır. Ali oğlu Esseyyid Osman Râmi için yazılmıştır. Eser 8 Aralık 2013 tarihinde Alif Art Müzayedesi'nde satılmıştır (alifart.com, 2021).
Tezyînâtı	: Cildi deriden mamûl, altın baskı çiçeklerle süslüdür. Ünvân sayfaları halkârî tarzında, son derece zengin bir

şekilde tezyin edilmiştir. Tüm sayfaları altın cetvellidir. Âyet gülleri dairevî altın formlar söz konusudur. Sarı, kırmızı, yeşil, açık mavi ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : "…*Ve ene 'ed'afu'l küttâb Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyubehu bi hürmeti Kur'ân'il mubîn. Sene hamse ve selese miete ba'del elf…"* 1305/1887

Bulunduğu Yer / Kaynak : Alif Art Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri Müzayedesi, 08.12.2013, İstanbul, Lot No: 105

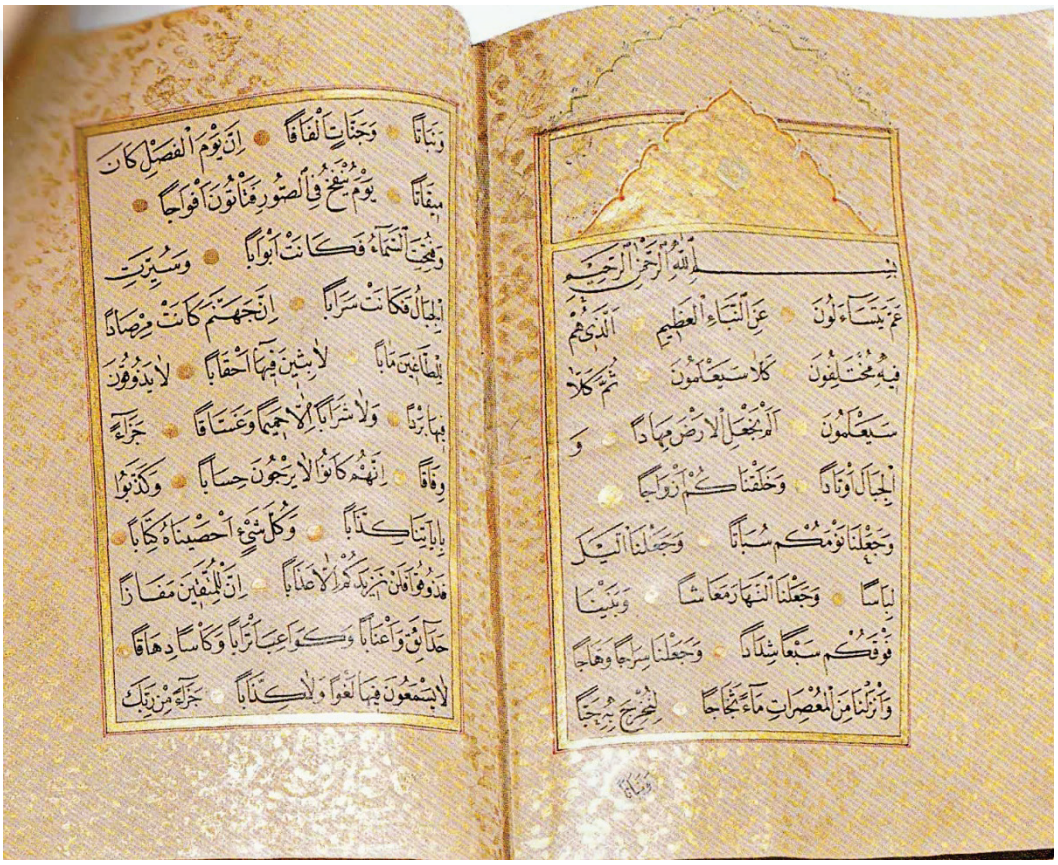

Fotoğraf 110: 1305/1887 Tarihli Amme Cüz'ün Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (Alif Art A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

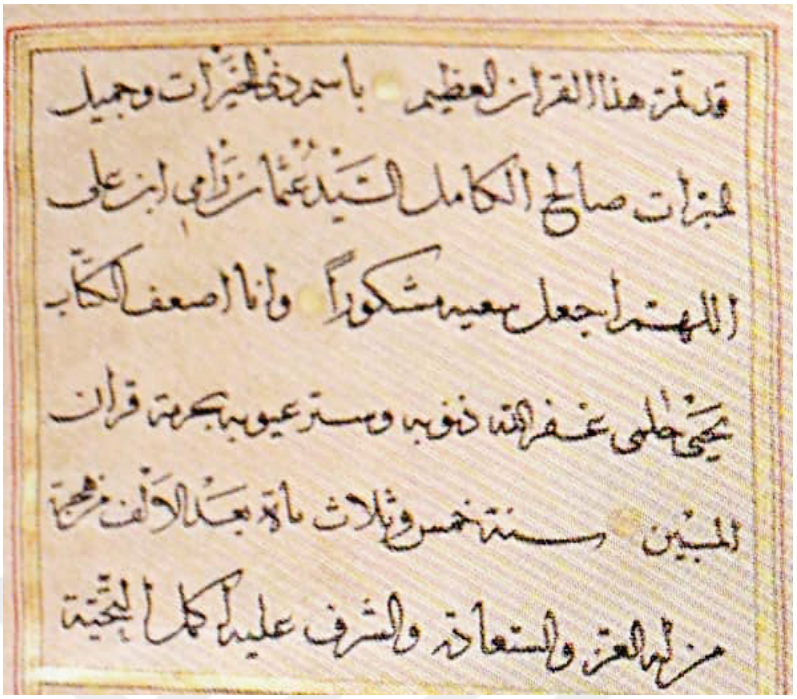

Fotoğraf 111: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (Alif Art A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 112: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı (Alif Art A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 19	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: 17 x 26 cm
Açıklamalar	: 26 varak ve 9 satırdan oluşan Amme cüz'ü, tamamı 52 sayfadan meydana gelir. Eser metni 51. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfalarda Arapça ketebe kaydı vardır. Tarihsiz olan Amme cüz'ü, Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde yazdığı eserlerinden olduğu düşünülmektedir. Âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise altın sürülmüş ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Eser günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde bulunmaktadır.
Tezyînâtı	: Vişne renkli deri üzerine ve bitkisel motiflerle bezemeli olan eser, altın şemseli, köşebendli, zencerekli, mikleblidir. Cildin kenarsuyu da altın ile işlenmiştir. Ünvân sayfası ve sûre başları altın üzerine iğne perdâhtı ile batı tarzı bitkisel desenlerle (barok, rokoko vb.) tezyin edilmiştir. Altın, kırmızı, mavi, yeşil, sarı ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin, müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî min küttâbi'l aklâmi'l harbiyyeti. Hâmiden Lillâhi Teâlâ ve musalliyen alâ Nebiyyihi Muhammedîn ve âlihi't tâhirin ecmaîn"*
Bulunduğu Yer / Kaynak	: TSMK, Env. nr. : Y.Y. 942

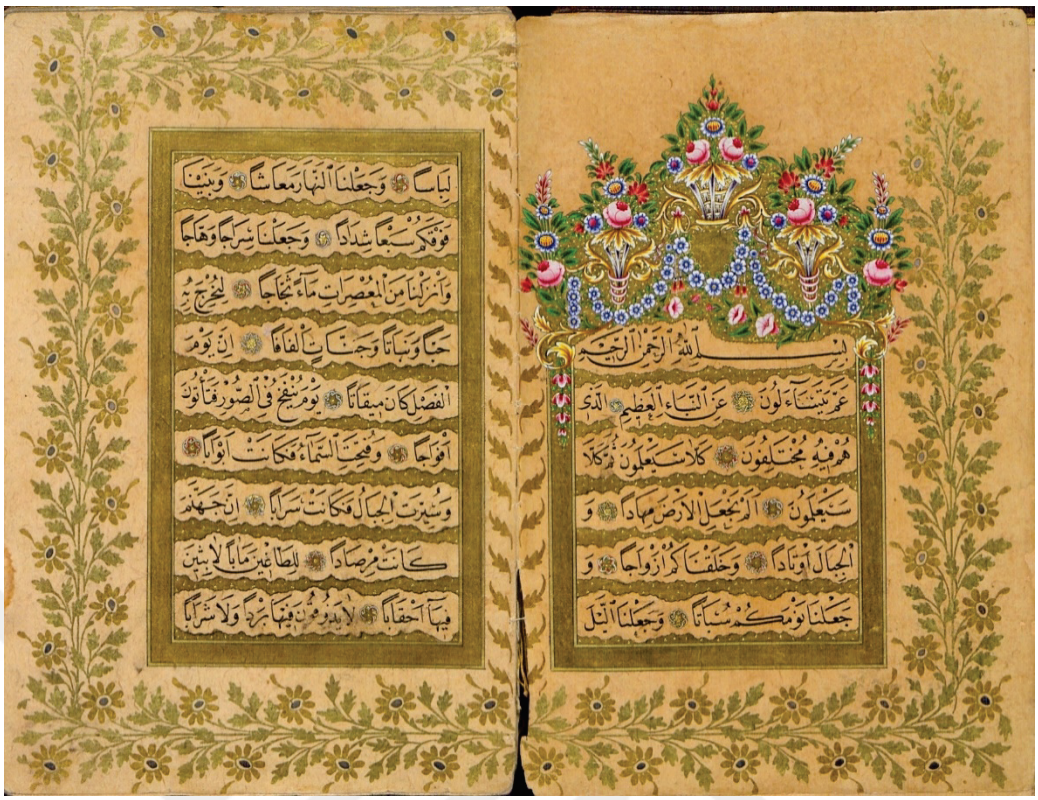

Fotoğraf 113: Amme Cüz'ün (Tarihsiz) Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (TSMK, v.2a, Y.Y. 942)

Fotoğraf 114: Amme Cüz'ünden Karşılıklı İki Sayfa (TSMK, v.18a, Y.Y. 942)

Fotoğraf 115: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (TSMK, v.26a, Y.Y. 942)

Fotoğraf 116: Amme Cüz'ün Cilt Kapağı (TSMK, Y.Y. 942)

Eser 20	: Amme cüz'ü
Yazı Çeşidi	: Nesih (sûre başları: rika')
Boyutları	: 24 x 16 cm
Açıklamalar	: Mushaf'ın bazı görsel yazı sayfaları dışında kalan kısımları temin edilemediğinden, varak, satır ve sayfa sayısına dair bilgilendirme yapılamamıştır. Son sayfada Arapça ketebe kaydı vardır. Tarihsiz olan Amme cüz'ü, Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde yazdığı eserlerinden olduğu düşünülmektedir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda nesih hattı ile yazılmış, sûre başları ise altın sürülmüş ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Eserin ketebe kaydında Yahyâ Hilmî Efendi'nin, hocaları Mehmed Hâşim ve Halîl Zühdî Efendi'lerin adını yâd etmeyi ihmal etmediği görülmektedir. Eser günümüzde Feyyaz Özay Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.
Tezyînâtı	: Ünvân sayfası ve sûre başları altının hâkim olduğu batı tarzı bitkisel desenlerle (barok, rokoko vb.) tezyin edilmiştir. Yazı alanında altın üzerine iğne perdâhtı ile beyne's-sütûr süslemesi uygulanmıştır. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil, mavi, sarı ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Yazı alanları altın cetvellerle çevrili olan eserin, müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Sevvedehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî el-İslâmbolî min telâmîzi'l merhûmu'l Ma'rûf. Mehmed Hâşim reisu'r ressâm ve merhûm Halîl Zühdî eskenehume'llâhu fi vasâtî'l cinân…"*
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Feyyaz Özay Koleksiyonu

Fotoğraf 117: Amme Cüz'ün (Tarihsiz) Ünvân Sayfasıyla Karşılıklı Bulunan Diğer Sayfası (Mustafa Parıldar Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 118: Amme Cüz'ün Ketebe Kaydı (Mustafa Parıldar Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 21 : Duâ Kitabı

Yazı Çeşidi : Nesih

Boyutları : 15 x 9,5 cm

Açıklamalar : 16 varak ve 10 satırlı olan eser, tamamı 32 sayfadan meydana gelir. Duâ kitabı metni 32. sayfada sonlanmaktadır. Devam eden sayfada Arapça ferâğ kaydı vardır. Âyetberkenar değildir. Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (63 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda nesih hattı ile, sûre başları ise yazılmamıştır. Ferâğ kaydına dair bilgi içeren sayfalarla tamamı 32 sayfayı bulan eser, v.2b'de Duhân Sûresi (44. sûre) ile başlamaktadır. Duhân Sûresi'nin 55. âyetine kadar olan ilk dört varak Yahyâ Hilmî Efendi'ye aittir. Bu sûrenin son dört âyeti ile Fetih Sûresi'nin (48. sûre) tamamı ve Rahmân Sûresi'nin (55. sûre) ilk onaltı âyetini içeren yedi varak, Şeyh Hamdullâh'a aittir. Son dört varak, yine Yahyâ Hilmî Efendi'ye aittir. Buna göre, v.2b-5b, Yahyâ Hilmî Efendi'ye; v.6a-v.12b, Şeyh Hamdullâh'a; v.13a-v.16a, Yahyâ Hilmî Efendi'ye aittir. Eser, İsmail Özdoğan adlı bir şahıstan satın alınarak TPV Koleksiyonu'na girmiştir.

Tezyînâtı : Ünvân sayfası ve sûre başları altın zemin üzerine bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Bezemeler 19. asrın husûsiyetlerini taşımaktadır, işçiliği devrine göre temizdir. v.2b-3a; ünvân tezhibidir. Zer-ender-zer usulünde hatâyî ve rûmî motifleri ile yapılan bezeme, tığları ile birlikte döneminin husûsiyetlerini taşımaktadır. Motiflere kırmızı, mavi ve yeşille foya yapılmıştır. Diğer iki sûrebaşı tezhibi altınla, yaprak motiflerinden oluşan çok sade bir desenle yapılmıştır, birbirinin aynıdır. Duraklar altınla işlenmiş olup şeşhâne ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Yazı

alanlarının altın cetvellerle çevrili olan eserin müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"...Ve ba'dehu felemmâ ketebe Hamdullâhi'l Ma'rûf bi ibni'ş Şeyh el-âyet emînine lâ yezûkûne fîha'l mevte ilâ âyeti Rabbi'l mağribîn. Min sûreti'r Rahmân. Summe etmemtu'l-fakîr ilâ rahmeti Rabbîhi'l kadîr. Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti'l Kur'ân'il Mubîn"* 1314/1896

Bulunduğu Yer / Kaynak : TPV, Env. nr. : YK, 0063

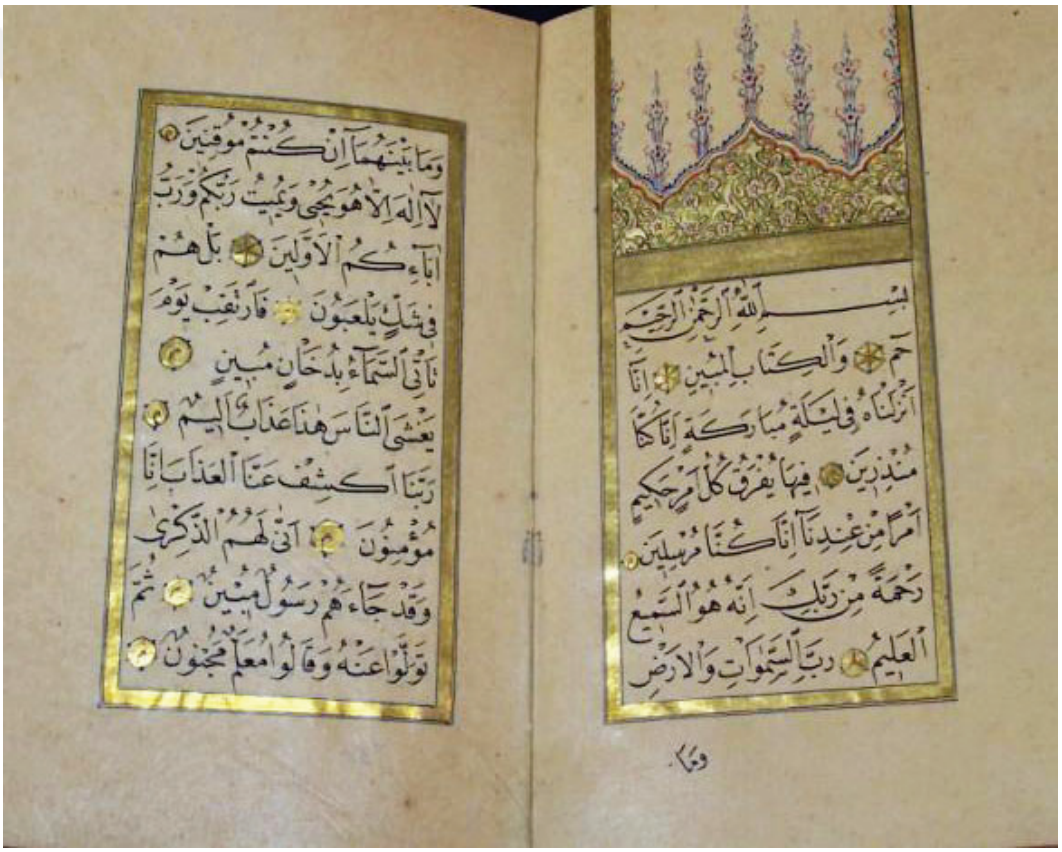

Fotoğraf 119: 1314/1896 Tarihli Duâ Kitabı'nın Karşılıklı İki Sayfası (TPV, v.2b, YK, 0063)

Fotoğraf 120: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Duhân Sûresi 55. âyetine kadar olan varak, Solda Şeyh Hamdullâh Efendi Hattı ile Son Dört Âyeti ile Fetih Sûresi Olan Sayfalar (TPV, v.5b-6a, YK, 0063)

Fotoğraf 121: Duâ Kitabı'nın Ferâğ Kaydı (TPV, v.16a, YK, 0063)

3. CELÎ YAZILAR

Celî, iri, âşikâr, büyük, meydana çıkmış manasına gelir. Büyük yazılar için kullanılan celî sıfatı, dîvanîden başka, tüm yazı çeşitlerinin alışageleninden büyükleri için kullanılmıştır. Celî yazı, belli estetik kaideler kazanarak gelişmesi ile birlikte câmi, türbe, âbide, mescid gibi mimari yapıtlar dışında ev ve iş yerlerine asılmak amacıyla celi hat ile yazılan Hadis-i Şerîfler, Hz. Peygamber'e methiye tabiri içeren âyetler hüsn-i hatta çok yaygın bir yer tutmaktadır (Alparslan, 1993, s. 265-267; Yılmaz, 2004, s. 38). Yahyâ Hilmî Efendi'nin sülüs ve nesih kadar olmasa da başarılı celî sülüs yazıları vardır. Ancak celî sülüs yazı yazmış olmakla beraber Mustafa Râkım, Kazasker Mustafa İzzet ve Sâmi Efendi gibi hattatların mertebesine ulaşamamıştır. Zira celî yazı ayrı bir emek ve resmetme kabiliyeti gerektirmektedir. Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre tespit edebildiğimiz celî yazılarının yanı sıra bazı sülüs levhaları tarih sıralamasına göre şöyle kaydedebiliriz.

Eser 22	: Levha
Yazı Çeşidi	: Celi sülüs, rika'
Boyutları	: ? cm
Metni	: *"Men menne min mennin münne bi gayri menn"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (27 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Levhada tek satırlık sülüs hatla *"Kim bir iyilik yaparsa karşılığını bulur"* anlamına gelen bir Arapça ibare yazmaktadır. Satırın alt kısmında rika' hattıyla ketebe kaydı yer alır.
Tezyînâtı	: Yazı alanı yaprak ve çiçeklerle bezenmiştir. Altın cetvellerle çevrelenen yazı alanının dış pervâzı sade lacivert renktedir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-müznib Yahyâ Hilmî min telâmîzi merhûm Mehmed Hâşim Efendi"* 1276/1860

Bulunduğu Yer / Kaynak : Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 122: 1276/1860 Tarihli Celî Sülüs Levha (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 23	: Levha
Yazı Çeşidi	: Celi sülüs, nesih, rika’
Boyutları	: ? cm
Metni	: *“İnni’lte yâ rîhe’s sabâ yevmen ile’l ardi’l harem Belliğ selâmî ravdâten fîhe’n-Nebiyyi’l muhterem”*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâhir döneminde (52 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Levhada iki satırlık sülüs hatla “*Ey sabâ rüzgârı, bir gün mukaddes Harem bölgesine yolun düşecek olursa¸ orada muhterem Peygamber’in Ravza’sı var¸ ona benim de selâmımı iletiver”* yazılıdır. Devamında salât u selâm yazılıdır. Satırın sol alt kısmında rika’ hattıyla ketebe kaydı yer alır.

Tezyînâtı : Altın, kırmızı ve beyaz renkte pervâzlarla çevrelenen yazı alanı battâl ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru kısmı kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-'abdu'l müznib Yahyâ Hilmî ğufira lehu"* 1303/1885

Bulunduğu Yer / Kaynak : Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 123: 1303/1885 Tarihli Celi Sülüs Levha (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 24 : Levha

Yazı Çeşidi : Celî sülüs, rika'

Boyutları : 48 x 43 cm

Metni : *"Kûn ğâniyye'l-kalbi vakna' bi'l-kalîl*

Mut ve lâ tatlub meâşen min le'îm

Lâ tekun li'r-rizki mecrûhe'l-fuâd

İnneme'r-rızku ale'l-lâhil Kerîm"

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (57 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin güzîde eserlerinden biri olan ve önceki pek çok mâhir sanatkârlar tarafından da yazılan dört satırlı sülüs hatlı bu levhada, *"Aza kanâat et de gönlün zengin olsun. Öl de dûn olan kimseden isteme yardım. Mâişet uğruna gönlün yaralı olmasın. Hem bil ki rızık kerim olan Hak'tadır"* anlamına gelen bir Arapça ibare yazmaktadır. Son satırın devamında ketebe kaydı ve tarih yer alır.

Tezyînâtı : Müzehhib imzasının yer almadığı levhanın, iç pervâzına sade yaprak motifleriyle bir arasuyu, siyah zeminli dış pervâzına ise rokoko tarz tezhipli olup altın yaldız ve beyaz renk fiyonk, sarmaşık ve rozetler ile dekorludur.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1306/1888

Bulunduğu Yer / Kaynak : Ebubekir Mete Koleksiyonu

Fotoğraf 124: 1306/1888 Tarihli Celî Sülüs Levha (Abdurrahman Depeler Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 25 : Levha

Yazı Çeşidi : Celî sülüs, nesih, rika'

Boyutları : 55 x 43 cm

Metni : *"İğtenim hâmsen kable hâmsin*

Şebâbeke kable heramik

Ve sıhhateke kable sekamik

Ve ferâğake kable şuğulik

Ve ğınâke kable fakrik

Ve hayâteke kable mevtik" sadaka Resûlullah

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (61 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Altı satır halinde sülüs hattıyla Arapça olarak *"Beş şeyi kaybetmeden beş şeyin kıymetini bil: "İhtiyarlamadan önce gençliğin, hastalıktan önce sıhhatin, meşguliyetten önce boş zamanın, fakîrlikten önce zenginliğin, ölmeden önce hayatın"* (Tirmizi, 2007, I, s. 25) anlamındaki hadis-i şerîf ve devamında nesih hattıyla *"Resûlullah doğru söyledi"* yazılmıştır. Son satırın alt kısmında nesih hattıyla ketebe kaydı ve tarih yer alır. Eser, 26 Şubat 2017'de Geri Benardete Koleksiyonu ve Seçkin Koleksiyonlardan Klasik Sanat Müzayedesi'nde (Beyaz Müzayede) satılmıştır.

Tezyînâtı : Müzehhib imzasının yer almadığı levhanın iç pervâzına sade yaprak motifleriyle bir arasuyu, lacivert zeminli kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâzın dört köşesi ve uzun kenarların ortaları ise geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir. İç pervâza altın renkli zemin üzerine s kıvrımlı kestane renkli yapraklarla arasuyu işlenmiştir. Satır araları altın cetvellidir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu Yahyâ Hilmî"* 1310/1892

Bulunduğu Yer / Kaynak : Beyaz Müzayede, Geri Benardete Koleksiyonu ve Seçkin Koleksiyonlardan Klasik Sanat Müzayedesi, 26 Şubat 2017, İstanbul-Maslak, Lot No: 104

Fotoğraf 125: 1310/1892 Tarihli Celî Sülüs Levha (Beyaz Müzayede Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 26	: Levha
Yazı Çeşidi	: Sülüs, rika’
Boyutları	: 13 x 33 cm
Metni	: “*İnnehu min Süleymâne ve innehu Bismillâhirrahmânirrahîm”*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâhir döneminde (65 yaşında) yazdığı eserlerindendir. siyah kalın kâğıda beyaz mürekkep ile yazılmıştır. Levhada tek satırlık sülüs Besmele yazılıdır. Besmele’nin keşîdesinin üstünde Neml Sûresi 30. âyeti *“O (mektup) Süleymân’dan (gelmekte)dir”* yazlıdır. Satırın alt kısmında rika’ hattıyla

ketebe kaydı ve tarih yer alır. Eser, günümüzde Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi'nde bulunmaktadır.

Tezyînâtı : Beyaz renkte bir pervâzla çevrelenen yazı alanı battâl ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru kısmı kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

İmzası ve tarihi : *"Yahyâ Hilmî"* 1314/1896

Bulunduğu Yer / Kaynak : FDKSE, Env. nr. : 231-2000

Fotoğraf 126: 1314/1896 Tarihli Celî Sülüs Levha (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 27 : Sayfa

Yazı Çeşidi : Sülüs, rika'

Boyutları : 15 x 22 cm

Metni : *"Kûn ğâniyye'l-kalbi vakna' bi'l-kalîl*

Mut ve lâ tatlub meâşen min le'îm

Lâ tekun li'r-rizki mecrûhe'l-fuâd

İnneme'r-rızku ale'l-lâhil Kerîm"

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (68 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Önceki pek çok mâhir sanatkâr

tarafından yazılan dört satırlı sülüs hatlı bu sayfada, *"Aza kanâat et de gönlün zengin olsun. Öl de dûn olan kimseden isteme yardım. Mâişet uğruna gönlün yaralı olmasın. Hem bil ki rızık kerim olan Hak'tadır"* anlamına gelen bir Arapça ibare yazmaktadır. Son satırın alt kısmında ketebe kaydı ve tarih yer alır.

Tezyînâtı : Tezhibsizdir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-fakîr ilâ rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1317/1899

Bulunduğu Yer / Kaynak : İÜ.NEK, Env. nr. : ibn. 03521

Fotoğraf 127: 1317/1899 Tarihli Sülüs Sayfa (İÜ.NEK, ibn. vr. 22, 03521)

Eser 28	: Levha
Yazı Çeşidi	: Sülüs, rika’
Boyutları	: 7 x 12 cm
Metni	: “*Allahu veliyyü’t-tevfîk”*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâhir döneminde (67 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Levhada tek satırlık sülüs hatla *“Başarı Allah’tandır”* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48) yazılıdır. Satırın alt kısmında rika’ hattıyla ketebe kaydı ve tarih yer alır. Eser, günümüzde Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi’nde bulunmaktadır.
Tezyînâtı	: Yeşil renkte bir pervâzla çevrelenen yazı alanı battâl ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru kısmı kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Koyu kahverengi ahşap bir çerçeve içerisinde muhâfaza edilmektedir
İmzası ve tarihi	: *“Yahyâ Hilmî”* 1318/1900
Bulunduğu Yer / Kaynak	: FDKSE, Env. nr. : 1206-2000

Fotoğraf 128: 1318/1900 Tarihli Celî Sülüs Levhası (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 29	: Levha
Yazı Çeşidi	: Sülüs, rika’
Boyutları	: 14 x 27 cm
Metni	: “*Allahu veliyyü’t-tevfîk”*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâhir döneminde yazdığı eserlerinden olduğu düşünülmektedir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Levhada tek satırlık sülüs hatla *“Başarı Allah’tandır”* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48) yazılıdır. Satırın alt kısmında rika’ hattıyla ketebe kaydı yer alır. Eser, günümüzde Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi’nde bulunmaktadır.
Tezyînâtı	: Altın, yeşil ve beyaz renkte pervâzlarla çevrelenen yazı alanı battâl ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru kısmı kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Koyu kahverengi ahşap bir çerçeve içerisinde muhâfaza edilmektedir
İmzası ve tarihi	: *“Yahyâ Hilmî”*
Bulunduğu Yer / Kaynak	: FDKSE, Env. nr. : 139-2000

Fotoğraf 129: Tarihsiz Celî Sülüs Levha (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 30 : Levha

Yazı Çeşidi : Celî sülüs, nesih, rika'

Boyutları : ? cm

Metni : *"Kâle'n nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem*

İkrâu'l Kur'ân'e fe innehu ye'tî yevme'l kıyâmeti şefî'an

Kûn fî'd dünyâ ke enneke ğaribun ev âbiru sebîlin

Ve udde nefsek min ashâbi'l kubûr" sadaka Resûlullah"

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde yazdığı eserlerinden olduğu düşünülmektedir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Dört satır halinde sülüs hattıyla Arapça olarak *"Allah'ın salât ve selâmı Peygamberin üzerine olsun, dedi ki: Kur'ân okuyunuz! Çünkü o, kıyâmet günü şefâatçi olarak gelecektir. Dünyada bir garip, yabancı, hatta bir yolcu gibi ol! Kendini mezar ehlinden biri gibi kabul et"* (Müslim, 2013, I, s. 252) anlamındaki hadis-i şerîfler ve devamında nesih hattıyla *"Resûlullah doğru söyledi"* yazılmıştır. Son satırın alt kısmında nesih hattıyla salât u selâm yazılıdır. Devamında ketebe kaydı ve tarih yer alır. Eser, günümüzde İÜ.NEK-İbnülemin Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Tezyînâtı : Müzehhib imzasının yer almadığı levhanın yeşil zeminli kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâzın dört köşesi ve uzun kenarların ortaları geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir. Satır araları altın cetvellidir. Yazı alanının çevresini kırmızı renkli ve içerisinde yaprak motifleri olan ince bir pervâz çevreler.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî ğufira lehu"*

Bulunduğu Yer / Kaynak : İÜ.NEK, Env. nr. : İbn. 749-42

Fotoğraf 130: (?) Tarihli Sülüs Levha (İÜ.NEK, İbn. 749-42)

Eser 31	: Kitâbe
Yazı Çeşidi	: Celî Sülüs
Metni	: *Sadr-ı a'zam-ı esbak* *Sürmeli Ali Paşa* *(Sene 1105)*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin, Kadıköy Caferâğa'daki çarşı içinde bulunan Sürmeli Ali Paşa çeşmesi için tecdiden yazdığı celî sülüs'e dair eseri dışında başka bir eserine rastlanmamıştır. Sultân II. Ahmed'in Sadrazamı Sürmeli Ali Paşa tarafından 1105/1693 tarihinde

yaptırılmıştır. Sonraki dönemlerde tahrip olan kitâbe Yahyâ Hilmî Efendi tarafından çeşmenin yapılış tarihi korunarak yazılmıştır. Çeşme Türk klasik mimari üslubunda kesme taştan yapılmış olup günümüze kadar gelmiştir. Teknesi ile birlikte ayna taşının yarısına kadar yol seviyesinin altında kalmıştır. Ayna taşı mermerden, üzerinde lale ve karanfil bezemeleri olup kemerinin üzerinde iki büyük rozet arasında kitâbe yer alır. Eser, Kadıköy Caferâğa'daki çarşı içinde Yasa Caddesi üzerinde Rum kilisesi duvarına bitişiktir. (Kızılkayak, 2011, s. 122-127).

İmzası ve tarihi : Günümüzde kitâbenin ketebe kısmı tahrip olduğundan ilk olarak kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir.

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hasan Adsan Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 131: Yahyâ Hilmî Efendi Tarafından Kitâbesi Yeniden Yazılan Ali Paşa (Sürmeli) Çeşmesi (Adsan, 2021)

Fotoğraf 132: 1105/1693 Tarihli Ali Paşa (Sürmeli) Çeşme Kitâbesi (Adsan, 2021)

4. KIT'ALAR

Kıt'a, ölçüleri belirlenmiş dikdörtgen biçiminde bir kâğıdın bir yüzüne yazılmış güzel yazı parçaları için kullanılan bir hat terimidir. Yakut el-Musta'sımi ekolüyle altı yazı çeşidinin klasik kurallarına ulaşarak yaygınlık kazanmış olduğu tahmin edilir. Çoğunlukla yazılmış olan hat çeşidine göre sülüs-nesih, tevki'-rika', muhakkak-reyhânî ve nesta'lik kıt'a diye isimlendirilir. Sülüs-nesih kıt'alarda genellikle âyet ve hadis-i şerîfler, nesta'lik kıt'alarda ise iki beyitten meydana gelen şiirler yazılmaktadır. Kıt'a formuna âyet ve hadislerden başka, meşhur şâirlerin kasîdeleri de yazılmıştır (Serin, 2019, I, s. 73-76). Yahyâ Hilmî Efendi, öncelikli olarak sülüs ve nesih yazı ile uğraştığı için daha çok bu yazı çeşitlerinde eserler vermiş olup bunların arasında kıt'alar önemli bir yer tutmaktadır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre tespit edebildiğimiz kıt'alarını tarih sıralamasına göre şöyle kaydedebiliriz.

Eser 32	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: ? cm
Metni	: *"Hayrukum men te'alleme'l Kur'ân'e ve 'allemehu"*

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (30 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve üç satır nesih yazı (iki hadis-i şerîf) yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir"* (Tirmizi, 2007, II, s. 15). Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Hüsn-i hat rızkın kapısıdır. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah, dünyayı sevdiğine de sevmediğine de verir. Fakat imanı yalnız sevdiklerine verir"* (el-Hindî, 2019, IV, s. 2032) meâlinde hadis-i şerîfler yer almaktadır.

Tezyînâtı : Temin edilen görsel, kıt'anın yazı sahası dışında kalan kısmını içermediğinden, tezyinata dair bilgilendirme yapılamamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Yahyâ Hilmî"* 1279/1863

Bulunduğu Yer / Kaynak : Ali Alparslan Fotoğraf Koleksiyonu

Fotoğraf 133: 1279/1863 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Ali Alparslan Fotoğraf Koleksiyonu)

Eser 33	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 24,5 x 32,5 cm
Metni	: *"Celîsu'l hayrî ğanîmetun, ganîmetu'l Mü'min vahdetun"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (36 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve beş satır nesih yazıyla âhir zamanla ilgili hadisler ve salavât yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Arkadaşın hayırlısı ganîmettir. Müminlerin ganîmeti ise birliktir"*. Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Âhir zamanda bazı kimseler çıkacak ve dini dünyaya alet edecekler insanlara yumuşak görünmek için kuzu derilerine bürünecekler ve dilleri şekerden tatlı, fakat kalpleri kurt kalbidir. Allah (c.c.) şöyle buyurur: Benim affıma mı güvenip gururlanıyorsunuz, benim rahmetime mi güvenip cesaretli davranıyorsunuz şanıma yemin ederim ki onlara kendimden bir imtihan vesilesi göndereceğim yumuşak huylu olanlar bile şaşkına çevrilecektir"* (Tirmizi, 2007, III, s. 2404) meâlinde hadis-i şerîfler yer almaktadır. Devamında salât u selâm ve "*Hamd, âlemlerin Rabbî olan Allah'a mahsûstur"* yazılıdır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin her iki yazı cinsindeki ustalığını belgeleyen koleksiyonluk bir eserdir.
Tezyînâtı	: Koltukları klasik tarzda tezyin edilmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, çivit mavisi, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Sarı zeminli ve altın cetvellerle çevrilmiş iç

pervâzda, siyah renkli düzenli zikzaklar gözlenmektedir. Cetvelleri altınla olup, dış pervâzı halkâr tarzında hatâyîlerle süslüdür. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Sevvedehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1286/1869

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hasip Çizmeci Koleksiyonu

Fotoğraf 134: 1286/1869 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Alif Art Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 34 : Kıt'a

Yazı Çeşidi : Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)

Boyutları : ? cm

Metni : *"Ya ğaliben ğayra mağlûb"*

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (42 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde

Arapça olarak bir satır sülüs ve dört satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla Hz. Yusuf'un duâsından *"Ey mağlup olmayan Gâlip"*. Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Ademoğlunun tüm konuşmaları aleyhinedir, faydasına değildir. Ancak iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve Allah'ı (c.c.) hatırlatıcı sözler söylemek bunun dışındadır"* (İbn Mâce, 2005, II, s. 64) meâlinde hadis-i şerîf yer almaktadır. Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Lacivert rengin hâkim olduğu koltuklar ve iç pervâz klasik tarzda tezyin edilmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cetvelleri altın ve renk karışımlı olup, dış pervâzında halkârî uygulaması görülmektedir. Dış pervâzın alt kısmında müzehhibe ismi ve tarih yer alır. Eser, 2002 yılında günümüz sanatkarlarından Gülsüm Gügercin Hânımefendi tarafından tezhiplenmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Ve ene'l 'abdu'l-fakîr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1292/1875

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hususi Koleksiyon

Fotoğraf 135: 1292/1875 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 35	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 32 x 38,50 cm
Metni	: *"Zikru'l-lâhi şifâu'l kulûb"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (51 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve altı satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Allah'ı (c.c.) zikretmek kalplerin şifâsıdır"* (İbn Abdulber, 2010, II, s. 63). Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Zikrin en değerlisi Lâ ilâhe illallâh'tır. Duânın en değerlisi ise Elhamdilillâh'tır* (İbn Mâce, 2005, I, s. 27). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Müferridler öne geçti,*

buyurdu. Bunun üzerine Sahabeler: Müferridler ne demektir, Yâ Resûlullah? diye sordular. Allah Resulü (a.s.): Rabbîni çokça zikredip, anan erkekler ve kadınlardır, buyurdu (Hanbel, 2003, VI, s. 7940). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Sizden biriniz, beni nefsinden, malından, anne-babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe (tam anlamıyla) iman etmiş olmaz, âmin* (Buhari, 2015, I, s. 9). *Resûlullah doğru söyledi"*. Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Müzehhib imzasının yer almadığı kıt'anın koltuk bezemeleri batı tarzı bitkisel desenlerle (rokoko vb.) işlenmiş, sülüs satırında yer alan kenar boşlukları da koltuklarla uyumlu bir şekilde tezyin edilmiştir. Sülüs-nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altınla işlenmiş olup şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzın altın cetvelleri zencerek demiri ile desenlendirilmiştir. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden lacivert zeminli kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâzın dört köşesi ve uzun kenarların ortaları geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-'abdu'l fakîr el-muhtac ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve limen nezara fîhi âmin"* 1302/1884

Bulunduğu Yer / Kaynak : Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 136: 1302/1884 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 36	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 28 x 38 cm
Metni	: *"Kefâ bi'l mevti vâizan yâ 'umer"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (54 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve üç satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Yâ Ömer! Nasihât olarak ölüm sana yeter"*. Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim Rab olarak Allah'tan (c.c), din olarak İslâm'dan, peygamber olarak da*

*Muhammed'den (s.a.v) razı olursa imanın tadını almıştır. Abbâs bin Abdülmüttalib rivâyet etti" (*Müslim, 2013, I, s. 116). Devamında salât u selâm yazılıdır.

Tezyînâtı : Klasik usulde bezenmiş olan eserde, bitkisel motifler ve üç iplik rumîlerle oluşturulan kompozisyon, sülüs satırında yer alan kenar boşlukları da koltuklarla uyumlu bir şekilde tezyin edilmiştir. Sülüs-nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzın altın cetvelleri zencerek demiri ile desenlendirilmiştir. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâzın halkârî uygulaması görülmektedir. Eser, günümüz sanatkarlarından Hasan Türkmen tarafından tezhiplenmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-'abdu'l müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu lehu"* 1305/1887

Bulunduğu Yer / Kaynak : Albayrak Hat Koleksiyonu

Fotoğraf 137: 1305/1887 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Cemali Gündoğdu Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 37	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 39 x 43 cm
Metni	: *"İze râeytumu'l harîka fekebbiru. Fe innehu yutfi'n-nâra…Sadaka Resûlullah"* *"Allahumme salli ve sellim alâ eşrafi'l-halki Muhammedîn ve âlîhi ecmaîn"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (55 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak iki satır sülüs ve altı satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Ateşi gördüğünüz zaman tekbîr getiriniz. Çünkü o ateşi söndürür"* (Tirmizi, 2007, I,

s. 89). Altta sülüs yazıyla salât u selâm yazılıdır. Orta kısım nesih satırlarda ise *"Yâ Ebû'd-Derdâ (r.a.) evin yanıyor! denildi. (Evinin) bulunduğu mahallede yangın çıktı. Allah (c.c.) benim evimi yakmaz dedi. Nitekim yangın onun evine yaklaşınca söndü. Bu vaziyet kendisine haber verilince, ben bunu biliyordum dedi. Bunun üzerine ne acayip sözlerin var dediklerinde şöyle cevap verdi: Zira ben Resûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim. Bunları sabahleyin okuyan akşama kadar musibetten emin olur. Akşamleyin okuyana da sabah oluncaya kadar musibet gelmez. Allah'ım! Sen, benim Rabbîmsin. Senden başka ilah yoktur. Sana güvendim, sen o muazzam arşın sâhibisin. Yüce ve kudretli Allah'tan başka sığınacak kimse yoktur. Allah-ü Teâlâ ne dilerse o olur, her kudret ve kuvvet O'nun elindedir. O her şeyi bilir ve her şeyin sayısını bilir. Allah'ım, her kötü mahlûktan, hayvandan ve her afetten sana sığınırım. Her şeyin idaresi yedi kudretindedir. Allah'ım, beni senin doğru ve hak yolundan ayırma"* (Beyhakî, 2019, s. 344) yazılıdır. Eser, 1 Mart 2015 tarihinde Asar-ı Atika, Osmanlı Şaheserleri ve Karma Eserler Müzayedesi'nde satılmıştır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları sıvama altın üzeri rokoko üslubunda bezenmiş olan eserde, bitkisel motifler oluşturulan kompozisyon, sülüs satırında yer alan kenar boşlukları da koltuklarla uyumlu bir şekilde tezyin edilmiştir. Sülüs-nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, açık mavi, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâz rengarenk bitkisel motiflerle süslüdür. Dış bordür

ise siyah zeminde zerefşân uygulamalıdır. Eserin kim tarafından tezhiplendiği bilinmemektedir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî ğafara lehu"* 1306/1888

Bulunduğu Yer / Kaynak : Asar-ı Atika, 12. Müzayede, 01.03.2015, İstanbul-Beşiktaş, Lot No: 146

Fotoğraf 138: 1306/1888 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (İzzet Elitaş Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 38 : Kıt'a

Yazı Çeşidi : Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)

Boyutları : ? cm

Metni : *"Kâle'n nebiyyû Sallalâhu aleyhi ve sellem…"*

"Sadaka'n nebiyyu'l-muhtâr ve âlihi'l athâri"

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (56 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak iki satır sülüs ve beş satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla "*Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu:* Altta sülüs yazıyla *"Nebiyyu'l muhtar ve âlihi'l athar doğru söyledi"* yazılıdır. Orta kısım nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Cennet'in kapıları kılıçların gölgeleri altındadır* (Buhârî, 2015, I, s. 22). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: İyilik kılıçla, kılıçtan ve kılıçla beraberdir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Oğullarınıza ok atmayı öğretin. Çünkü bu düşmanın felaketidir* (Hanbel, 2003, II, s. 736) *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Ok atmak sizin üzerine gereklidir. Çünkü o saldırıların en hayırlılarındandır* (Hanbel, 2003, II, s. 737). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Bir kimse ok atmayı öğrenir, sonra da bunu bırakıp terk etse, bizden değildir* (Hanbel, 2003, II, s. 737). Devamında salât u selâm yazılıdır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları batı etkisindeki Türk rokokosu üslubunda çiçeklerle bezenmiştir. Sülüs-nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden altınlı cetvelin dışındaki yazı alanının çevresini turuncu zeminli ve içerisinde kahverengi yaprak motifleri olan kalın bir pervâz çevreler. Müzehhib imzasının yer almadığı kıt'anın lacivert zeminli kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâzın dört köşesi ve uzun kenarların ortaları geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1307/1889

Bulunduğu Yer / Kaynak : Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 139: 1307/1889 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 39 : Kıt'a

Yazı Çeşidi : Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)

Boyutları : 22 x 27 cm

Metni : *"Ekimu beni ümmî sudûra matiyyekum fe innî ilâ"*

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (60 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is

mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve beş satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla Cahiliye Dönemi şâirlerinden eş-Şenferâ'nın şiirlerinden bir bölüm *"Ey annemin kabilesi! Bineklerinizin sırtını doğrultun"*. Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: İlim üçtür; muhkem âyet, kâim sünnet, âdil taksîm. Bunlardan fazlası fazîlettir* (Ebu Davud, 2017, s. 228). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Kime ilim sâhibi olmayan biri tarafından fetva verilirse, günahı fetvayı verene aittir* (Ebu Davud, 2017, s. 8). Devamında salât u selâm ve "*Hamd, âlemlerin Rabbî olan Allah'a mahsûstur"* yazılıdır. Eser, 20 Aralık 2014 tarihinde Portakal Sanat ve Kültür Evi Özel Koleksiyonlar Müzayedesi'nde satılmıştır.

Tezyînâtı : Koltuklar tezhibsizdir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Altın ve yeşil renkteki cetveller dışındaki pervâzlarla çevrelenen yazı alanı hatip ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru ve tezhip bölümlerinin kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

İmzası ve tarihi : *"Harrerehu Yahyâ Hilmî"* 1309/1892

Bulunduğu Yer / Kaynak : Portakal Sanat ve Kültür Evi, Özel Koleksiyonlar Müzayedesi, 20.12.2014, İstanbul-Conrad, Lot No: 226

Fotoğraf 140: 1309/1892 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 40	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, nesih, sülüs
Boyutları	: 26 x 24 cm
Metni	: *"Bismillâhirrahmânirrahîm"*
	"Allahu veliyyü't-tevfîk"
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (60 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır muhakkak, beş satır nesih ve bir satır sülüs yazı yer almaktadır. Üstte muhakkak yazıyla *"Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla"* Altta sülüs yazıyla *"Başarı Allah'tandır"* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48)

yazılıdır. Orta kısım nesih satırlarda ise Aşere-i Mu'cizât (Peygamber efendimizin on mucizesi) yazılıdır. Eser, Artam Antik 296. Klasikten Çağdaşa Türk Fotoğraf Sanatı'nın Ustaları Müzayedesi'nde satılmıştır.

Tezyînâtı : Eserin bordür kısmı altınla üç iplik rûmî desenler ile bezenmiş, muhakkak ve sülüs satırlarında yer alan kenar boşlukları ise bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Muhakkak, sülüs ve nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin dışındaki pervâz ise altın renklerle halkârî tarzında tezhiplenmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu"* 1309/1891

Bulunduğu Yer / Kaynak : Artam Antik A.Ş., 296. Müzayede, 06.05.2017, İstanbul, Lot No: 112

Fotoğraf 141: 1309/1891 Tarihli Muhakkak-Nesih-Sülüs Kıt'a (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 41	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, nesih, sülüs, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 58 x 35 cm
Metni	: *"Bismillâhirrahmânirrahîm*
	Aşeretu Mu'cizâtin mine'n-Nebiyyi sallalahu aleyhi ve sellem"
	"Ve inneke lealâ hulûkin azîmin"

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (60 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır muhakkak, on iki satır nesih ve bir satır sülüs yazı yer almaktadır. Üstte muhakkak yazıyla *"Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla"* Altta sülüs yazıyla Kalem Sûresi 4. Âyeti *"Şüphesiz sen büyük bir ahlaka sahipsindir"* yazılıdır. Orta kısım nesih satırlarda ise Aşere-i Mu'cizât (Peygamber efendimizin on mucizesi) ve Hilye-i Şerife metni yazılıdır. Eser, Yahyâ Hilmî Efendi'nin ustalığını belgeleyen koleksiyonluk eserlerinden biridir.

Tezyînâtı : Eserin bordür kısmı açık mavi renkte üç iplik rûmî desenler ile bezenmiş, muhakkak satırda yer alan kenar boşlukları ise bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Duraklar açık mavi renk ve altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, bordo, açık mavi, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden kompozisyonu çevreleyen altınlı cetvelin bordo renkteki dış pervâzı ise altın renklerle halkârî tarzında hatâyîler ve rûmîlerle süslüdür. Eser, merhume Câhide Keskiner Hânımefendi (ö. 1440/2018) tarafından tezhiplenmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1309/1891

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hasip Çizmeci Koleksiyonu

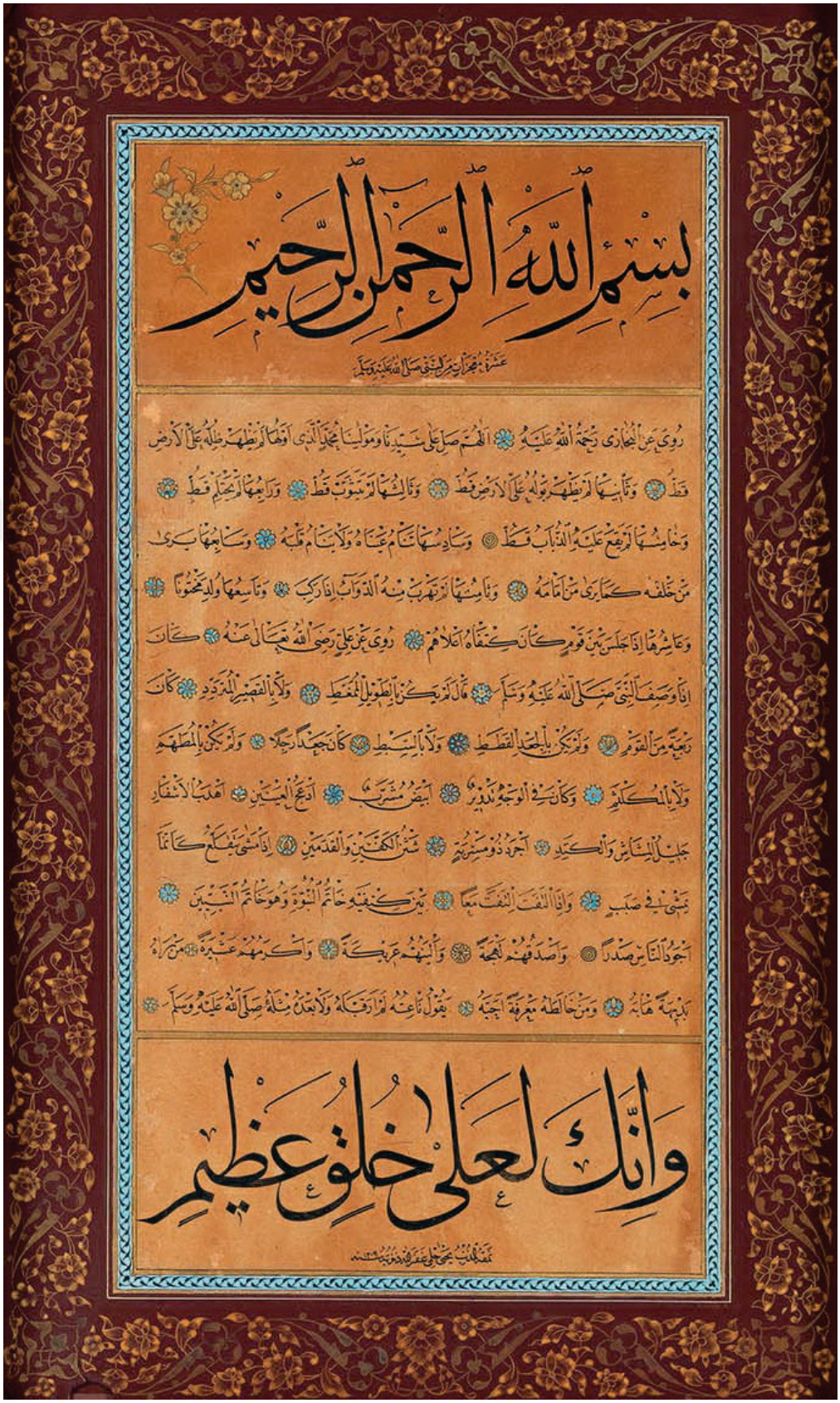

Fotoğraf 142: 1309/1891 Tarihli Aşere-i Mu'cizât (Alif Art Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 42	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika‘ (hatt-ı icâze)
Boyutları	: ? cm
Metni	: *"Allahu veliyyü't-tevfîk"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (61 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve beş satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Başarı Allah'tandır"* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48). Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: İneğin sütü şifâ, yağı ilaç, eti ise derttir* (el-Hindi, 2019, I, s. 209) *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: En iyi yiyeceğiniz ekmek ve en iyi meyveniz üzümdür"* (el-Hindi, 2019, I, s. 210). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Cömerdin yemeği şifâdır, cimrinin yemeği ise hastalıktır. Salata yiyin uykuyu alır ve yiyecekleri sindirir* (Suyûtî, 2010, III, s. 8053). Devamında salât u selâm, "*Hamd, âlemlerin Rabbî olan Allah'a mahsûstur"* ve ketebe kaydı yazılıdır.
Tezyînâtı	: Koltuk kısımları batı etkisindeki Türk rokokosu üslubunda çiçeklerle bezenmiştir. Sülüs-nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk ve pençhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden altınlı cetvelin dış pervâzı siyah zemin üzerine iki renk altınla asma yaprakları ve rokoko üslûbu motifler işlenmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû. Sene aşâra ve selâse miete ve elf…"*1310/1892

Bulunduğu Yer / Kaynak : Sinan Uluant Koleksiyonu

Fotoğraf 143: 1310/1892 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Sinan Uluant Koleksiyonu)

Eser 43	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih
Boyutları	: 33 x 40 cm
Metni	: *"Bismillâhirrahmânirrahîm"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (70 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve altı satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla *"Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla"*. Altta nesih satırlarda ise *"Yahudilerden biri Ömer b. Hattâb'a (r.a.) şöyle dedi: Ey Mü'minlerin emiri! Mâide Sûresi 3. âyeti olan "...Bugün size, dininizi*

kemale erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım ve size din olarak İslâm'ı verip, ondan razı oldum…" âyeti bize indirilmiş olsaydı o günü bayram günü ilan ederdik. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Bu âyetin hangi günde indiğini çok iyi biliyorum; bu âyet cuma gününe rastlayan bir arefe günü inmiştir" (Buhârî, 2015, I, s. 27). Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Nesih hatlı kısım beyne's-sütûrludur. Duraklar altınla işlenmiş olup pençhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Cetveller ve ince arasuyu işlemelerini takip eden altınlı cetvelin dış pervâzı iki renk altınla geometrik ve bitkisel motiflerle halkârî üslubunda bezenmiştir. Dış bordür ise siyah zeminde zerefşân uygulamalıdır. Eser, sonradan merhume Rikkat Kunt Hânımefendi (ö. 1406/1986) tarafından tezhiplenmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ila rahmeti Rabbîhi'l-kadîr u Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1319/1901

Bulunduğu Yer / Kaynak : İstanbul Antik Sanat, II. Online Müzayede, 30.08.2020, İstanbul, Lot No: 36

Fotoğraf 144: 1319/1901 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (İstanbul Antik Sanat Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 44	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: ? cm
Metni	: *"El-yevme ekmeltu lekûm dîneküm ve etmemtu aleyküm ni'meti"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (70 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve altı satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla Mâide Sûresi 3. Âyeti *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi*

tamamladım". Altta nesih satırlarda ise *"Yahudilerden biri Ömer b. Hattâb'a (r.a.) şöyle dedi: Ey Mü'minlerin emiri! Mâide Sûresi 3. âyeti olan "...Bugün size, dininizi kemale erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım ve size din olarak İslâm'ı verip, ondan razı oldum..." âyeti bize indirilmiş olsaydı o günü bayram günü ilan ederdik. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Bu âyetin hangi günde indiğini çok iyi biliyorum; bu âyet cuma gününe rastlayan bir arefe günü inmiştir"* (Buhârî, 2015, I, s. 27). Devamında salât u selâm yazılıdır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları altın zemin üzerine lacivert rengin hâkim olduğu kadeh görünümlü üç iplik rumîlerle bezenmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, siyah ve lacivert gibi renkler kullanılmıştır. Kırmızı renkli kısım ve ince arasuyu işlemelerini takip eden altınlı cetvelin dış pervâzı bezemesiz bırakılmıştır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Sevvedehu'l-müznib Ali ğufira lehu"*

"Ketebehu Yahyâ Hilmî" 1319/1901

Bulunduğu Yer / Kaynak : EHAK, Env. nr. : L-VI

Fotoğraf 145: Üstte Ali Efendi'nin, Altta Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1319/1901 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası (EHAK, L-VI)

Eser 45	: Kıt'a
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 29 x 25 cm
Metni	: "*Allahu veliyyü't-tevfîk"* *"Bismillâhirrahmânirrahîm"*
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (71 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve on satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs yazıyla "*Başarı Allah'tandır"* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48). Hemen altında nesih hatla "*Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla"* yazılıdır. Altta nesih satırlarda ise *"Resûlü's sakaleyn ve Haremeyn imamı (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah'ım! Nimetinin yok*

olmasından, verdiğin afiyetin (nimet ve sağlığın) bozulmasından, ansızın cezalandırmandan ve öfkene sebep olan her şeyden sana sığınırım. Allah'ım! Seni zikretmek için kalbimin duyularını aç. Sana ve Resulüne itaat etmek, kitabınla amel etmek için beni rızıklandır. Allah'ım, beni çok şükreden, çok sabreden eyle. Beni kendi gözümde küçük, insanların nazarında büyük kıl. Allah'ım! Beni ilimle zengin kıl! Hilimle süslendir. Takvâ ile beni şereflendir. Afiyet ile beni güzelleştir. Allah'ım, gözümden beni yararlandır ve ölünceye kadar onu sıhhat ve afiyette kıl. Düşmanıma karşı intikamımı bana göster ve bana zulmedene karşı da yardım ihsan eyle ve intikamımı benden al. Allah'ım! Öfkenden rızana; cezandan affına sığınırım. Senden yine sana sığınırım. Sana övgüyü saymakla bitiremem. Sen kendini nasıl övdüysen öylesin. Allah'ım! Bizi gazabınla öldürme, azabınla da helâk etme, bu (azâb)'ından önce bize âfiyet (içinde ölüm) ver. Rahmetine güveniyoruz, ey merhametliler merhametlisi. Allah'ım! Senden dinde sebat etmeyi istiyorum ve doğruluğa azmetmeyi istiyorum. Nimetine şükretmeyi ve sana güzel bir şekilde ibadet edebilmeyi istiyorum. Doğruyu konuşan bir dil ve eğrilikten uzak bir kalp diliyorum. Allah'ım! Senin bildiğin her çeşit şeyden sana sığınıyorum. Bildiğin bütün hayırları senden istiyorum. Bildiğin günahlarımdan dolayı senden bağış diliyorum. Şüphesiz sen gayıpları bilensin" (Müslim, 2013, I, s. 96).

Tezyînâtı : Koltuk kısımları ve sülüs satırlarında yer alan kenar boşlukları sıvama altın üzerine yaprak ve çiçek motifleriyle bezenmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İnce

arasuyu işlemelerini takip eden altınlı cetvelin dış pervâzı bezemesiz bırakılmıştır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Harrerehu Yahyâ Hilmî ğufira lehu"* 1320/1902

Bulunduğu Yer / Kaynak : Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 146: 1320/1902 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 46 : Kıt'a

Yazı Çeşidi : Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)

Boyutları : 32 x 43 cm

Metni : *"Allahu veliyyü't-tevfîk"*, *"ve hüve ni'me'r-refîk"*

Açıklama : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (72 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır celî sülüs, sülüs ve altı satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte celî sülüs hatla *"Başarı Allah'tandır"* ve solda küçük sülüs hatla devam olarak *"ve O, ne güzel dosttur"* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48). Altta nesih satırlarda ise *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Müferridler öndedir, dediler ki: Ya Resûlullah müferridler kimlerdir? Dedi ki: Allah'ı çokça zikreden erkekler ve kadınlardır* (Müslim, 2013, II, s. 8). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Zikrin en fazîletlisi Lâ ilâhe illallâh ve duânın en fazîletlisi el-hamdulillah'tır* (İbn Mâce, 2005, I, s. 27). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Ancak merhamet edenler cennete girer* (Beyhakî, 2019, s. 86). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Merhametli olanlara Allah da merhamet eder. Öyleyse yerde olanlara merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin"* (Ebû Dâvûd, 2017, s. 58). Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları sıvama altın ve lacivert renk üzerine yaprak ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Sülüs satırlarında yer alan kenar boşlukları ise yaprak motifleriyle süslüdür. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâza

nohudî renkli zemin üzerine s kıvrımlı altın ve kestane renkli yapraklarla arasuyu işlenmiştir. Siyah zeminli enli dış pervâzın köşeleri altın ve açık kestane rengin tonlarında boyanmış akantüs yapraklarıyla süslenmiş, kenarlarına altınlı paralel düz çizgiler çekilmiştir. Altta, dar pervâzın dışındaki yeşil zeminli kartuş içinde, *"...el hakîr Fahreddin 'afa anhu"* (…değersiz Fahreddin, Allah onu bağışlasın) yazılıdır. Baş kısmı okunamayan satırdaki bu isim müzehhibe ait olmalıdır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ilâ rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğafera'l-lâhu zünûbehû ve rahime'l-lâhu men nezara hattahu ve 'afa kusûrahu"* 1321/1903

Bulunduğu Yer / Kaynak : Sadberk Hânım Müzesi, Env. nr. : Y. 205-15612

Fotoğraf 147: 1321/1903 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (SHM, Y, 205-15612)

Eser 47 : Kıt'a

Yazı Çeşidi : Sülüs, nesih, rika' (hatt-ı icâze)

Boyutları : 41 x 31 cm

Metni : "*Allahu veliyyü't-tevfîk"*

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (75 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Kıt'a formundaki bu eserde Arapça olarak bir satır sülüs ve beş satır nesih yazı yer almaktadır. Üstte sülüs hatla *"Başarı Allah'tandır"* (İmam Nesaî, 2000, I, s. 48). Altta nesih satırlarda ise *Ebu Derdâ (r.a.) naklen, ben Resûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: Her kim sabah veya akşam şu sözleri söyler, ona hiçbir zarar, musibet gelmez: Allah'ım! Sen benim Rabbîmsin. Senden başka ilâh yoktur. Ancak sen varsın. Allah'ım sana tevekkül ettim. Sen arş-ı azîmin sâhibisin. Her türlü değişim ve gücün kaynağı sadece Allah'tır. Allah'ın dilediği olur, dilemediği ise, asla olmaz. Biliyorum ki, Allah her şeye kadîrdir. Muhakkak ki, Allah, ilmen her şeyi kuşatmış ve her şeyi bir bir sayarak hesabı yapmıştır. Allah'ım! Nefsimin şerrinden ve perçemlerini elinde tuttuğun bütün canlıların şerrinden sana sığınırım. Şüphesiz ki, Rabbîm sırat-ı müstakim üzeredir"* (Ebu Dâvûd, 2017, s. 100). Devamında salât u selâm yazılıdır.

Tezyînâtı : Koltuk kısımları sıvama altın ve lacivert renk üzerine yaprak ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, lacivert, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Mavi zeminli dış pervâzı altın rokoko sarmalları ile bezenmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Nemekahu Yahyâ Hilmî ğufira lehu"* 1324/1906

Bulunduğu Yer / Kaynak : Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 148: 1324/1906 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'a (Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021)

5. NESİH YAZILAR

Yahyâ Hilmî Efendi'nin çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre tespit edebildiğimiz nesih yazılarını tarih sıralamasına göre şöyle kaydedebiliriz.

Eser 48 : Nesih Levha

Yazı Çeşidi : Nesih

Boyutları : 26 x 36 cm

Metni : Hadis-i Şerîfler

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (32 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is

mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih Levha Arapça olarak yedi satır nesih yazı yer almaktadır. Nesih hatla *"Ebû Umâme'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Her kim, insanların kendisi için kalkıp ayağa dikilmeleri sevindirirse ateşteki yerine hazırlansın* (Ebû Dâvûd, 2017, s. 52). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kıyâmet günü bana en sevgili ve en yakın olanınız ahlakı en güzel olanlarınızdır. Kıyâmet günü bana en sevimsiz ve benden en uzak olacak olanlar dengesiz biçimde saçmalayıp boşboğazlılıkla insanları rahatsız edenlerle mutefeyhıklerdir* (Tirmizî, 2007, III, s. 2018). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Zamana sövmeyin. Çünkü zaman ancak Allah'tır* (Buhârî, 2015, I, s. 101). *Okuma-yazma bilmeyen, Kureyşli, Hâşimi, el-Ebtahiy, et-Tihami Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: İkindi namazının farzından önce dört rekât kılan kimseye Allah rahmet etsin"* (Ebû Dâvûd, 2017, s. 8) *yazılıdır."*

Tezyînâtı : Günümüz sanatkarlarından Müzehhib "Arda Çakmak" imzalı nesih sayfa, klasik usûlde bezenmiştir. Duraklar altınla işlenmiş olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İnce arasuları işlenerek takviye edilen cetvelleri takip eden yeşil zeminli dış pervâz halkârî tarzında tezyin edilmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Sevvedehu Yahyâ Hilmî"* 1281/1865

Bulunduğu Yer / Kaynak : Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 149: 1281/1865 Tarihli Nesih Levha (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 49	: Nesih Levha
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: ? cm
Metni	: Hadis-i Şerîfler
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (33 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih Levha Arapça olarak on beş satır nesih yazı yer almaktadır. Nesih hatla *"Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, şehittir. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölenin günahları bağışlanmıştır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, tövbekâr gitmiştir. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölenin imanı tamdır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla öleni, önce ölüm meleği, sonra Münker ve Nekir cennetle müjdeler. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, gelinin kocasının evine bir alay eşliğinde*

götürülmesi gibi cennete götürülür. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen kimsenin kabrinde cennete iki kapı açılır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen kimsenin kabrini, Allah, rahmet meleklerinin ziyaret yeri yapar. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, sünnet üzre ölür" (Zemahşeri, 2016, IV, s. 220). Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Yazı etrafında baskı yapılmış bitkisel motifler olan sayfada, sıvama altın duraklar ve ince cetveller dışında tezhib unsuru bulunmamaktadır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1282/1866

Bulunduğu Yer / Kaynak : EHAK, Env. nr. : XV

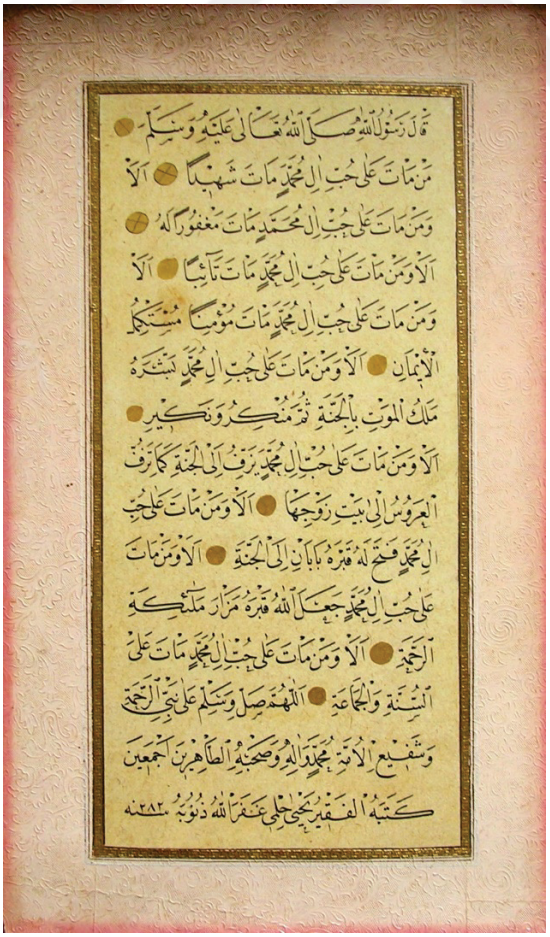

Fotoğraf 150: 1282/1866 Tarihli Nesih Sayfa (EHAK, XV).

Eser 50	: Nesih Levha
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: ? cm
Metni	: Hadis-i Şerîfler
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (53 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Koyu kahverengi âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih Levha Arapça olarak on dört satır nesih yazı yer almaktadır. Nesih hatla *"Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, şehittir. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölenin günahları bağışlanmıştır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, tövbekâr gitmiştir. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölenin imanı tamdır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla öleni, önce ölüm meleği, sonra Münker ve Nekir cennetle müjdeler. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, gelinin kocasının evine bir alay eşliğinde götürülmesi gibi cennete götürülür. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen kimsenin kabrinde cennete iki kapı açılır. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen kimsenin kabrini, Allah, rahmet meleklerinin ziyaret yeri yapar. Âl-i Muhammed'in aşkıyla ölen, sünnet üzre ölür"* (Zemahşeri, 2016, IV, s. 220). Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.
Tezyînâtı	: Yazı etrafı tezhipsiz olan sayfada, pençhâne ve şeşhâne durak süslemeleri, yaprak motifleri ve ince cetveller dışında tezhib unsuru bulunmamaktadır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû"* 1302/1884
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Mustafa Parıldar Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 151: 1302/1884 Tarihli Nesih Levha (Mustafa Parıldar Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 51	: Nesih Levha
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: 24,5 x 31,5 cm
Metni	: Hadis-i Şerîfler
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (63 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih Levha Arapça olarak

dokuz satır nesih yazı yer almaktadır. Nesih hatla *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Müferridler öne geçti, buyurdu. Bunun üzerine sahabeler: Müferridler ne demektir, Yâ Resûlullah? diye sordular. Resûlullah (s.a.v.): Allah'ı (c.c.) çokça zikredip, anan erkekler ve kadınlardır, buyurdu* (Müslim, 2013, II, s. 8). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kim kalben zikir, dil ile şükür, belaya sabreden beden, emirlere uyan ve nefsi için korkmazsa Allah ona dünya ve âhiret mutluluğunu verir* (Buhârî, 2015, I, s. 355). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Hayırlı rızık geçinmektir* (Müslim, 2013, I, s. 105). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah anılmaksızın sözü uzatma zira Allah anılmaksızın sözün uzatılması kalplerin katılaşmasına sebeptir* (Tirmizi, 2007, III, s. 2411). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Zikrin en değerlisi "Lâ ilâhe illallâh" tır. Duânın en değerlisi ise "Elhamdilillâh" tır* (İbn Mâce, 2005, I, s. 27). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kur'ân okuyunuz! Çünkü o, kıyâmet günü şefâatçi olarak gelecektir* (Müslim, 2013, II, 252). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Ancak merhamet edenler cennete girer* (Müslim, 2013, I, 27). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Dünyada bir garip gibi veya bir yabancı gibi ve hatta bir yolcu gibi ol! Kendini kabir halkından biri gibi kabul et* (Tirmizî, 2007, I, s. 25). Devamında salât u selâm, *"Rahmetinle ey merhametlilerin merhametlisi"* ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Eserin durakları altın ve renk karışımlı olup pençhâne, şeşhâne ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, siyah ve açık mavi gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzın açık mavi renkli cetvelleri zencerek demiri ile desenlendirilmiştir. Cetvelleri altın ve renk karışımlı olup, dış pervâzında

halkâr tarzında hatâyîlerle süslüdür. Eser, sonradan Rikkat Kunt Hânımefendi tarafından tezhiplenmiştir (Çetin-Derman, 1992, s. 219).

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-'abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l enbiyâi ve'l murselîn"* 1312/1894

Bulunduğu Yer / Kaynak : Ziya Aydın Koleksiyonu

Fotoğraf 152: 1312/1894 Tarihli Nesih Levha (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 52 : Nesih Levha

Yazı Çeşidi : Nesih

Boyutları : ? cm

Metni : Hadis-i Şerîfler

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde (64 yaşında) yazdığı eserlerindendir. Koyu kahverengi âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih Levha Arapça olarak altı satır nesih yazı yer almaktadır. Nesih hatla *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah anılmaksızın sözü uzatma zira Allah anılmaksızın sözün uzatılması kalplerin katılaşmasına sebeptir* (Tirmizi, 2007, III, s. 2411). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Zikrin en değerlisi "Lâ ilâhe illallâh" tır. Duânın en değerlisi ise "Elhamdilillâh" tır* (İbn Mâce, 2005, I, s. 27). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Müferridler öne geçti, buyurdu. Bunun üzerine sahabeler: Müferridler ne demektir, Yâ Resûlullah? diye sordular. Allah Resulü (a.s.): Rabbîni çokça zikredip, anan erkekler ve kadınlardır, buyurdu* (Müslim, 2013, II, s. 8). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Müminler ölmezler, aksine dar-ı fenadan dar-ı bekaya intikal ederler* (İbnü'l Cevzi, 2008, III, s. 179). *Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: Merhametli olanlara Allah da merhamet eder. Öyleyse yerde olanlara merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin"* (Ebû Dâvûd, 2017, s. 58). Devamında salât u selâm ve ketebe kaydı yazılıdır.

Tezyînâtı : Eser, günümüz sanatkarlarından Müzehhib "Ersan Perçem" tarafından tezhiplenmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, turuncu, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzın altın cetvelleri zencerek demiri ile desenlendirilmiştir. İnce arasuları işlenerek takviye edilen cetvelleri takip eden lacivert zeminli dış pervâz klasik usulde tezyin edilmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l enbiyâi ve'l murselîn"* 1313/1895

Bulunduğu Yer / Kaynak : Sâmi Tokgöz Koleksiyonu

Fotoğraf 153: 1313/1895 Tarihli Nesih Levha (Abdurrahman Depeler Fotoğraf Arşivi, 2021)

6. MEŞK MURAKKAALARI

Kıt'aların bir araya getirilerek hazırlanmış albümlere Murakkaa adı verilir. XVI. yüzyıla kadar, zemine yapıştırılmamış kıt'aların üstten ve alttan birbirine yapıştırılıp tutturulmasıyla oluşan ve tomar (rulo) halinde sarıldıktan sonra, buna bağlanmış bir deri mahfazayla korunan; tomar adıyla tanınan hat eserleri bulunmaktaydı. Bunlar XVI. yüzyıldan sonra yerini Murakkaalara bırakmıştır. En eski örnekleri XV. asır sonlarına ait olan Murakkaanın kitap biçimine göre tercih sebebi, hem yıpranmadan daha uzun yıllar kalabilmesi hem de farklı sanat yapıtlarının değişik devirlere ait bulunsalar bile bir araya toplanmasıyla oluşturulabilir. İçeriğine göre az veya çok sayıdaki kıt'aların bir araya gelmesiyle oluşan Murakkaalar, bazen minyatür ve tezhib albümü olarak yapılmışlarsa da, en çok hat sanatı için kullanılmışlardır. Eski Murakkaalarda hat çeşidi olarak daha çok aklâm-ı sitte ve ta'likte rastlanır (Derman, 2015, s. 33). Yahyâ Hilmî Efendi'nin tespit edebildiğimiz meşk Murakkaalarını tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz.

Eser 53	: Murakkaa
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika‘ (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 29,4 x 20,2 cm
Açıklamalar	: Sülüs-nesih müfredat meşklerini içeren Murakkaa 6 adet kıt’adan oluşmaktadır. Nohudî renkli âharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Bir sülüs iki nesih bir sülüs satır düzenindedir. Son kıt’anın sol alt köşesinde rika’ hattı ile imza kaydı yer alır. Murakkaayı ilginç kılan önemli bir husus son kıt’anın sol koltuğunda yer alan imza kısmının kurşun kalemle yazılmış olmasıdır. Esere dair görüntüler özel bir arşivden temin edildiğinden, Murakkaa hakkında yazı alanı görselleri dışında bilgiye ulaşılamamıştır.
Tezyînâtı	: Temin edilen görselin tezyînâtına dair bilgilendirme yapılamamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *“…el-müznib Yahyâ Hilmî”* 1292/1875
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021

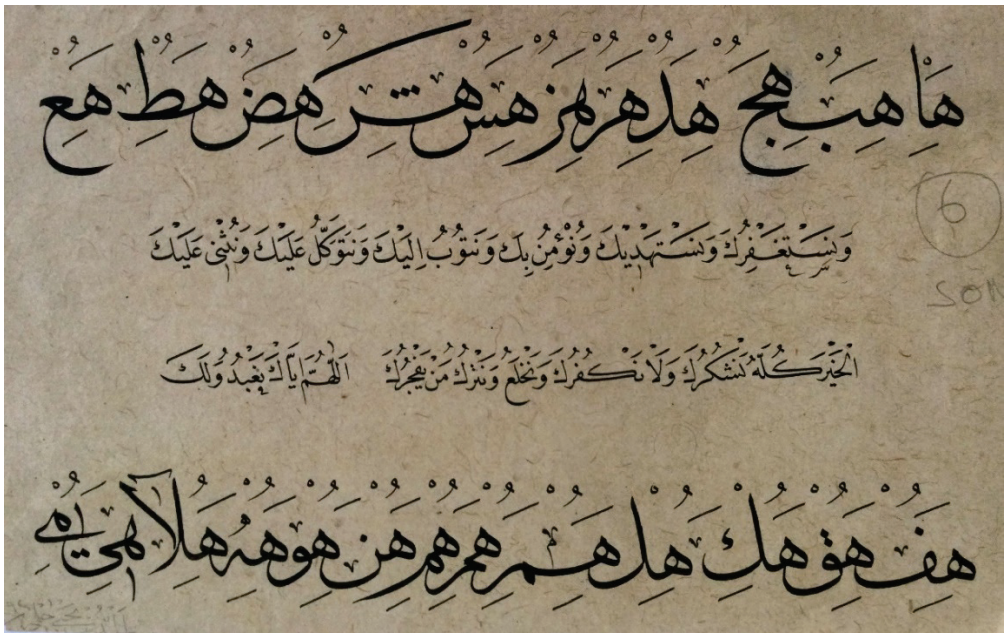

Fotoğraf 154: 1292/1875 Tarihli Meşk Murakka’ından Bir Sayfa (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 54	: Murakkaa
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih, rika‘ (hatt-ı icâze)
Boyutları	: 29,4 x 20,2 cm
Açıklamalar	: Sülüs-nesih mürekkebât meşklerini içeren Murakkaa 2 adet kıt’adan oluşmaktadır. Nohudî renkli âharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Bir sülüs iki nesih bir sülüs satır düzenindedir. Son kıt’anın sol alt köşesinde rika’ hattı ile imza kaydı yer alır. Esere dair görüntüler bir siteden temin edildiğinden Murakkaa hakkında yazı alanı görselleri dışında bilgiye ulaşılamamıştır. Eser, 7 Ekim 2011 tarihinde Christie’s Müzayedesi’nde 5 bin pounda satılmıştır.
Tezyînâtı	: Temin edilen görselin tezyînâtına dair bilgilendirme yapılamamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *“Sevvedehu’l-müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû”* 1299/1881
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Christie’s Müzayedesi, Art & Textiles of The Islamic & Indian Worlds Including Works From The Collection of The Late Simon Digby, 07.10.2011, İngiltere-Londra, Lot No: 2581

Fotoğraf 155: 1299/1881 Tarihli İki Sayfalık Meşk Murakkaası (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

7. HİLYE-İ ŞERÎFELER

Sözlükte "süs, zînet, güzel sıfatlar, güzel yüz" gibi anlamlarına gelen "hilye" adından Hz. Peygamber'in mübarek mahiyetleri, vasıfları ve bunlardan bahseden kitap, hat sanatında ilk defa Hafız Osman tarafından düzenlendiği bilinen, çoğunluğu Hz. Ali'den rivâyet edilmiş hilye metinlerinin yazıldığı levha olarak bilinir. Hilye-i Şerîfeler hüsn-i hatta en fazla yazılıp işlenmiş konulardandır. Hafız Osman

Efendi'den bu yana hat üstâdları arasında hilye-i şerîfe yazmak bir gelenek haline gelmiş, meşhur hattatlar sanat yeteneklerini Hz. Peygamber'e duydukları sevgi ve özlemlerini hilye yazarak gidermişlerdir. Hilye kompozisyonunda çoğunlukla Besmele kısmının yazıldığı baş makam, Hz. Peygamber'in mübarek niteliklerinin yazıldığı beyzi veya dairevî vb. göbek kısmı, göbek çevresinde dört halifenin veya Hz. Peygamber'in, aşere-i mübeşşerenin isimleri, Hz. Peygamber ile alakalı âyetlerden biri (el-Enbiyâ 21/107; el-Ka-lem 68/4; el-Feth 48/28-29) ve hilye metninin devamı ve ketebe bölümünün yazıldığı etek kısmı yer alır (Serin, 2003, s. 38; Uzun, 1998, s. 44-47).

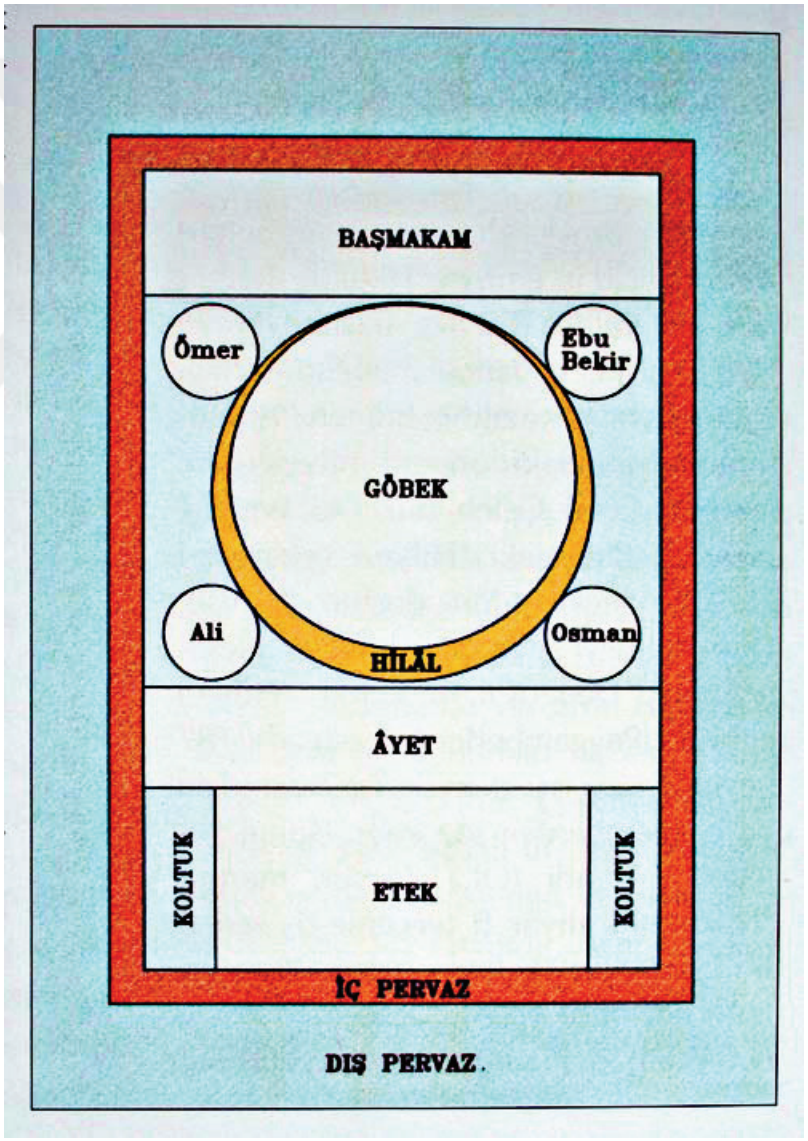

Fotoğraf 156: Klasik Hilye-i Şerif Formu (M. Şinasi Acar Fotoğraf Arşivi, 2021)

Hz. Ali'nin rivayeti olarak en fazla yazıla gelen metnin tertip şekline göre tercümesi şöyledir: *"Hz. Ali (Allah ondan razı olsun), Hz. Peygamber'i (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) vasfettiği zaman şöyle buyurdu: Hz. Peygamber'in boyu ne çok kısa ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvırcık kısa ne de düz uzun saçlıydı; saçı, kıvırcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri, kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avucu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında 'nübüvvet mührü' vardı. Bu, onun sonuncu peygamber oluşunun nişânesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, onun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise onu her şeyden çok severlerdi. Onun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: 'Ben gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra, Resûlullah gibi birisini görmedim...' demek sûretiyle onu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun. (Hattatın imzası ve yazıldığı tarih)"* (Derman, 2001, s. 35-36).

Yahyâ Hilmî Efendi de çok fazla hilye yazan hattatlarımızdandır. Tespit edebildiğimiz hilyelerin tamamı sülüs-nesih, muhakkak-sülüs-nesih yazılarla yazılmıştır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin tespit edebildiğimiz hilye-i şerîfelerini tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz.

Eser 55	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: ? cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin sanat hayatının evâsıt sayılabilecek bir döneminde (32 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Hz. Ali'nin (r.a.) rivâyeti olan hilye metni, klasik hilye formunda yazılmıştır. Baş makamın sağında ve solunda Mekke ve Medine'yi tasvir eden minyatürler yer almaktadır. Nohudî âharlı kâğıda is

mürekkebi ile yazılmıştır. Muhakkak Besmele ile dokuz satırlı göbek kısmını takip eden sülüs satırda, klasik formdaki bütün hilyelerde bulunan, *"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik"* meâlindeki Enbiyâ Sûresi'nin 107. âyeti yazılıdır. Göbek kısmının etrafında yer alan halife adlarının beyzî formda çerçevelendiği görülmektedir. Beş satırlı etek kısmında ise metin dördüncü satırda bitmiştir. Son satırı ketebe kaydı oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Klasik tezhib anlayışından uzaklaşılan dönemin ve dolayısıyla batı usûlü anlayışın hâkim olduğu rokoko tarzı bezeme gözlenmektedir. Buketler, kıvrımlı dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Baş makam, göbek kısmı hilâlî, halife adları çevresi, âyet ve etek kısımları yaprak ve bitkisel motiflerle çevrelenmiştir. Halife adları, birbirini takip eden beyaz ve lacivert renkli yapraklarla merkeze doğru bakan beyzî form içine alınmıştır. Göbek ve etek kısmı altın beyne's-sütûrludur ve iğne perdâhtı ile parlaklık arttırılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, turuncu, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâza koyu yeşil zemin üzerine s kıvrımlı altın yapraklarla arasuyu işlenmiştir. Dış pervâzda bordo rengi olan zemini altın buketler ve s kıvrımlı yapraklarla süslenmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-enbiyâi ve'l-murselîn"* 1281/1865

Bulunduğu Yer / Kaynak : Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 157: 1281/1865 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 56	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih
Boyutları	: 50 x 85 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (36 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Ölçüleri itibarıyla orta boy

hilyeler grubuna girmekte olan eserin, tabiî olarak sülüs yazıları da celî yani asıl kaleminden daha büyük ölçüdeki kalem ile yazılmıştır. Ebu Hüreyre (r.a.)'dan naklen, Hz. Ali'nin (r.a.) rivâyeti olan hilye metni, klasik hilye formlarından farklı olarak Hz. Peygamber'in fiziksel özellikleri, karakteri, ahlaki nitelikleri, hal ve tavırlarının anlatıldığı metin detaylı olarak yazılmıştır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Celî sülüs Besmele ile on dokuz satırlı göbek kısmını takip eden celî sülüs satırda, kelime-i tevhid yazılıdır. Göbek kısmının etrafında yer alan dairesel formda ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) isimlerinden olan, Muhammed, Ahmed, Hamid ve Mahmud adları yazılıdır. Dokuz satırlı etek kısmında, hilye metni sekizinci satırda bitmiştir. Kalan bir satır imza içeriğini oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Klasik ve rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerindeki açık sarı altın çiçekler ve yapraklarla adeta çiçekli bir kumaş görünümündedir. Baş makam, göbek kısmı hilâli ve koltuklar dahil olmak üzere yazı çevresindeki tüm boşluklar altın zeminlidir ve zemin üzerinde altın ve yeşilin ağırlıklı olduğu kıvrımlı yapraklarla çiçekler dikkat çekmektedir. Göbek kısmı hilâli, pâftalara ayrılmış yaprak ve bitkisel motiflerle işlenmiştir. Hz. Peygamber'in isimleri, birbirini takip eden altın ve yeşil renkli yapraklarla merkeze doğru bakan dairesel formu içine alınmıştır. Etek kısmına ilaveten, baş makam bölümününde de tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın

	cetveller arasında kırmızı zemin üzerinde zikzaklı yapraklar işlenerek çerçevelenmiştir. Dış pervâz siyah zemin üzerine beyaz renkli sarmallar ve altınlı çiçek buketleriyle tezyin edilmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr el-muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr . Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu. Ve Rahima'llahu Teâlâ men nezara hattahu ve afa kusûrahu"* 1285/1869
Bulunduğu Yer / Kaynak	: TSMK, Env. nr. : GY, 1244-1

Fotoğraf 158: 1285/1869 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye (TSMK, GY, 1244-1)

Eser 57	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 40 x 60 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (36 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Klasik formlu ve orta boydadır. Klasik usûldeki bezemesinin yazı ile bütünlük arzeden görünümü, eserin zerafetini arttırır mahiyettedir. Hilyenin, tabiî olarak muhakkak yazısı celî yani asıl kaleminden daha büyük ölçüdeki kalem ile yazılmıştır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Kalan bir satır imza içeriğini oluşturmaktadır. Hilye, 2013 yılında Berlin Eyalet Kütüphânesi'ne bağışlanmıştır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik tezhib özelliği taşımaktadır. Göbek kısmı dairesi, halife adları çevresi ve koltuk kısımları lacivert zemin üzerine altın ile, rûmî, penç ve bitkisel motifler işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Baş makam, göbek, dört halife adları, âyet ve etek kısımları altın beyne's-sütûrludur ve iğne perdâhtı ile parlaklık arttırılmıştır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, bordo, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzda bordo zemin üzerine altın kıvrımlı yapraklar dikkat çekmektedir. Dış pervâzda lacivert zemin üzerine hatâyîlerle süslüdür. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l-mürselin"* 1285/1869
Bulunduğu Yer / Kaynak	: BEK, Env. nr. : 6543-18

Fotoğraf 159: 1285/1869 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (BEK, 6543-18)

Eser 58	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih
Boyutları	: 48 x 84 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (38 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Hilye metni nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Hilyenin, Besmele oku içine hilye tasarımlarında gelenek olmayan ve oval çerçeve içine nesih hatla Arapça olarak üç satır halinde Hz. Ali (r.a.)'dan rivâyetle; "*Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Allah, benden sonra hilyemi gören veya ona beni özlediği için bakan kimseye ateşi yasaklar, o kimse Cehennem ateşinden emin olur; hesap gününde çıplak hesaba çekilmez,' Hz. Peygamber doğru söyledi" hadis-i şerîfi yer alır* (İbn Abdulber, 1994: 1102). Dokuz satırlı etek kısmında, hilye metni sekizinci satırda bitmiştir. Kalan bir satır imza içeriğini oluşturmaktadır. Eser 2002 yılında Sakıp Sabancı özel koleksiyonundan SSM'ye bağışlanmıştır (Anadol, 2012, s. 318).
Tezyînâtı	: Devrin klasiğinden uzak batı tarzı bitkisel motiflerle bezeme anlayışıyla süslenmiş olan hilyede tezhipsiz alan neredeyse yok gibidir. Hilyede yazı alanları dışında kalan boşluklar, âharlı zemine yeşil, açık kestane rengi dar ve uzun yapraklarla, iri mavi çiçekler ve tomurcuklarla süslüdür. Yazı alanlarının içi sıvama altınla çevrelenmiştir. Duraklar altınla işlenmiş olup şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, çivit mavisi, siyah ve beyaz gibi renkler kullanılmıştır. Dış pervâzında çivit mavisi zemine beyaz bantlar ve altınlı rozet çiçekler yer alır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr el-muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l kadîr. Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu ve Rahima'llahu Teâlâ men nezara hattahu ve afa kusûrahu"* 1288/1871

Bulunduğu Yer / Kaynak : SSM, Env. nr. : 140-0085

Fotoğraf 160: 1288/1871 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye (SSM, nr. 140-0085)

Eser 59	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 35 x 50 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde (39 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Klasik hilye formunda olan ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin rivayeti üzerine dış görünüşünü anlatan metin yer almaktadır. Orta boya yakın ölçekte bir hilyedir. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Üç satırlı etek kısmında, hilye metni ikinci satırda bitmiştir. Kalan bir satır imza içeriğini oluşturmaktadır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin muhakkak, sülüs ve nesih hatlarındaki mâharet ve ustalığına delil teşkil eden, nadir bulunur, koleksiyonluk bir eseridir.
Tezyînâtı	: Hilye, batı usûlü anlayışın hâkim olduğu rokoko tarzı bezeme gözlenmektedir. Baş makam, göbek kısmı hilâli, halife adları çevresi, âyet ve etek kısımları yaprak ve bitkisel motiflerle çevrelenmiştir. Halife adları, birbirini takip eden yeşil renkli yapraklarla merkeze doğru bakan dairesel formu içine alınmıştır. Göbek ve etek kısmı altın beyne's-sütûr bezemelidir. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, mavi, turuncu, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Cetvelleri altınla çekilmiş olup iç pervâza turuncu zemin üzerine s kıvrımlı altın yapraklarla arasuyu işlenmiştir. Turuncu renk zeminli dış pervâzda da, altının kullanıldığı bitkisel karakterli motiflerin geçişli bir biçimde bir arada olduğu bir kompozisyon uygulanmıştır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr el-muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğufira lehu"* 1289/1872

Bulunduğu Yer / Kaynak : Albayrak Hat Koleksiyonu

Fotoğraf 161: 1289/1872 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 60 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : 60 x 90 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (50 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Hz. Ali'nin (r.a.) rivâyeti olan hilye metni, klasik hilye formlarından farklı olarak Hz. Peygamber'in fiziksel özellikleri, karakteri, ahlaki nitelikleri, hal ve tavırlarının anlatıldığı metin detaylı olarak yazılmıştır. Ölçüleri itibarıyla büyük boy hilyeler grubuna girmekte olan hilyenin, tabiî olarak yazıları da celî yani asıl kaleminden daha büyük ölçüdeki kalem ile yazılmıştır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Muhakkak Besmele ile on sekiz satırlı göbek kısmını takip eden celî sülüs satır, on bir satırlı etek kısmında, hilye metni on birinci satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Barok ve Rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, bordo zemin üzerindeki sarı ve açık sarı altın çiçekler ve yapraklarla tezhiplenmiştir. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Hilâl tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın ve siyah cetveller çevrelemiştir. Lacivert zeminli dış pervâzda sarmal ve tekrarlı biçimde dönen kurdelelerin

aralarında basitçe yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-abdu'l müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1300/1883

Bulunduğu Yer / Kaynak : Erdoğan Demirören Koleksiyonu

Fotoğraf 162: 1300/1883 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 61 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : ? cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (50 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Ölçüleri itibarıyla büyük boy hilyeler grubuna girmekte olan hilyenin, tabiî olarak yazıları da celî yani asıl kaleminden daha büyük ölçüdeki kalem ile yazılmıştır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Muhakkak Besmele ile yirmi bir satırlı göbek kısmını takip eden celî sülüs satırda, *"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik"* meâlindeki Enbiyâ Sûresi'nin 107. âyeti yazılıdır. Dokuz satırlı etek kısmında, hilye metni sekizinci satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Barok ve Rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, somon renkli zemin üzerindeki sarı, açık sarı altın ve lacivert çiçekler ve yapraklarla tezhiplenmiştir. Baş makam, göbek çevresi, âyet ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Hilâl ve Hz. Peygamber isimleri tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Göbek kısmında bazı duraklar sıra dışı bir biçimde ay-yıldız motiflidir. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın ve lacivert cetveller çevrelemiştir. Siyah zeminli dış pervâzda sarmal ve tekrarlı biçimde dönen kurdelelerin aralarında basitçe

yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîru'l muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l enbiyâi ve'l-murselîn"* 1300/1883

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hususi Koleksiyon

Fotoğraf 163: 1300/1883 Tarihli Sülüs-Nesih Hilye (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 62 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : 40 x 55 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (51 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Müzehhib imzası bulunmayan hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, penchâne, şeşhâne, mücevher (geçme) ve helezonik süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, nohudî ve altın cetveller çevrelemiştir. Lacivert zeminli dış pervâzda sarmal ve tekrarlı biçimde dönen kurdelelerin aralarında basitçe yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-abdu'l müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1301/1883

Bulunduğu Yer / Kaynak : Yıldız Holding Koleksiyonu

Fotoğraf 164: 1301/1883 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 63 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : ? cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (52 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Altı satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son iki satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Müzehhibi belli değildir. Özenli ve rokoko tarzı bir bezeme gözlenmektedir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı ve açık sarı altın renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek içi, âyet, koltuk kısımları kıvrım dallar ve yarı üsluplaştırılmış çiçek desenleriyle bezenmiştir. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın cetvellerle çevrelenen iç pervâzın arasuyu açık mavi zemin üzerine altın buketlerin beraberindeki s kıvrımlı yaprak desenler işlenmiştir. Dış pervâz siyah zemin üzerine beyaz renkli sarmallar ve altınlı çiçek buketleriyle tezyin edilmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr el-muhtâc ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu lehu veli vâlideyhi ve limen nezara fîhi. Sene isna ve selâse miete ba'de'l elf..."* 1302/1884

Bulunduğu Yer / Kaynak : Nur Muhammed Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 165: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Nur Muhammed Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 64	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 59 x 88 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (52 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır. Altın renkli, gâyet görkemli ve oymalı ahşap bir çerçeve içerisinde muhâfaza edilmektedir
Tezyînâtı	: Müzehhibi belli değildir. Klasik, barok ve rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, lacivert zemin üzerine daha çok sarı ve açık sarı altın renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam ve âyet kısımları kıvrım dallar ve yarı üsluplaştırılmış çiçek desenleriyle bezenmiştir. Göbek ve halife adlarının yazılı olduğu kısımları çevreleyen hilâller, merkezden uçlara doğru sıralı biçimde küçülerek devam eden lacivert zemin üzerine rûmî motifleriyle belirginleştirilmiştir. Etek kısmına ilaveten, baş makam bölümününde de tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne, şeşhane ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın cetvellerle çevrelenen iç pervâzın arasuyu açık mavi zemin üzerine yaprak desenler işlenmiştir. Dış pervâz siyah zemin üzerine altınlı barok tarzı desenlerle tezyin edilmiştir.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-abdu'l müznib Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1302/1884

Bulunduğu Yer / Kaynak : Hasan Yeşilkaya Koleksiyonu

Fotoğraf 166: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 65	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 38 x 54 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (52 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Müzehhib imzası bulunmayan hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, kırmızı zemin üzerine birbirini takip eden altın yapraklarla süslenmiştir. Siyah zeminli dış pervâzda altının kullanıldığı bitkisel karakterli motiflerin geçişli bir biçimde bir arada olduğu bir kompozisyon uygulanmıştır.
İmzası ve tarihi	: "*Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l-murselîn*" 1302/1884
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Artam Antik A.Ş., 125. Müzayede, 19.11.1989, İstanbul, Lot No: 112

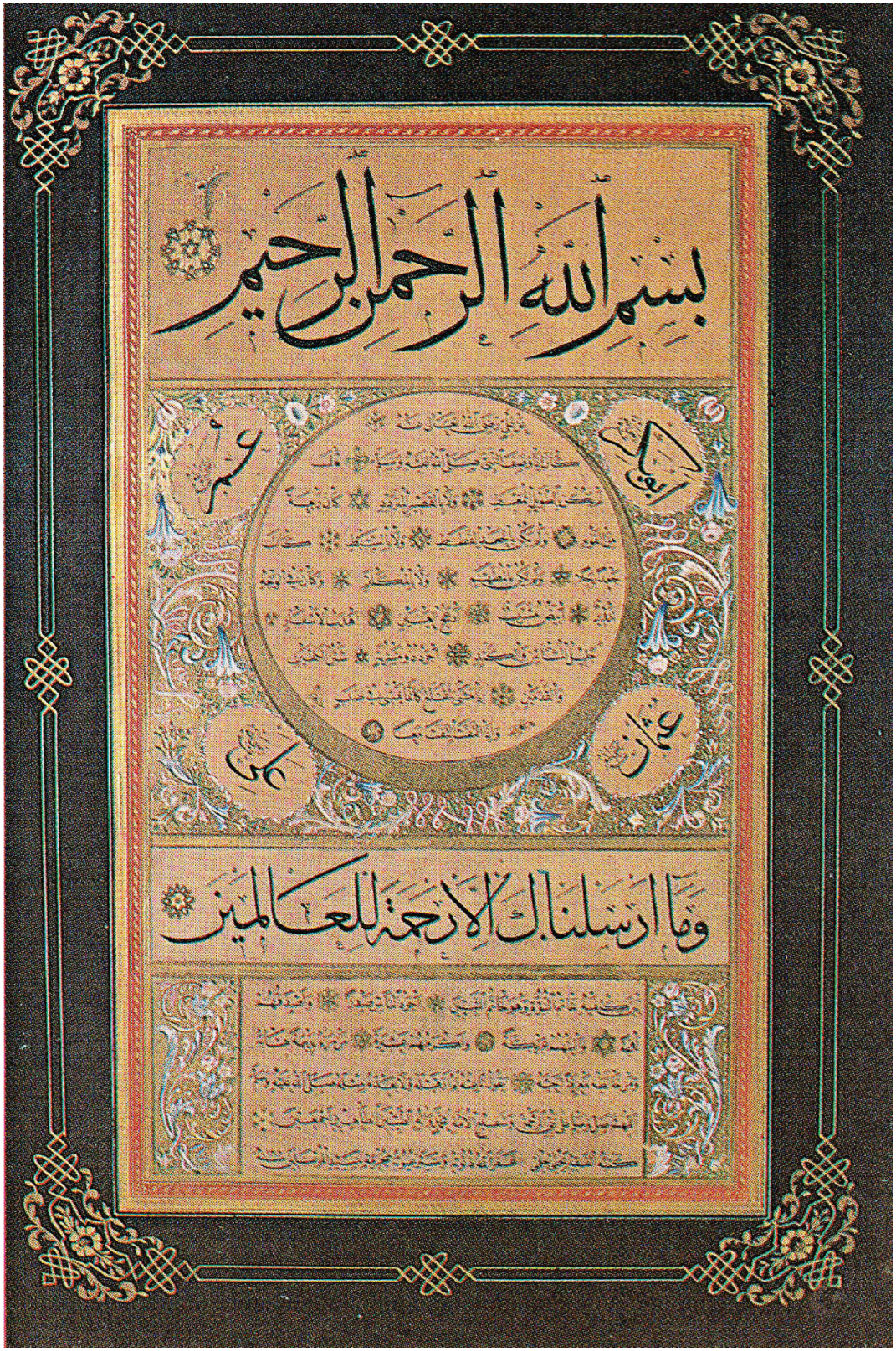

Fotoğraf 167: 1302/1884 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 66	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 51 x 35 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (53 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Müzehhib imzası bulunmayan hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, kırmızı zemin üzerine birbirini takip eden altın yapraklarla süslenmiştir. Siyah zeminli dış pervâzda sarmal ve tekrarlı biçimde dönen kurdelelerin aralarında basitçe yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır.
İmzası ve tarihi	: "*Ketebehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l-murselîn*" 1303/1885
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Artam Antik A.Ş., 167. Müzayede, 16.04.1995, İstanbul, Lot No: 119

Fotoğraf 168: 1303/1885 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 67	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 39 x 58 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (53 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik ve rokoko tezhib özelliği taşımaktadır. Baş makam, halife adları çevresi ve koltuk kısımları altın zemin üzerine rûmî, hatâyî ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Etek kısmına ilaveten, baş makam ve âyet bölümlerinde de tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın cetveller arasında kırmızı renk zemin üzerinde üç iplik rûmî işlenerek çerçevelenmiştir. Dış pervâzı koyu yeşil zemin üzerine altın stilize rokoko tarzı bitkisel motiflerle çevrilidir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1303/1885
Bulunduğu Yer / Kaynak	: FDKSE, Env. no. : 533-2000

Fotoğraf 169: 1303/1885 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 68	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 50 x 70 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (60 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik ve rokoko tezhib özelliği taşımaktadır. Baş makam, halife adları çevresi ve koltuk kısımları lacivert zemin üzerine altın ile, rûmî, hatâyî ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzda açık mavi zemin üzerine birbirini takip eden altın kıvrımlı geometrik şekiller dikkat çekmektedir. Dış pervâzı açık kahverengi zemin üzerine altın ve gümüş stilize bitkisel motiflerle çevrilidir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-abdu'l fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1311/1893
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 170: 1311/1893 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 69 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : ? cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (62 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Rokoko tarzda bezenmiştir. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Dört satırlı etek kısmında, hilye metni üçüncü satırda bitmiştir. Arapça olarak üç satır halinde Hz. Ali (r.a.)'dan rivâyetle; *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Allah, benden sonra hilyemi gören veya ona beni özlediği için bakan kimseye ateşi yasaklar, o kimse Cehennem ateşinden emin olur; hesap gününde çıplak hesaba çekilmez"* hadis-i şerîfi yer alır (İbn Abdulber, 1994: 1102). Devamında salât u selâm yazılıdır. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, altın ve kırmızı renkle çevrelenmiştir. Lacivert zeminli dış pervâzda da, altının kullanıldığı bitkisel karakterli motiflerin geçişli bir biçimde bir arada olduğu bir kompozisyon uygulanmıştır. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1313/1895

Bulunduğu Yer / Kaynak : Artam Antik A.Ş., 127. Müzayede, 21.01.1990, İstanbul, Lot No: 130

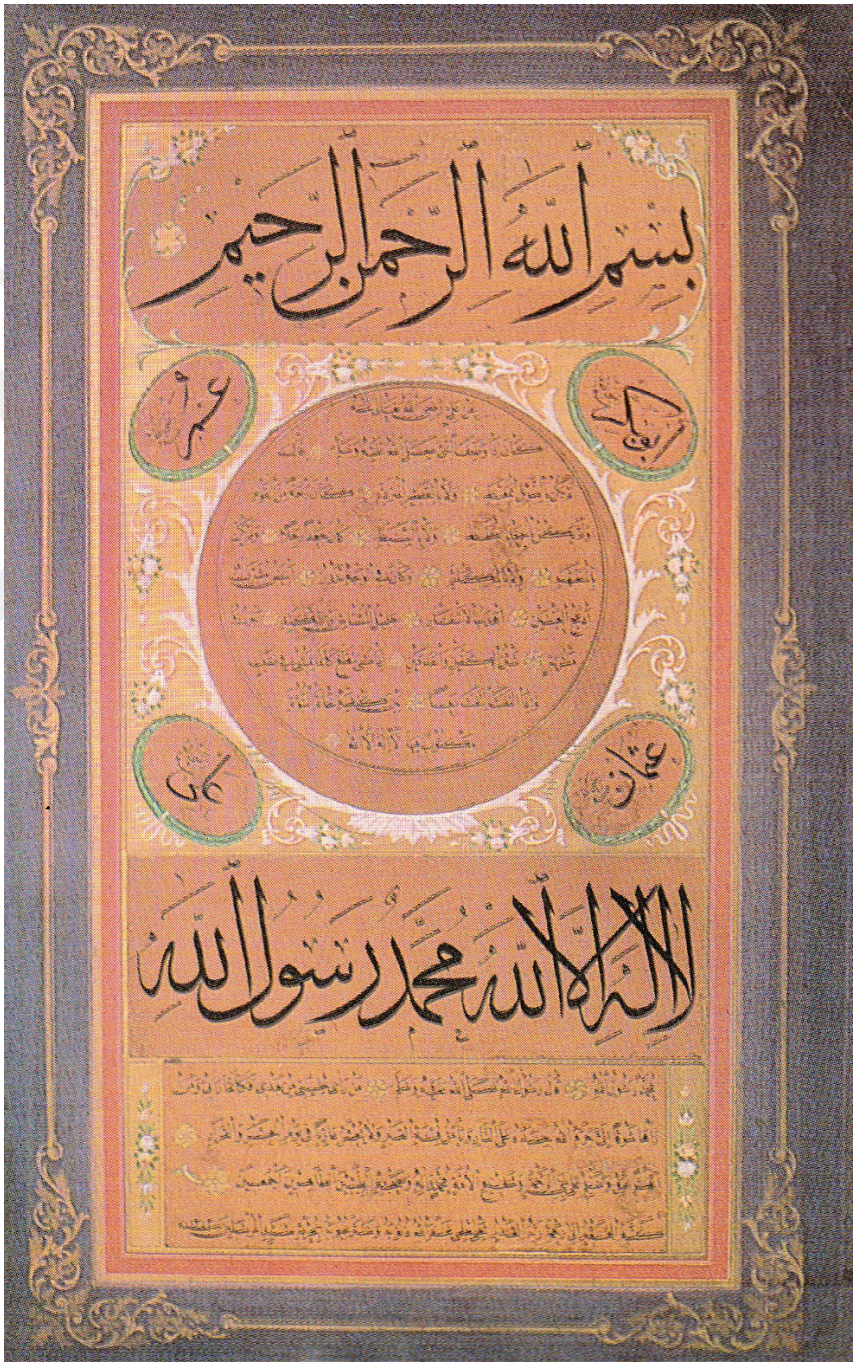

Fotoğraf 171: 1313/1895 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 70 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih, rika'

Boyutları : ? cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (64 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Rokoko tarzda ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Dört satırlı etek kısmında, hilye metni üçüncü satırda bitmiştir. Arapça olarak üç satır halinde Hz. Ali (r.a.)'dan rivâyetle; *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Allah, benden sonra hilyemi gören veya ona beni özlediği için bakan kimseye ateşi yasaklar, o kimse Cehennem ateşinden emin olur; hesap gününde çıplak hesaba çekilmez"* hadis-i şerîfi yer alır (İbn Abdulber, 1994: 1102). Devamında salât u selâm yazılıdır. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, altın zemin üzerine birbirini takip eden bitkisel motiflerle bezelidir. Elde edilen mevcut görselin dış pervâz kısmı yer almadığından yorum yapılamamaktadır. Müzehhib imzası etek kısmının altında rika' hatla *"Zehhebehû el-fakîr Osman Yumni 1315"* (1897) yazılıdır.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1315/1897

Bulunduğu Yer / Kaynak : İsmail Orman Fotoğraf Arşivi, 2021

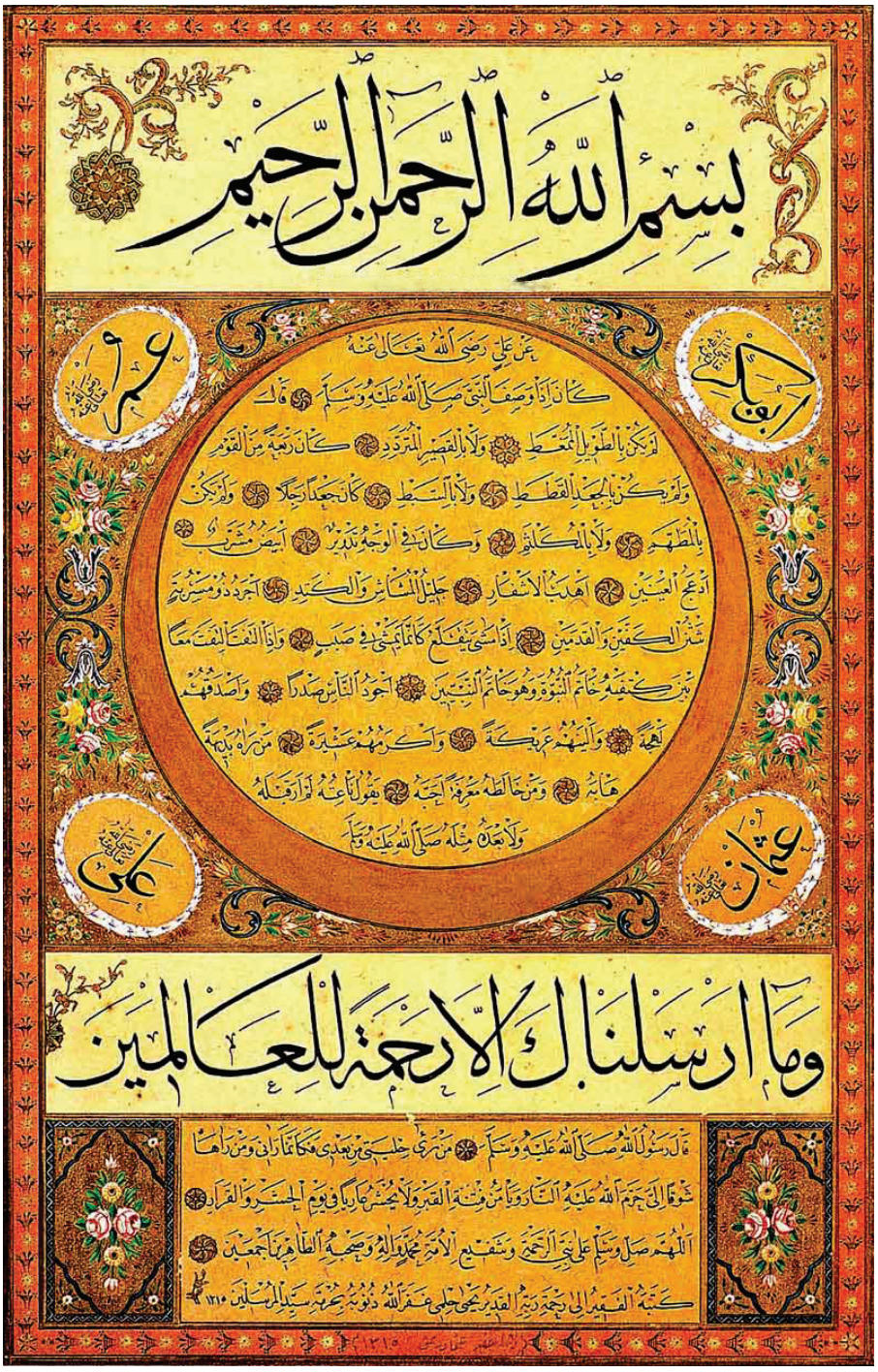

Fotoğraf 172: 1315/1897 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (İsmail Orman Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 71 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih

Boyutları : 55 x 80 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (64 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni üçüncü satırda bitmiştir. Arapça olarak üç satır halinde Hz. Ali (r.a.)'dan rivâyetle; *"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Allah, benden sonra hilyemi gören veya ona beni özlediği için bakan kimseye ateşi yasaklar, o kimse Cehennem ateşinden emin olur; hesap gününde çıplak hesaba çekilmez"* hadis-i şerîfi yer alır (İbn Abdulber, 1994: 1102). Devamında salât u selâm yazılıdır. Son iki satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Müzehhibi belli değildir. Klasik, barok ve rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, lacivert zemin üzerine daha çok altın, siyah ve açık mavi renklerin hâkim olduğu rûmî, penç ve bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam kısımları kıvrım dallar ve yarı üsluplaştırılmış çiçek desenleriyle bezenmiştir. Göbek ve halife adlarının yazılı olduğu kısımları çevreleyen hilâller, merkezden uçlara doğru sıralı biçimde küçülerek devam eden altın zemin üzerine rûmî ve bitkisel motifleriyle belirginleştirilmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın cetvellerle çevrelenen iç pervâzın arasuyu nohudî renkli zemin üzerine altın üç iplik rûmî desenler işlenmiştir. Dış pervâz

siyah zemin üzerine altınlı barok tarzı desenlerle tezyin edilmiştir.

İmzası ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ila rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn. Sene hamse aşera ve selâse ve miete ba'de'l elf..."* 1315/1897

Bulunduğu Yer / Kaynak : Zeki Cemal Özen Koleksiyonu

Fotoğraf 173: 1315/1897 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 72 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih, rika'

Boyutları : 45 x 63 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (65 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Muhakkak Besmelesi, dört halife isimleri, göbek kısmı ve âyet kısmı Yahyâ Hilmî Efendi'ye aittir (1316/1898). Etek kısmı ise Hasan Rızâ ketebeli olup hacla ilgili hadis-i şerîfler *"En Hayırlı meclis geniş olan meclistir* (Buhârî, 2015, I, s. 328). *Ey Eba Hüreyre, Allah size haccı farz kılmıştır, hac yapınız. En hayırlı en eftal olan hac makbul olandır"* (Müslim, 2013, I, s. 412) anlamındaki hadisler yazılıdır. Eser, 6 Aralık 2015 tarihinde Artam Antik A.Ş. Müzayedesi'nde satılmıştır.

Tezyînâtı : Hilye rokoko tarzında tezhiblidir. Yazı alanlarında yer alan boşlukların bezemesi, altın zemin üzerine daha çok sarı, beyaz ve yeşil renklerin hâkim olduğu bitkisel motifler bulunmaktadır. Baş makam, göbek çevresi ve koltuk kısmındaki buketler, kıvrım dallar, yarı üsluplaştırılmış çiçekler ana desenleri oluşturmaktadır. Göbek hilâli tezhibsizdir ve sıvama altındır. Etek kısmına ilaveten, baş makam bölümününde de rokoko tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. İç pervâzı, açık mavi zemin üzerine birbirini takip eden üç iplik rûmî motiflerle bezelidir. Siyah zeminli dış pervâzda da, altının kullanıldığı bitkisel karakterli motiflerin geçişli bir biçimde bir arada olduğu bir kompozisyon uygulanmıştır.

Altta, dar pervâzın dışındaki altın zeminli kartuş içinde, *"Zehhebehu Osman Yümni 1316"* (1898) yazılıdır.

İmzası ve tarihi : *"Harrerehu el-Hâcc es- Seyyid Hasan Rıza, ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyûbehu âmîn"* 1330/1911

Bulunduğu Yer / Kaynak : Artam Antik A.Ş., 289. Müzayede, 06.12.2015, İstanbul, Lot No: 35

Fotoğraf 174: 1316/1898 Tarihli Baş Makam'dan Âyet'e Kadar Olan Kısım Yahyâ Hilmî Efendi, 1330/1911 Tarihli Etek Kısmı İse Hasan Rızâ Efendi Tarafından Yazılan Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 73	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 41 x 56 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (66 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik ve rokoko tezhib özelliği taşımaktadır. Baş makam, halife adları çevresi ve koltuk kısımları lacivert zemin üzerine altın ile, rûmî, hatâyî ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Etek kısmına ilaveten, baş makam ve âyet bölümlerinde de tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, kahverengi ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın cetveller arasında nohudî renkli zemin üzerinde zikzaklı yapraklar işlenerek çerçevelenmiştir. Dış pervâzı kahverengi zemin üzerine altın stilize bitkisel motiflerle çevrilidir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû bi hürmeti seyyidi'l-murselîn"* 1317/1899
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Yıldız Holding Koleksiyonu

Fotoğraf 175: 1317/1899 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 74 : Hilye-i Şerîfe

Yazı Çeşidi : Muhakkak, sülüs, nesih, rika'

Boyutları : 38,8 x 52,5 cm

Açıklamalar : Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (69 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.

Tezyînâtı : Klasik ve rokoko karışımı bir bezeme uygulaması örneğidir. Baş makam, göbek çevresi, âyet ve koltuk kısımları altın ve mavi zeminli yarım kartuşlar üzerine rûmî, hatâyî ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire kestane tonda boyanmıştır. Etek bölümünün koltukları altın zemin üzerine beyaz çiçek dizileriyle süslenmiştir. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, kahverengi, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzı, altın ve somon renkli cetveller çevrelemiştir. Siyah zeminli dış pervâzın köşeleri ve uzun kenarı sarı ve kestane rengi tonunda altınla boyalı sarmal rûmîlerle bezelidir. Müzehhib imzası etek kısmının altında rika' hatla *"Zehhebehû el-fakîr Osman Yumni 1319"* (1902) yazılıdır.

İmza ve tarihi : *"Ketebehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğafera'l-lâhu zünûbehû bihürmeti seyyidi'l-mürselîn"* 1319/1902

Bulunduğu Yer / Kaynak : SHM, Env. nr. 15611-Y.204

Fotoğraf 176: 1319/1902 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (SHM, Y, 204-15611)

Eser 75	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 41 x 58 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (72 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohûdî tonda âharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Beş satırlı etek kısmında, hilye metni dördüncü satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır. Eser, 14 Nisan 2013 tarihinde Artam Antik A.Ş. Müzayedesi'nde satılmıştır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik ve rokoko tezhib özelliği taşımaktadır. Baş makam, halife adları çevresi, âyet ve koltuk kısımları altın zemin üzerine rûmî, penç ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzda altın cetveller arasında açık mavi zemin üzerine birbirini takip eden zikzaklı yapraklar işlenerek çerçevelenmiştir. Dış pervâzı lacivert zemin üzerine altınla s ve c kıvrımlı barok-rokoko tarzı üslupla tezyin edilmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî ğafera'l-lâhu zünûbehû bihürmeti seyyidi'l-mürselîn"* 1323/1905
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Artam Antik A.Ş., 277. Müzayede, 14.04.2013, İstanbul, Lot No: 100

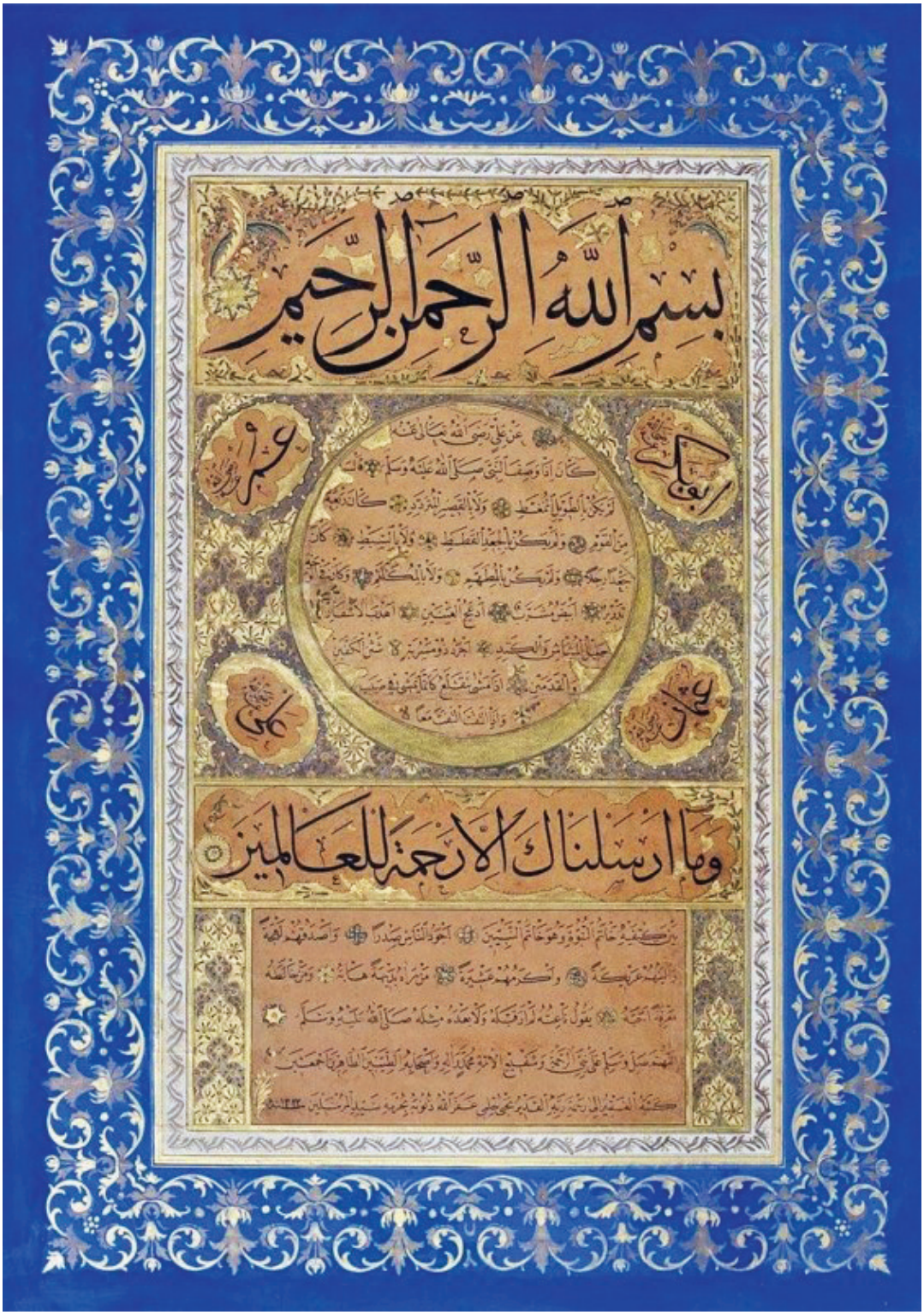

Fotoğraf 177: 1323/1905 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Artam Antik A.Ş. Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 76	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih, rika’
Boyutları	: 38 x 61 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi’nin evâhir döneminde sayılabilecek bir döneminde (73 yaşında) yazdığı hilyelerindendir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohûdî tonda âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Altı satırlı etek kısmında, hilye metni beşinci satırda bitmiştir. Son satırın devamını imza içeriği oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Eserin yazı bölgesi 19. yüzyıl klasik ve rokoko tezhib özelliği taşımaktadır. Baş makam, halife adları çevresi, âyet ve koltuk kısımları altın zemin üzerine, hatâyî ve çiçek motifleri işlenerek bezenmiştir. Göbek kısmındaki daire sıvama altınlıdır. Etek kısmına ilaveten, baş makam bölümününde de tezhipli koltuklar yer almaktadır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Altın, kırmızı, yeşil, lacivert, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. İç pervâzda altın zemin üzerine birbirini takip eden altın kıvrımlı yapraklar dikkat çekmektedir. Dış pervâzı lacivert zemin üzerine altın stilize bitkisel motiflerle çevrilidir. Hilye’nin müzehhibi Bahâeddîn Tokatlıoğlu’dur.
İmzası ve tarihi	: *“Ketebehu’l-fakîr el-muhtâc ila rahmeti rabbîhi’l-kadîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû”* 1324/1906
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Demet-Cengiz Çetindoğan Koleksiyonu

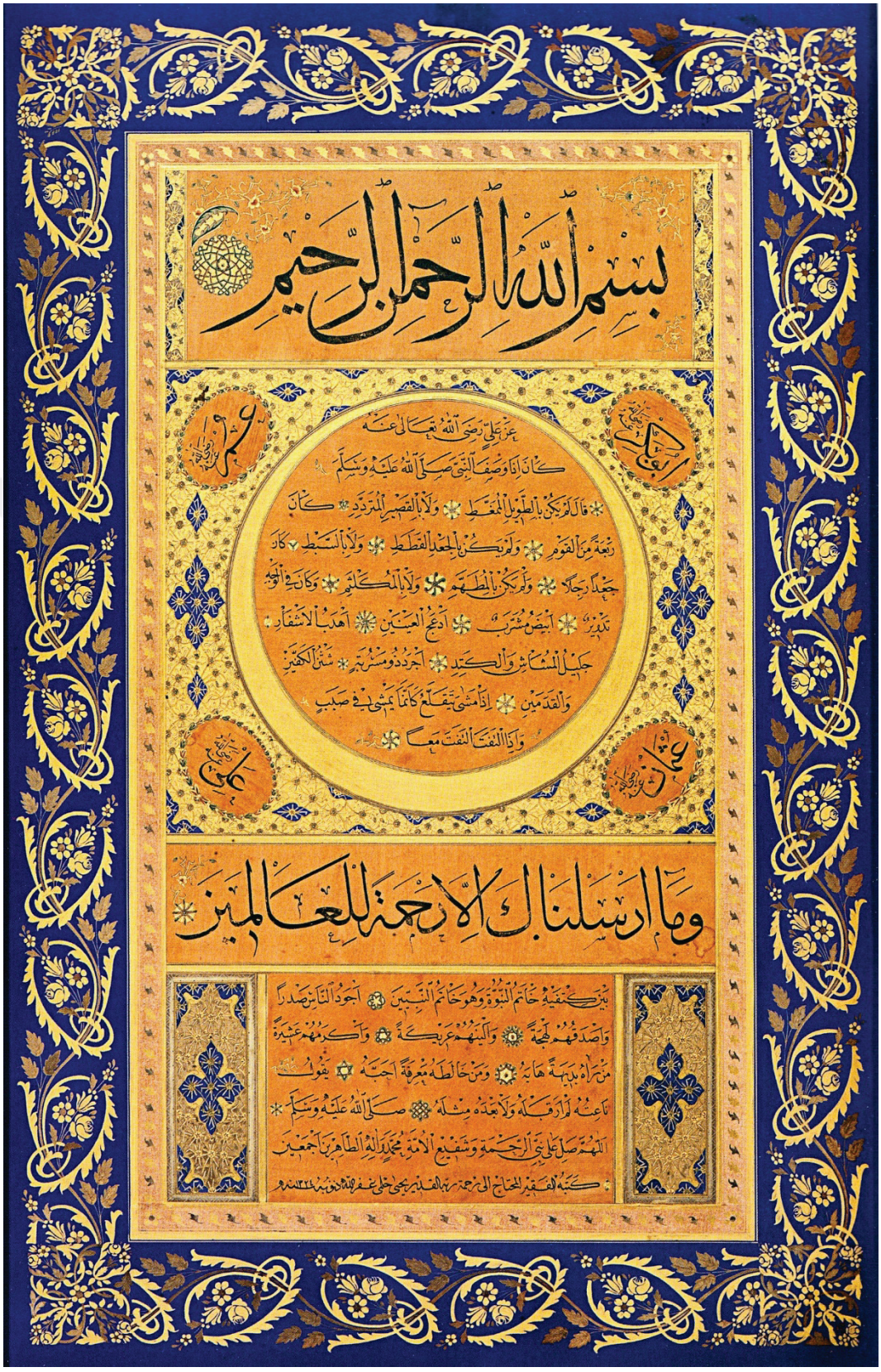

Fotoğraf 178: 1324/1906 Tarihli Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Faruk Taşkale Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 77	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Sülüs, nesih
Boyutları	: 38 x 50 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde sayılabilecek bir döneminde yazdığı tahmin edilmektedir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Üç satırlı etek kısmında, hilye metni ikinci satırda bitmiştir. Kalan bir satır imza içeriğini oluşturmaktadır.
Tezyînâtı	: Hilye, batı usûlü anlayışın hâkim olduğu rokoko tarzı bezeme gözlenmektedir. Baş makam, göbek kısmı hilâli, halife adları çevresi, âyet ve etek kısımları açık mavi zemin üzerine yaprak ve bitkisel motifler kullanılarak Türk rokokosu tarzında zer-endûd tekniği ile bezenmiştir. Halife adları, birbirini takip eden yeşil renkli yapraklarla merkeze doğru bakan dairesel formu içine alınmıştır. Göbek ve etek kısmı altın beyne's-sütûr bezemelidir. Altın bölgeler iğne perdâhlıdır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup seberk, pençhâne, şeşhâne ve mücevher (geçme) süslemeler kullanılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil, mavi, turuncu, beyaz ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Altın cetvelli ve satır araları beyne's-sütûr tezhiplidir. Cetvelleri altınla çekilmiş olup iç pervâza vişneçürüğü renk zemin üzerine birbirini takip eden yaprak motifleri ile dış pervâz ise yeşil renk zemin üzerine yaprak ve çiçeklerden oluşan bir desen kullanılarak bol altın ile Türk rokokosu tarzında zer-endûd tekniği ile bezenmiştir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"El-fakîr Yahyâ Hilmî ğaferallâhu zünûbehû ve setera 'uyûbehu âmin"*
Bulunduğu Yer / Kaynak	: Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021

Fotoğraf 179: Tarihsiz Sülüs-Nesih Hilye (Talip Mert Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 78	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Muhakkak, sülüs, nesih
Boyutları	: 53 x 36 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâil döneminde sayılabilecek bir döneminde yazdığı tahmin edilmektedir. Eser, klasik formlu ve orta boydadır. Nohudî renkli âharlı kâğıda is mürekkebi ile yazılmıştır. Baş makam ve göbek kısmını Yahyâ Hilmî Efendi, âyet kısmını Feyhaman Duran, etek kısmını ise Abdülkadîr (Saynaç) Efendi (ö. 1386/1967) yazmıştır. Âyet kısmının sonunda *"Feyhaman"* imzası bulunmaktadır. Etek kısmının altında hatt-ı icâze ile ketebe bölümü yer alır.
Tezyînâtı	: Tezyinat sıradan bir işçilik göstermektedir. Baş makam ve âyet kısmında yaprak motifleriyle bezelidir. Diğer alanlar tamamı sıvama altınlıdır. Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne ve şeşhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın, kırmızı, yeşil ve siyah gibi renkler kullanılmıştır. Cetvelleri altınla çekilmiş olup iç pervâza kırmızı renk zemin üzerine motifler işlenmiştir. Dış pervâz ise sade siyah zeminlidir. Müzehhib imzası bulunmamaktadır.
İmzası ve tarihi	: *"Ketebehu'l-Hace Yahyâ rahimehullâhu ve etemmehû kitmîrûhû Abdûlkadîr"*
Bulunduğu Yer / Kaynak	: FDKSE, Env. nr. : 200-2000

Fotoğraf 180: Tarihsiz Muhakkak-Sülüs-Nesih Hilye (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

Eser 79	: Hilye-i Şerîfe
Yazı Çeşidi	: Nesih
Boyutları	: 22 x 23 cm
Açıklamalar	: Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt döneminde sayılabilecek bir döneminde yazdığı tahmin edilmektedir. Nohudî zemin üzerine dokuz satırlık nesih yazıyla, Hilye-i Şerife'nin sadece göbek kısmını yazmıştır.
Tezyînâtı	: Duraklar altın ve renk karışımlı olup pençhâne süslemeler kullanılmıştır. Altın ve yeşil renkte pervâzlarla çevrelenen yazı alanı battâl ebru kâğıdı ile kaplanmıştır. Eserin, ebru kısmı kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.
İmzası ve tarihi	: Eser arka kısmında Latin harfleriyle *"Hacı Yahyâ Hilmî Efendi'nin gençlik yazısı"* ibaresi yer alır.
Bulunduğu Yer / Kaynak	: FDKSE Env. nr. : 174-2000

Fotoğraf 181: Tarihsiz (Göbek Kısmı) Nesih Hilye (Fatih Elcil Fotoğraf Arşivi, 2021)

3. BÖLÜM

HATTAT YAHYÂ HİLMİ EFENDİ'NİN SANATI

1. HAT SANATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Yahyâ Hilmî Efendi, 19. yüzyılda hüsn-i hattın önemli hat üstâdlarından olduğu ve özellikle nesih hattındaki kudreti sanat ehli tarafından kabul edilmiştir. Oldukça güzel sülüs-nesih yazılar ortaya koyarak Türk yazı tarihinde üstün bir zevkin başarılı bir temsilcisi olduğunu söylemek, onun yazıdaki çizgisini anlamaya ışık tutan bir yaklaşım olacaktır.

Fotoğraf 182: Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1321/1903 Tarihli Sülüs-Nesih Kıt'ası (SHM, Y, 205-15612)

Özellikle nesih yazıda fevkalade yetenekli bir hattat olan Yahyâ Hilmî Efendi, devrin iki büyük nesih üstâdı olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Şevkî Efendi'den sonra zikredilmektedir. (Derman, 2002, s. 188) Adı geçen üstâdların üsluplarının tesirleri günümüze kadar ulaşmış olmasına rağmen Yahyâ Hilmî Efendi'nin de, kendine özgü mütevâzi latîf şîvesiyle dikkat çekmektedir. Şeyh Hamdullâh merhûmun, İbrahim Sûresi başından, iki sahifesine kadar yazdığı büyük kıt'adaki Mushaf-ı Şerîf'i, Divanı Hümâyûn beylikçiliği kisedarı Ziver Efendi'nin teşvîki ile 1289'da (1872) bitirmesi ve hâtimiye Mustafa İzzet Efendi, Mehmed

Hulûsi ve Mehmed Şevkî Efendi tarafından yazıları fıkralarla Şeyh'in yazısı olduğu tasdîk edilmesi kendisinin nesih yazıda kudretli bir hattat olduğunun göstergesidir (İnal, 1970, s. 464).

Fotoğraf 183: Dönemin Meşhur Hattatları (Kazasker Mustafa İzzet-Mehmed Hulusi-Mehmed Şevkî) Tarafından Nesih Yazıdaki Kudretinin Gösterir Nitelikteki Tasdîk Kayıtları (TİEM, v. 348a-b, Y. 3907)

Yazdığı Mushafların sayısının çokluğu ve yazılarındaki suhulet ve seyyaliyetin yüksek derecede oluşu, Mushaf kitâbeti ile ilgilenenlerin günümüz sanat meclislerinde de adını övgüyle anmaları onun yazı sanatımızdaki yerinin üstünlüğünü teyit eder niteliktedir.

Fotoğraf 184: Sağda Şeyh Hamdullâh Efendi, Solda Yahyâ Hilmî Efendi'nin Hattı ile İbrahim Sûresi 14-29. Âyetler Olan Sayfalar (TİEM, v. 133a-b, Y. 3907)

Şeyh Hamdullah'ı harflerde ve satır yapılarında oldukça başarılı bir şekilde taklid etmiştir. Ancak kendine has harf bünyelerini rahatlıkla görebiliriz. Nesih yazıda birim harf durumunda olan *"vav, ra"* gibi harflerin alt kısımları daha keskin ve yukarıya dönüktür. İlk bakışta yazı adeta aynı elden çıkmış gibidir. Satırlarda kelimelerin dağılımı ve suhûleti oldukça benzerlik göstermiştir. Şeyh Hamdullah kelimelerde keşide ve boru kâfları (kâf-ı mebsûta) pek çok yerde tercih etmiştir. Aynı şekilde Yahyâ Hilmî Efendi de sayfanın genel dağılımına baktığımızda keşide ve boru kâfları başarılı bir şekilde sayfaya uygulamıştır. Harekeler harflerin üzerinde olması gereken yerlerdedir.

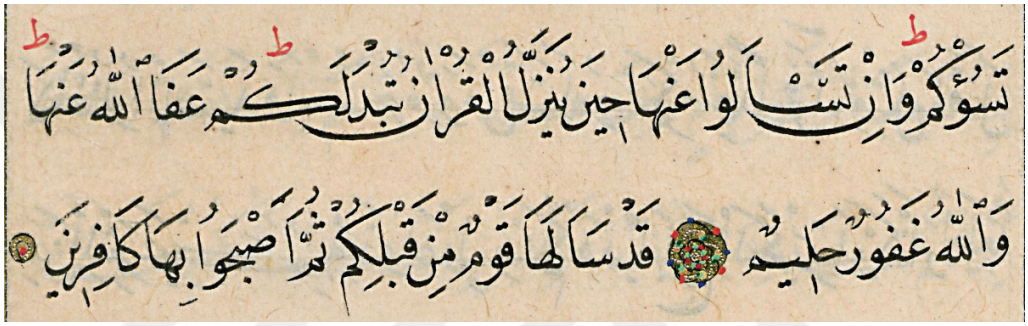

Fotoğraf 185: Şeyh Hamdullah'ın Yazdığı Mushaf-ı Şerif'ten (Mâide Sûresi 101-102. Âyetler) Bir Kısım (TİEM, v. 61a, Y. 3907)

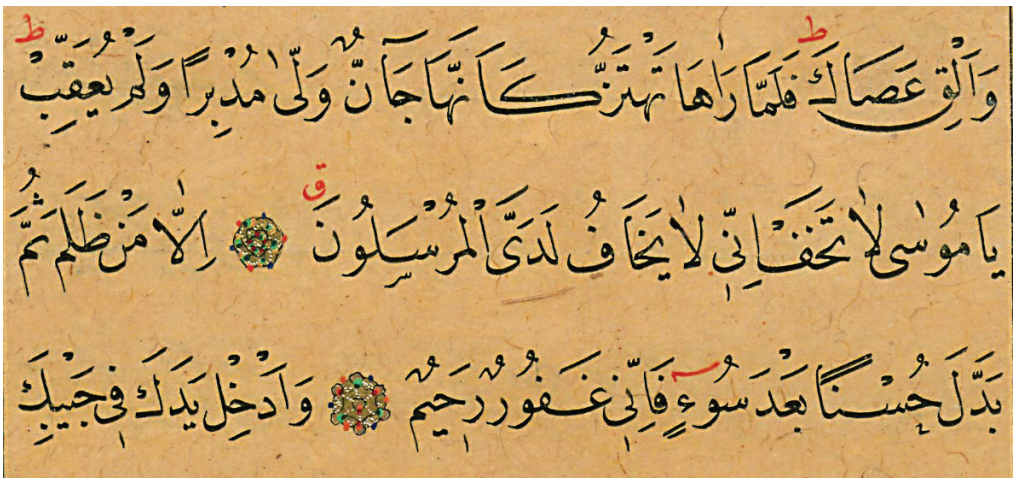

Fotoğraf 186: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Yazdığı Mushaf-ı Şerif'ten (Neml Sûresi 10-11. Âyetler) Bir Kısım (TİEM, v. 204b, Y. 3907)

Talebelerinden Eyüplü Rıf'at (Yazgan) Efendi'nin Necmeddin (Okyay) Efendi'ye naklettiğine göre; *"Yahyâ Hilmî Efendi, devrin büyük ustası Şevkî Efendi ile at başı yürümüştür"* (Alparslan, 2016, s. 89). Mahmud Kemal İnal'in ifadesine göre: Bir gün hanesine gitmiştim. O esnada Yahyâ Hilmî Efendi, duvarda asılı olan

bir levhayı göstererek: *"Hattatlar içinde en ziyade takdîr ettiğim zat, Şevkî Efendi'dir. Yazıyı kemâli itina ile yazar, hatta bir çocuğa yazı talim etse onda da itina ederdi. Doğrusu hattın her nev'inde ibrazı kemâl ile emsaline tefevvuk etmiştir"* cümleleriyle tavsif etmiştir (İnal, 1970, s. 399). Yahyâ Hilmî Efendi ve Hattat Mehmed Şevkî Efendi yakın dostluklarının neticesi olarak Yahyâ Hilmî Efendi'nin nesih yazılarında Şevkî Efendi üslubu rahatlıkla müşâhede edilebilir.

Fotoğraf 187: Sağda Yahyâ Hilmî Efendi, Solda Mehmed Şevkî Efendi'ye Ait Olan (Yasin Sûresi'den) Sayfalar (SSM, 0057-0316)

Yahyâ Hilmî Efendi sür'ati kalemiyyesi ile, devrin seçkin hattatlarından biriydi. Kâmil Efendi'nin naklettiğine göre; *"Şevkî Efendi ağır, Yahyâ Hilmî Efendi süratle yazardı"* (İnal, 1970, s. 399), diye devrin en iyi nesih yazan ve pek çok icâzetnâmeyi birlikte imzalayan iki dost hattatı arasında mukayese yapmıştır. Necmeddin Okyay'ın ifadesine göre; "*Yahyâ Efendi nesih yazıda 'asrın feridi' (zamanın bir tanesi) idi. Çabuk yazmakla ün salmıştı. Sülüste ve celî sülüste fazla başarılı olmamasına rağmen nesihlerindeki tatlılık ciheti ile eşi, emsâli gelmemiştir" demiştir* (Alparslan, 2016, s. 89).

Rika’ (icâze) hattı 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında kâideleri ile birlikte bir sisteme oturmuştur. Burada Hattat Mehmed Şevkî Efendi ve Kadıasker Mustafa İzzet Efendi gibi üstadların rolü büyüktür. Özellikle Şevkî Efendi rika’ (icâze) yazıyı âdeta yeniden disipline sokmuştur. Şevkî Efendi’den günümüze gelinceye kadar bütün hattatlar hatt-ı icâzeyi, Şevkî Efendi’nin yazı numunelerinden meşk edegelmişlerdir. Yahyâ Hilmî Efendi’nin icâze yazılarında Mehmed Şevkî Efendi üslubunda yazmıştır denilebilir.

Fotoğraf 188: Üstte Yahyâ Hilmî Efendi Talebesi Ahmed Sıdkî Efendi’nin, Altta İse Mehmed Şevkî Efendi Talebesi Seyyid Ömer Hilmî Efendi’nin Birlikte Tasdikledikleri İcâzetnâmeleri (Nurullah Özdem Fotoğraf Arşivi, 2021)

Yahyâ Hilmî Efendi, Reisülhattatin Kâmil Efendi’ye bilmünasebe demiştir ki: *“Hicâz’a azîmet edeceğim sırada Validem beraber götürülmesi için ısrar etti. İkimize kifâyet edecek para yoktu. Ramazan-ı Şerîf’te bir cüz’ün yarısını gündüz, yarısını gece yazarak bayrama kadar bir Mushaf-ı Şerîf tahrîrine muvaffak oldum. Valideye verdim. Erbâb-ı servetten bir zata götürdü. Yedi bin beş yüz kuruş getirdi. O para ile ifa-yı hac etti.”* bu olay, kaleminin süratine mübarek bir delil ve o para, hac bedelinin kıymeti maneviyesine bürhanı celîldir. Yahyâ Hilmî Efendi yaşamının son dönemlerinde başladığı bir Mushaf’ın her gün bir iki sayfasını yazabilmiştir ki, bu sürat ile Kur’ân-ı Kerîm ancak bir buçuk sene de tamamlanabilmiştir (İnal, 2021, s. 365).

Yahyâ Hilmî Efendi, hat sanatının hemen hemen tüm sahalarında eserler vermeye gayret etmiştir. Bu anlamda onun yetmiş dört yıllık ömrüne sığdırdığı eserlerin miktarına ve çeşitliliğine hayran kalmamak mümkün değildir. Sanatına

baktığımızda en dikkat çeken noktanın sülüs-nesih yazılarda gelenekli yapıyı oldukça başarılı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Bu sebeple olsa gerek, nesih hattı ile verdiği eserlerindeki yazı seviyesi, diğer türlerle verdiği eserlere göre daha üstündür.

Fotoğraf 189: 1281/1865 Tarihli Nesih Sayfa (Mehmed Özçay Fotoğraf Arşivi, 2021)

Yahyâ Hilmî Efendi'nin sülüs hattına baktığımızda ilk dönemlerinde harf bünyelerinin tam oturmadığı ve çoğunlukla olması gerekenden biraz büyük olduğu görülmektedir. Yazılardaki harekeler oldukça incedir. Tezyînî işaretler sonraki dönemlere göre şekil bakımından nispeten ibtidâî ve harflerin bünyeleri sonraki dönemlerine göre oransızdır. Yazı, hareke ve tezyînî işaretler arasındaki âhenk kıvam bulmamıştır. Harfler daha ibtidâî, daha sonraki dönemlerinde yazısına sola doğru daha meyilli vererek işleklik kazandırmıştır.

Fotoğraf 190: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Evâil Dönemine Ait 1286/1869 Tarihli Sülüs Bir Yazısı (Alif Art Fotoğraf Arşivi, 2021)

Fotoğraf 191: Yahyâ Hilmî Efendi'nin Evâhir Dönemine Ait 1321/1903 Tarihli Sülüs Bir Yazısı (SHM, Y, 205-15612)

Yahyâ Hilmî Efendi'nin, tespit edilenlere göre yalnızca bir kitâbe üzerinde uyguladığı gözlenen celî sülüs yazı türünde yeterince yoğunlaşmadığını düşünmek mümkündür. Zira âhir ömrüne kadar celî sülüs'e dair yazdığı tek eser, Kadıköy Caferâğa'daki çarşı içinde bulunan Sürmeli Ali Paşa çeşmesi için tecdiden yazdığı kitabedir (Derman, 2013, s. 254; Kızılkayak, 2011, s. 125). Bu da Yahyâ Hilmî Efendi'nin iyi bir celî sülüs hattatı olmadığını gösterir.

Fotoğraf 192: Yahyâ Hilmî Efendi Tarafından Kitâbesi Yeniden Yazılan Ali Paşa (Sürmeli) Çeşmesi (Adsan, 2021)

Bir hattatın yetiştirdiği talebeleri, onun en önemli eserlerinden sayıldığı düşünülürse, Yahyâ Hilmî Efendi'nin talebeleri hakkında yeterince malumat olmayışı, onun çizgisinin talebeleri tarafından ne boyutta takip edilip hangi seviyede kaldığını anlamamızı zorlaştırmaktadır. Tespit edilebilen en meşhur talebeleri arasında Galatalı Mehmed İzzet, Hasan Rızâ ve Mehmed Rıf'at efendiler zikredilebilir.

2. İMZALARI

Hattatlar arasında *"imza"* anlamında *"ketebe"* sözcüğünün kullanılması adet olmuştur. *"Ketebesiz hat", "ketebeli yazı", "hattın ketebesi"* gibi ifadelerdeki ketebe sözcüğü hep imza anlamındadır. Hat metni Türkçe de olsa, hattat imzasını mutlaka Arapça olarak atar. *"Ketebehu"* dışında, aynı anlamda *"nemekahu", "harrerehu", "rakamehu"* veya *"sevvedehu"* sözcüklerinden biriyle başlayan imzada, hattat *"fakîr"* (düşkün), *"hakîr"* (zavallı), *"müznib"* (günahkâr), *"râci"* (yalvaran), *"muhtâc"* (yoksul), *"dâî"* (duâcı) gibi tevazu ifade eden sıfatlarla ya da *"ed'afu'l küttâb"* (hattatların en zayıfı) gibi benlikten sıyrılma ifadeleriyle kendisini ve kimileyin bir şükran vesilesi olmak üzere *"min telâmîzi…"* (…'in öğrencilerinden) diyerek hocasının adını belirtir. İmza cümlesinin sonunda da Allah'tan günahlarının bağışlanmasını diler. Meşk ve karalama kıt'alarının imzaları ise çoklukla *"meşakahu"* (onu meşk etti) veya *"sevvedehu"* (onu karaladı) sözcükleriyle başlamaktadır. İmzalar, sülüs-nesih kıt'alarda nesih veya rika'la, ta'lik kıt'alarda ise hurde ta'lik ile yazılır. İmza, yazının senedi mahiyetindedir; bu nedenle imzalı yazılara daha çok değer verilir. Aslında *"yazı yazanla değil, yazan yazıyla değer kazanır"* (Acar, 1999, s. 129-131).

Yahyâ Hilmî Efendi'nin 1279 tarihli sülüs nesih kıt'asında yer alan imza hariç eserlerinin hiçbirinde stilize bir şekilde istifli olarak yazdığı imza yer almaz. Celî, kıt'a, meşk Murakkaa, hilye ve nesih yazılarında *"Ketebehu'l-müznib Yahyâ Hilmî", "Nemekahu'l-müznib Yahyâ Hilmî", "Nemekahu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî", "Sevvedehu'l-fakîr Yahyâ Hilmî", "Ketebehu'l-fakîr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî" "Harrerehu Yahyâ Hilmî", "Yahyâ Hilmî",* vb. şeklinde bazen kısa bazen uzun duâ cümleleri de içeren (bilhassa Allah'ın affının dilendiği *"ğaferallâhu zünûbehû ve setera uyûbehu"* ifadelerinin geçtiği) satır nizamlı ve genellikle *"Ketebehu"* ifadeleriyle başlayıp, *"el-Hac"* ibareleri ile bu vasfı da dile getirerek devam ettiği imzaları yer almaktadır.

Fotoğraf 193: "Nemekahu'l-Müznib Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 117)

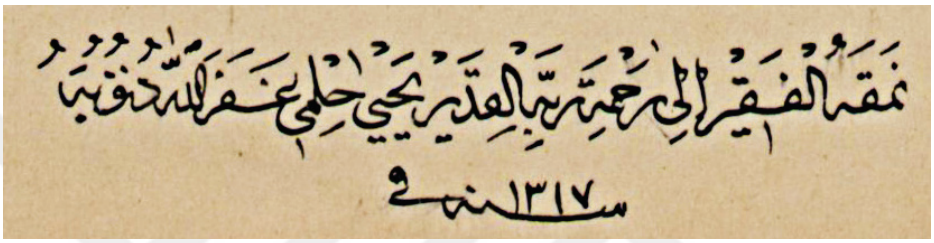

Fotoğraf 194: "Nemekahu'l-Fakîr İlâ Rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 120)

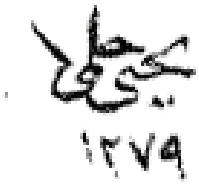

Fotoğraf 195: Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 126)

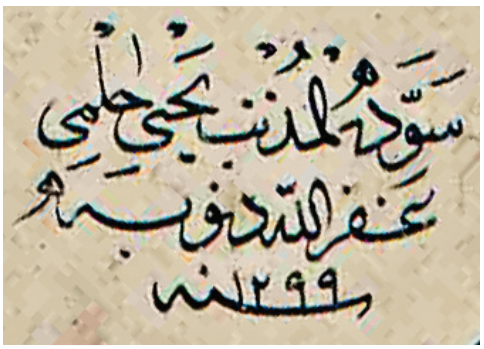

Fotoğraf 196: "Sevvedehu'l-Müznib Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 148)

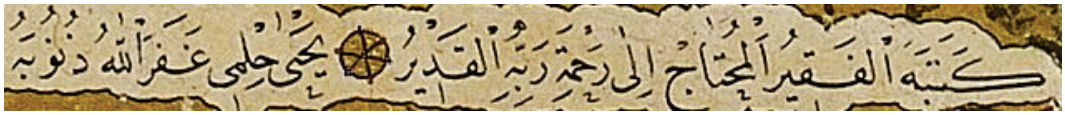

Fotoğraf 197: "Ketebehu'l-Fakîr el-Muhtâc İlâ Rahmeti Rabbîhi'l-kadîr Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 152)

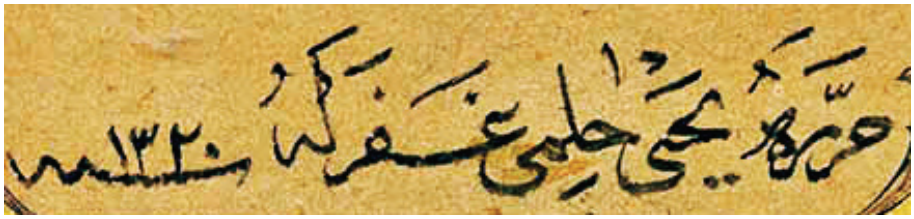

Fotoğraf 198: "Harrerehu Yahyâ Hilmî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 139)

Yahyâ Hilmî Efendi, hat eserlerinin ketebe kayıtlarında bir gelenek halini almış olan bu duâ cümlelerinde, anne babasının, yazanın, okuyanın ve hatta o esere (yazıya veya levhaya) sadece bakmış olanların bile affını dilediği ifadelere yer vermiştir (Fotoğraf 69, 77, 94, 102, 105, 108, 156, 158, 163). Bu tertipteki imzalarında nesih veya rika' hatlarını kullanmıştır. (Fotoğraf 174-176) Pek çok imzasında, tevazu ifadelerinden olan *"ed'afu'l ibâd", "ed'afu'l-küttâb", "el-abdu'l fakîr", "el-muhtâc"* gibi tanımlar da yer almaktadır (Eser 44, 52, 57, 88, 94, 133, 134, 155, 157, 158).

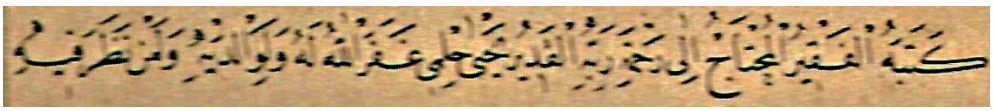

Fotoğraf 199: Satır Düzeninde İmzalarından Bir Örnek (Bkz. Fotoğraf 157)

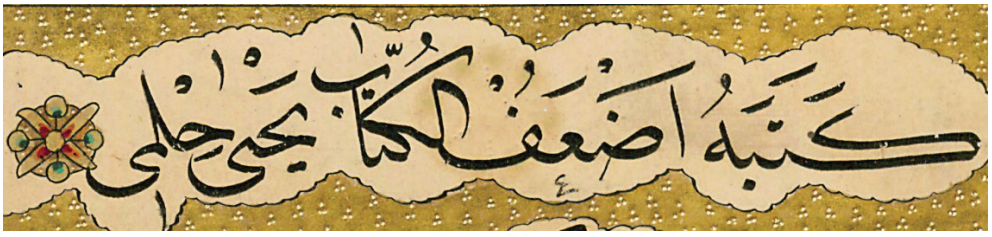

Fotoğraf 200: "Ed'afu'l-Küttâb" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 43)

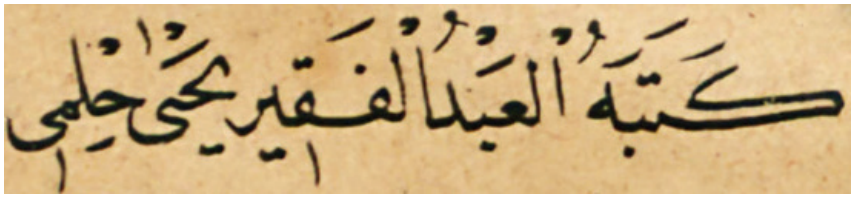

Fotoğraf 201: "el-Abdu'l Fakîr" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 76)

Yahyâ Hilmî Efendi, bazı eserlerinin ketebe kısmında hocaları Mehmed Hâşim ve Halîl Zühdî Efendi'lerin adlarını yâd etmeyi ihmal etmediği görülmektedir (Eser 57, 86, 88, 117, 121). Ayrıca Yahyâ Hilmî Efendi'nin bazı imzalarına, o sırada görev yaptığı yere atıfta bulunarak *"Bâb-ı Hazret-i Seraskerî ketebe-i Jurnal Asâkir-i Nizâmiyye-i Şâhâne"* şeklinde eklemeler yaptığı, onun imzalarında tespit edilen ifadeler arasındadır (Eser 44, 52, 57, 88).

Fotoğraf 202: "Yahyâ Hilmî el-İslâmbolî" "Mehmed Hâşim" "Halîl Zühdî" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 111)

Fotoğraf 203: "Bâb-ı Hazret-i Seraskerî ketebe-i Jurnal Asâkir-i Nizâmiyye-i Şâhâne" Bir İmza Örneği (Bkz. Fotoğraf 43)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, 19. yüzyıl Osmanlı hat sanatında sülüs ve nesih yazılarıyla üne sahip olan Hattat Yahyâ Hilmî Efendi'nin hayatı, sanatı ve eserleri araştırma konusu yapılmıştır. Şeyh Hamdullâh'tan Yahyâ Hilmî Efendi'ye ulaşan meşk silsilesiyle sanatçının bağlı bulunduğu köklü gelenek araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Hilmî Efendi'nin yaşamış olduğu ve eserler verdiği 19. ve 20. yüzyılda, İstanbul hüsn-i hattın zirvede icrâ edildiği en mühim merkez olma hüviyetini taşımaktadır.

Hattat Yahyâ Hilmî Efendi, Gaziantepli bir ailenin çocuğu olarak ilim ve sanatın merkezi konumunda olan Fatih'te doğmuş, iyi bir tahsil görerek on dört yaşında hat icâzetnâmesi ve otuz bir yaşında ilmiye icâzetnâmesi almıştır. Meşhur hattat Mustafa Râkım'ın talebesi Hâşim Efendi'den meşke başlamış fakat hocasının ömrü vefa etmediğinden daha sonra Şumnulu Halîl Zühdî Efendi'den icâzetnâme almıştır. Ayrıca aynı yıl içerisinde Hüseyin Lütfî Efendi'den de tasdîk mahiyetinde ikinci bir icâzetnâme almıştır. Pek çok talebe yetiştirmiş, çoğunlukla Hattat Mehmed Şevkî Efendi ile birlikte öğrencilerinin icâzetnâmelerini imzalamıştır. Yetiştirmiş olduğu talebelerini belli bir seviyeden sonra zamanın önde gelen hattatlarından Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Mehmed Şevkî Efendi gibi üstâdlara devretmiştir.

Hocaları ve talebelerinin biyografileri ve eserleri tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde hat sanatına hizmetleri geçmiş Galatalı Mehmed İzzet Efendi ve Mehmed Şefîk Seyfi Yahyâ Hilmî Efendi'nin talebesi olduğu; nesih yazıda meşhur hattat Hasan Rızâ Efendi ve Rıf'at Yazgan'ın da Yahyâ Hilmî Efendi'den ders aldığı, Ahmed Sıdkî ve Abdülkadir Şükrî'nin Yahyâ Hilmî Efendi'nin talebelerinden olduğu tespit edilmiştir.

Her yazı çeşidini, günümüzde dahi yazıları hat sanatında şaheser olarak kabul edilen Mehmed Hâşim Efendi ve Halil Zühdî Efendi gibi mümtaz hattatlardan öğrenme lütfuna mazhar olmuştur. Yahyâ Hilmî Efendi, hem hocalarından öğrendiklerini lâyıkıyla icra etmeye muvaffak olmuş hem de o dönemde yaşamış hat üstadlarının üslûbunu çok iyi anlamış ve eserlerinde uygulamıştır.

Hafız Osman, Mahmud Celâleddin ve İsmail Zühdi'nin yazılarını taklit ettiği için yazılarında onların tesirleri görülmektedir. İcâzetnâme aldığı 1263/1847-

1272/1856 tarihine kadar olan dönemi, evâil dönemi olarak kabul edebiliriz. Evâil döneminde sülüs hattında harf bünyeleri tam oturmamış ve çoğunlukla olması gerekenden büyüktür. Yazılardaki harekeler oldukça incedir. Tezyînî işaretler şekil bakımından nispeten ibtidâî ve harflerin bünyeleri oransızdır. Nesih yazılarının ise çok keskin, cılız ve üslubunun henüz oluşmadığı görülür. 1273/1857-1285-1297/1881 yılları arası ise Yahyâ Hilmî Efendi'nin evâsıt (orta) dönemi olarak düşünülebilir. Bu dönemde sülüs ve nesih hatlarında harf bünyeleri olgunlaşmış ve yazısı işleklik kazanmıştır. Yazılarındaki metânet ve kuvvet bâriz bir şekilde fark edilir hâl almıştır. Yahyâ Hilmî Efendi'nin harf bünyeleri evâhir döneminde (1298/1882-1325/1907) kemâle ermiş, harekeler ve tezyînî işaretlerdeki oranlar belirginleşerek kıvam bulmuştur. Satır sistemine baktığımızda harflerin mıstarında ve kelime aralarının gözü yormayacak şekilde insicam içerisinde olduğu fark edilmektedir. Yazılarında kendine has lâtîf bir şiveye sahiptir.

Celî sülüs yazılarında önceki dönemlerinde görülen harf bünyelerinde nisbî büyüklük küçülerek kemâle ermiştir. Gayretini ağırlıklı olarak sülüs ve özellikle nesih yazılara vermiştir. Yahyâ Hilmî Efendi, pek çok sülüs-celî sülüs yazıları yazmış olmakla beraber Kazasker Mustafa İzzet, Mehmed Şevkî ve Sâmi efendilerin mertebesine ulaşamamıştır. Dolasıyla Hilmî Efendi, sülüs-nesih hattatı olmakla birlikte celî sülüs hattatı değildir. Öncelikli olarak sülüs ve nesih yazı ile uğraştığı için daha çok bu yazı çeşitlerinde eserler vermiştir. Bu eserler arasında Mushaf-ı Şerifler ve kıt'alar önemli bir yer tutmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışındaki müze ve özel koleksiyonlarda pek çok eseri bulunmaktadır.

Yahyâ Hilmî Efendi, yaşadığı dönem itibariyle pek çok hanedan mensubu (Hayriye Sultan, Fâtıma Pertev), devlet adamı (Rızâ Paşa, Mehmed Hâlid Paşa) ve varlıklı kimseler (Sa'di Bey, Ârif Efendi, Osman Râmi) tarafından çeşitli eserler yazması noktasında siparişlerin verilmesi ve Şeyh Hamdullah'ın bazı eserlerinin eksik kısımlarını tamamlaması kendisinin o dönemde ne kadar kabiliyetli ve meşhur bir hattat olduğunun delilidir. Ayrıca eserlerinin birçoğunu geleneğe bağlı olarak farklı rivayetlerde hadis-i şerifleri ela alarak eserler (hilye-i şerife, kıt'a) yazması dini ilimlerin tahsilinde ne kadar ileri bir seviye de olduğunu göstermektedir.

19. yüzyıl sonlarında tezhip sanatı Avrupa tesiri altında kalmıştı. O dönemde bir ressam da Frenk üzümü, girland, buket gibi batı desenleri yapmaya, müzehhibler de bu resimleri işlemeye başlamışlardı. Yahyâ Hilmî Efendi'nin bu konuda muhafazakâr olduğuna Necmeddin Okyay Efendi'nin anlattığı şu hikâye delalet etmektedir: Nesih yazı üstadı Hattat Yahyâ Hilmî Efendi bir gün müzehhiplerden birine bir yazısını tezhip ettirmek için götürmüş. Dükkânda bu yeni tarz üzüm salkımlı, kurdeleli, çiçek demetli birtakım örneklerle karşılaşınca sormuş: *"Bunlar nedir?" O da "Bunlar buket" diye cevap verince Yahyâ Hilmî Efendi hemen tası tarağı toplayıp kapıya doğru yönelerek "Olmaz" demiş, "ben yazımı kimseye b.k ettirmem!"* diyerek oradan ayrılmıştır (Açıl vd., 2015, s. 238). Bu olayda Yahyâ Hilmî Efendi'nin gerek hat sanatı gerekse de tezhip sanatında son derece geleneklere bağlı olduğu görülmektedir. Eserlerinin birçoğunu klasik tezhip anlayışına bağlı kalarak Zühdî Efendi, Osman Yümnî Efendi, Nûreddîn Efendi ve Bahâeddîn Tokatlıoğlu gibi müzehhiblere tezhiplettirmiştir. Ancak sonraki dönemlerde eserleri klasik anlayıştan uzak Avrupa tesirli bozuk süslemelere (barok, rokoko vb.) maruz bırakılmıştır.

Osmanlı hat sanatında sülüs ve nesih yazılarıyla dönemin en meşhur hattatları arasında yer alan ve devrin en büyük nesih üstâdlarından Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Mehmed Şevkî Efendi'den sonra zikredilmektedir. Hatta talebelerinden Rıf'at Yazgan'ın Necmeddin Okyay'a naklettiğine göre: *"Yahyâ Hilmî Efendi, devrin büyük ustası Şevkî Efendi ile at başı yürümüştür"* demesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Şeyh Hamdullâh'ın İbrahim Sûresi'nin 22. âyetine kadar yazdığı Mushaf-ı Şerîf'i sonuna kadar tamamlaması ve bir ay gibi kısa sürede Mushaf yazması onun nesih yazıda ve Mushaf yazımında ne kadar kudretli ve seri'ul kalem olduğunu göstermektedir. Kâmil Efendi'nin: *"Şevkî Efendi ağır, Yahyâ Hilmî Efendi sür'atle yazardı"* demesi kaleminin sür'atine açık bir delildir.

Yahyâ Hilmî Efendi ile Şevkî Efendi'nin nesih yazıları mukayese edildiğinde bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Şevkî Efendi'nin harf bünyeleri, yarım kalemi kullanması, harflerinin zarafeti, metâneti ve âhengi Yahyâ Hilmî Efendi'nin harflerine çok benzemektedir. Özellikle vâv, râ, boru kâf (kâf-ı mebsûta) harfleri, Lafzatullah ile yarım kalem hareketleri birbirine çok benzemektedir. Meselâ Yahyâ Hilmî Efendi'nin hilyelerindeki nesih yazıları ile Şevkî Efendi'nin hilyelerindeki

nesih yazılar karşılaştırıldığında üslûp olarak ciddi manada benzerliklerin olduğu gözükmektedir. Dolayısıyla Yahyâ Hilmî Efendi'nin, pek çok üstadın üsluplarını benzer üslupta eserler ortaya koyması, kendisinin yazıları taklid etmede ne kadar mahir olduğunu gösterir niteliktedir.

Yahyâ Hilmî Efendi'nin hat yaşamı bahis konusu olduğunda, meslek yaşamıyla hattatlığı ayrı düşünülmemelidir. Sanatkârlığının yanında çok iyi bir devlet memuru olduğu pek çok belgelerle tespit edilmiştir.

İmzalarında yıllara göre bir değişiklik ve tekâmül söz konusudur. Önceki dönemlerde attığı imzalarını, sonraki yıllarda da kullanmıştır. Yazılarındaki tekâmül çerçevesinde imzaları da bir değişme ve gelişme göstermiştir. Hilmî Efendi çoğunlukla eserlerinde satır şeklinde imza atmayı tercih etmiştir.

Yahyâ Hilmî Efendi'nin sülüste, bilhassa nesih yazıda yüksek bir seviyeye ulaşârak fevkalâde yetenekli bir hattat olduğu sonucuna varılmıştır. Yahyâ Hilmî Efendi, Mehmed Hâşim ve Halîl Zühdî Efendiler'den meşk etmiş olmakla beraber sülüs ve nesihte Şeyh Hamdullah, Hâfız Osman, İsmail Zühdî ve Mahmud Celaleddin gibi üstadların eserlerinden istifade ederek kendine has şirin bir nesih tavrına ulaşmıştır.

Yetiştirmiş olduğu talebeleri arasında özellikle Mushaf yazımında büyük bir üne sahip olan Hasan Rıza, Galatalı Mehmed İzzet, Mehmed Şefik Seyfi ve Eyüplü Mehmed Rıf'at Yazgan hat sanatında önde gelen şahsiyetlerdendir. Bilhassa Defter-i Hâkanî'de vazifeli Mehmed Rıf'at Yazgan ve Medresetü'l-Hattâtîn hocası Hasan Rıza Efendi, evvela Yahyâ Hilmî Efendi'nin hüsn-i hat derslerinden istifade etmişler bilahare Mehmed Şevkî ve Kazasker Mektepleri'nin özelliklerini yazılarında oturtup daha da güzelleştirmişlerdir.

Âhir ömrüne kadar hat sanatına hizmet eden Hilmî Efendi, ardında pek çok kıymetli eserler bırakmıştır. Sülüs, nesih ve icâze hatlarla yazılan eserleri dışında diğer yazı çeşitleri ile yazılmış eserlerine rastlanmamıştır. Mimari eserlerde sadece bir çeşme kitâbesi bulunmaktadır. Eserlerin birçoğunun yurt içi ve yurt dışındaki kurum, kuruluş ve şahıslarda bulunması sebebiyle tamamını yerinde inceleme imkânı bulamayışımız bizi; görseller eşliğinde inceleme ve değerlendirme yapmaya sevk etmiştir. Bu durumdan kaynaklı birtakım eksikliklerin mevcut olduğu tarafımızdan

bilinmektedir. Yazı alanlarının ölçümleri, kuşak yazılarının yerden yüksekliği, kalem kalınlıkları, bazı eserlerindeki imza kısımlarının net olmayışı, Yahyâ Hilmî Efendi'ye atfedilen bir Mushaf-ı Şerîf'in ketebe sayfasını temin edemeyişimiz, bu problemlere örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak, Yahyâ Hilmî Efendi'nin klasik esaslara halel getirmeden, estetik seviyeye sahip eserler vermiş, Türk hat sanatı sahasında yetişen en kıymetli hattatlardan biri olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Kendine özgü latif şivesiyle ile eserler vermiş, hocalarından aldığı mirasa kendi sanat zevki ile yön vermiştir.

KAYNAKÇA

Acar, M. Şinasi, (1999), *Türk Hat Sanatı*, (çev. Bilgi Altınok), İstanbul, Antik A.Ş. Kültür Yayınları.

Açıl, Berat vd., (2015), "Ramazan ve Oruç", Uluslararası Ramazan Sempozyumu, (Haziran), İstanbul, Ümraniye Belediyesi Yayınları, s. 238.

Ahmed bin Hanbel, (2003), *El Müsned (El Fethu'r Rabbani Tertibi),* C. 1-6, (ed. Mustafa Kenan Candan), İstanbul, Ensar Yayıncılık.

Akcan, Ahmet (ed.), (2010), *Miras Heritage-Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi Koleksiyonu'ndan Seçmeler,* İstanbul, Avrupa Kültür Başkenti Yayınları.

Ali el-Muttaki el-Hindi, (2019), *Kenzu'l-Ummâl,* C. 1-5, (çev. Zekeriya Yıldız), İstanbul, Ocak Yayıncılık.

Alparslan, Ali, (1993), "*Celî",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul, ss. 265-267.

Alparslan, Ali, (2016), *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Anadol, Ayşen (ed.), (2012), *Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu*, 1. Baskı, İstanbul, SSM Yayınları.

Azamat, Nihat, (1989), *"Ahmed Amiş Efendi",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, ss. 43-44.

Baltacıoğlu, İ. Hakkı, (1993), *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Berk, Süleymân, (1999), *"Hattat Mustafa Râkım'da Celî Sülüs ve Tuğra Estetiği"* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum, ss. 73-78.

Berk, Süleymân, (2006), *Hat San'atı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İstanbul, İsmek Yayınları.

Berk, Süleymân, (2013), *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 1. Baskı, İstanbul, İnkılab Yayınları.

Berk, Süleymân, (2016), *"Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kur'ân Koleksiyonundan Nâdir Bir Mushaf: Hattat Şeyh Hamdullâh Efendi'nin 350 Yıl Sonra Tamamlanan Mushafı",* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 34, s. 139-171.

Bilen, Yusuf (2010), *"Hattat Mehmed Şevkî Efendi ve Sülüs-Nesih Hat Ekolü",* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum, ss. 42-57.

Bilgi, Hülya, (2004), *Gönülden Bir Tutku Sevgi Gönül Hat Koleksiyonu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Boyar, Pertev, (1948), *"Güzin Duran", Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressâmları Hayatları ve Eserleri,* Ankara, Jandarma Basımevi.

Buhârî, (2015), *El-Edebü'l Müfred*, C. 1-2, (der. Mehmed Yaşar Kandemir), İstanbul, Tahlil Yayınları.

Çetin, N. Mazlum, (1989), *"Aklâm-ı Sitte"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, ss. 276-280.

Çetin, N. Mazlum, Derman, M. Uğur, (1992), *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul, IRCICA Yayınları.

Dere, Ö. Faruk, (2009), *Hattat Hâfız Osman Efendi*, İstanbul, Korpus Yayınları.

Derman, M. Uğur, (1990), *Türk Hat Sanatının Şâheserleri,* 2. Baskı, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Derman, M. Uğur, (1995), *Sabancı Koleksiyonu: Hat, Fotoğraf, Heykel, Porselen*, İstanbul, Akbank Yayınları.

Derman, M. Uğur, (1997), *"Hasan Rızâ Efendi"* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 16, İstanbul, ss. 344-346.

Derman, M. Uğur, (1997), *"Hâşim Efendi, Mehmed",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 16, İstanbul, ss. 408-409.

Derman, M. Uğur, (1998), *"Hat",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 18, İstanbul, ss. 47-51.

Derman, M. Uğur, (2001), *Osmanlı Hat Sanatı*, İstanbul, SSM Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2002), *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul, Akbank Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2006), *"Murakka"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 31, ss. 204-205, İstanbul.

Derman, M. Uğur, (2010), *Doksandokuz İstanbul Mushafı*, İstanbul, Türk Petrol Vakfı Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2012), *Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu*, İstanbul, SSM Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2013), *"Yahyâ Hilmi Efendi",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul, ss. 253-254.

Derman, M. Uğur, (2013), *Ömrümün Bereketi 1*, 3. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Derman, M. Uğur, (2015), *Harflerin Aşkı*, 1. Baskı, İstanbul, Korpus Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2016), *Medresetü'l-Hattatin Yüz Yaşında*, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Derman, M. Uğur, (2017), *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, 1. Baskı, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Derman, M. Uğur, (2019a), *Ömrümün Bereketi 2*, 1. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Derman, M. Uğur, (2019b), *Ömrümün Bereketi 3*, 1. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, (2017), *Kitabü'l Edeb*. (çev. Ahmet Necati Yeniel-Hüseyin Kayapınar), İstanbul, Şamil Yayınları.

Efe, Ahmet, (2014), *Güzeli Bulmak Hattatların Hali*, 1. Baskı, İstanbul, Semerkand Yayınları.

Egemen, Affan, (1993), *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul, Arıtan Yayınevi.

Elcil, Fatih, (2009), *"Feyhaman Duran ve Koleksiyonu Hatlarının Çağdaş Türk Resmine Yansımaları",* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, ss. 16-167.

Gülgen, Hicabi, (2019), *Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları Tarihi,* 7. Baskı, Bursa, Emin Yayınları.

Habib Efendi (1306), *Hat ve Hattatan*, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya.

Haskan, M. Mermi, (2004), *Eyüplü Hattatlar,* C. 1-4, (haz. Süleymân Berk), İstanbul, Eyüp Belediyesi Yayınları.

İbn Abdulber, (2010), *El-İstiyâb Fî-Ma'rifeti'l-Ashâb,* C. 1-4, (der. Muhammed Muavvaz), Beyrut, Darul Kitap İlim Yayınları.

İbn Mâce, (2005), *Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi*, C. 1-2, (haz. Abdullah Parlıyan), Konya, Konya Kitapçılık.

İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, (2008), *Kitâbü'l Mevduât Mine'l Ehadisi'l Merfuat,* C. 1-3, Beyrut, Daru İbn Hazm Yayınları.

İmam Beyhakî, (2019), *Allah'ın İsim ve Sıfatları,* İstanbul, Ocak Yayıncılık.

İmam Nesaî, (2000), *Sünen-i Nesaî Tercümesi*, C. 1-3, (haz. Abdullah Parlıyan), Konya, Konya Kitapçılık.

İmam Suyûtî, (2010), *El Câmiu's Sağır,* C. 1-3, (trc. Seyit Avcı), İstanbul, Serhat Kitâbevi.

İnal, İbnülemin M. K., (1970), *Son Hattatlar*, 2. Baskı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

İnal, İbnülemin M. K., (2021), *Son Hattatlar*, 1. Baskı, İstanbul, Ketebe Yayınları.

İrepoğlu, Gül, (1986), *Feyhaman,* İstanbul, Tifdruk Matbaacılık.

Müslim, (2013), *Sahih-i Müslim Muhtasarı*, C. 1-2, (der. Abdullah Feyzi Kocaer), Konya, Hüner Yayınevi.

Özcan, A. Rıza, (2012), *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özönder, Hasan, (2003), *Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri*, Terimleri Sözlüğü, 1. Baskı, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Rado, Şevket, (1984), *Türk Hattatları*, 1. Baskı, İstanbul, Tifdruk Matbaacılık.

Saadeddin, Müstakimzâde Süleymân (2014), *Tuhfe-i Hattâtîn*, (haz. Mustafa Koç), İstanbul, Klasik Yayınları.

Sayar, A. Güner, (2016), *A. Süheyl Ünver Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Serin, Muhittin, (2003), *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Serin, Muhittin, (2004), *"Meşk"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, ss. 372-374, Ankara.

Serin, Muhittin, (2006), *"Mushaf"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 31, ss. 248-254, İstanbul.

Serin, Muhittin, (2007), *Türk Hat Üstâdları 2 Hattat Şeyh Hamdullâh*, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Serin, Muhittin, (2019), *Hat Sanatı Tarihi*, C. 1, 1. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Serin, Muhittin, (2019), *Hat Sanatı Tarihi*, C. 2, 1. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Süleymân b. Ahmed, *Mir'at-ı Hattatîn*, İstanbul, TSMK, Yeniler, nr. 3512.

Şeker, Şemsettin, Kara, İsmail, (2010), *Bir İnsan Bir Devir İbnülemin Mahmud Kemal'in Hutût-ı Meşâhir Defteri*, İstanbul, İBB Yayınları.

Şemseddin Sâmî, (2018) *Kâmûs-i Türkî (Latin Harfleriyle),* (haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), 6. Baskı, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları.

Tanındı, Zeren, (2019), *Yazıda Âhenk ve Renk: Sadberk Hânım Müzesi Koleksiyonundan Sanatlı Kitaplar, Belgeler ve Hüsn-i Hatlar,* C. 1-2, 1. Baskı, İstanbul, SHM Yayınları.

Taşkale, Faruk, Gündüz, Hüseyin, (2000), *Rakseden Harfler Türk Hat Sanatı'ndan Seçme Eserler*, İstanbul, Antik A.Ş. Kültür Yayınları.

Taşkale, Faruk, Gündüz, Hüseyin, (2011), *Hat Sanatında Hilye-i Şerîfe Hz. Muhammed'in Özellikleri*, İstanbul, Antik A.Ş. Yayınları.

Tirmizî, (2007), *Sünen-i Tirmizî Tercümesi*, C. 1-3, (haz. Abdullah Parlıyan), Konya, Konya Kitapçılık.

Toros, Taha, (1988), *İlk Kadın Ressâmlarımız,* İstanbul, Akbank Yayınları.

Uludağ, Süleymân, (1994), *"Delâilü'l-Hayrât",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul, ss. 113-114.

Uzun, M. İsmet, (1998), *"Hilye",* TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 18, İstanbul, ss. 44-47.

Ülker, Muammer, (1987), *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ünver, A. Süheyl, (1975), *"Boğaziçi Meyveleri Üzerine", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu,* (12-15 Kasım, 1973), İstanbul, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği Yayınları, s. 61.

Yardım, Ali, (2011), *Peygamberimiz'in Şemâili,* 9. Baskı, İstanbul, Damla Yayınevi.

Yaşar Şâdi, (2021), *Hutût-i Meşâhir (1920-1923) Bir Devre Şahitlik,* (haz. Süleymân Berk), 1. Baskı, İstanbul, Ketebe Yayınları.

Yazansoy, Cenap-Karahan, Abdülkadîr, (1985), *Sabancı Hat Kolleksiyonu*, İstanbul, Akbank Yayınları.

Yazgan, Rıf'at, (1946), *"Hatıralar", Canlı Tarihler*, S. XXIV, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

Yılmaz, Abdülkadîr, (2004), *Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları*, İstanbul, Damla Yayınevi.

Zemahşeri, (2016), *El Keşşaf,* C. 1-4, (trc. Harun Ünal), Bursa, Ekin Yayınları.

Diğer Kaynaklar

Adsan, Hasan, Fotoğraf Arşivi.

Alif Art, Fotoğraf Arşivi.

Alif Art, Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri Müzayedesi Kataloğu, 8 Aralık 2013, İstanbul.

Alif Art, Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri Müzayedesi Kataloğu, 8 Mart 2015, İstanbul.

Artam Antik A.Ş, Fotoğraf Arşivi.

Artam Antik A.Ş., 125. Müzayede Kataloğu, 19 Kasım 1989, İstanbul.

Artam Antik A.Ş., 127. Müzayede Kataloğu, 21 Ocak 1990, İstanbul.

Artam Antik A.Ş., 167. Müzayede Kataloğu, 16 Nisan 1995, İstanbul.

Artam Antik A.Ş., 277. Müzayede Kataloğu, 14 Nisan 2013, İstanbul.

Artam Antik A.Ş., 289. Müzayede Kataloğu, 06 Aralık 2015, İstanbul.

Artam Antik A.Ş., 296. Müzayede Kataloğu, 06 Mayıs 2017, İstanbul.

Âsar-ı Atika, Fotoğraf Arşivi.

Âsar-ı Atika, Osmanlı Şaheserleri ve Karma Eserler Müzayedesi Kataloğu, 17 Mayıs 2015.

Beyaz Müzayede, Geri Benardete Koleksiyonu ve Seçkin Koleksiyonlardan Klasik Sanat Müzayedesi, 26 Şubat 2017, İstanbul.

Bilen, Yusuf, Fotoğraf Arşivi.

Christie's Art of the Islamic and Indian Worlds Including Oriental Rugs and Carpets, 26 Nisan 2018.

Christie's Müzayede, Art of the Islamic and Indian Worlds Including Oriental Rugs and Carpets, 26 Nisan 2018, Londra.

Christie's Müzayedesi, Art & Textiles of The Islamic & Indian Worlds Including Works From The Collection of The Late Simon Digby, 7 Ekim 2011, İngiltere.

Depeler, Abdurrahman, Fotoğraf Arşivi.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, DH.-SAİD, Yer Bilgisi: 29-471 Tarih: H-29/12/1249.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, İDH., Yer Bilgisi: 1049-82418 Tarih: H-13/01/1305.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, DH.-SAİD, Yer Bilgisi: 50-177 Tarih: H-29-12-1289.

Elcil, Fatih, Fotoğraf Arşivi.

İstanbul Antik Sanat, II. Online Fotoğraf, Hat ve Ferman Müzayedesi, 30 Ağustos 2020, İstanbul.

Mert, Talip, Fotoğraf Arşivi.

Mesara, Gülbün, Hatıra Defteri, No: 148, s. 18.

Özçay, Mehmed, Fotoğraf Arşivi.

Özdem, Nurullah, Fotoğraf Arşivi.

Parıldar, Mustafa, Fotoğraf Arşivi.

Portakal Sanat ve Kültür Evi, Özel Koleksiyonlar Müzayedesi, 20 Aralık 2014, İstanbul.

Taşkale, Faruk, Fotoğraf Arşivi.

Ünver, A. Süheyl, *"Hattat Yahyâ Hilmî Dosyası"*, Süleymâniye Kütüphânesi, Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi, Süheyl Ünver Dosyası, nr. 32, Tasnif edilmemiş notlar.

İnternet Kaynakları

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Damat_mehmed_ali_pasa.jpg (04.11.2020).

https://hattatlarsofasi.com/aklâm-i-sitte-hattatlari/yahyâ-hilmî-efendi/hat-eserleri-galerisi (07.12.2020).

https://www.christies.com/lotfinder/lot/quran-3061737-details.aspx?from=salesummary&intObjectID=3061737&lid=1 (22.12.2020).

https://www.ketebe.org/sanatkar/galatali-mehmed-izzet-efendi-457 (15.02.2021).

https://www.zingat.com/blog/8-maddede-suleymaniye-semti-yenileme-projesi/ (03.12.2020)

https://www.ketebe.org/sanatkar/yahyâ-hilmî-efendi-982 (22.07.2020).

http://hattatlarimiz.blogspot.com/2015/12/huseyin-lutfi-efendi.html (03.02.2021).

https://www.ketebe.org/sanatkar/halîl-zuhdi-efendi-2845 (15.02.2021).

http://www.istanbulkadinmuzesi.org/adile-Sultân (06.12.2020).

https://www.christies.com/en/lot/lot-6133439 (22.12.2020).

https://www.christies.com/zh/lot/lot-5479969 (22.12.2020).

https://www.ketebe.org/sanatkar/huseyin-lutfi-efendi-2846 (15.02.2021).

https://harvardartmuseums.org/art/213111 (08.03.2021)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Hasan Adsan

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Süleymân Demirel Üniversitesi -İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleymân Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü - İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı